

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
HALLINTOVIRASTO

JULKAISUJA

KALEVI HEINILÄ

Nro 4/1983

YHTEISHYVÄN ASIALLA YLIOPISTOSSA

Kalevi Heinilä

YHTEISHYVÄN ASIALLA YLIOPISTOSSA

Jyväskylän yliopisto
Hallintoviraston julkaisuja
Nro 4/1983

URN:ISBN:978-951-39-9407-5
ISBN 978-951-39-9407-5 (PDF)
ISSN 0359-5897

Jyväskylän yliopisto, 2022

ISBN 951-678-864-5
ISSN 0359-5897

Jyväskylän yliopiston monistuskampus
1985

YHTEISHYVÄN ASIALLA
YLIOPISTOSSA

ESIPUHE - VANHEMMAN VIRKAMIEHEN RUKOUS .....

I. POLIITTINEN SITOUTUMATTOMUUS

1. Tutkimus politiikan valjaissa 1
Tutkimustehtävän valintaongelma - Sitoutunut tutkimus - Sitoutunut korkeakoulu - Sitoutumattomuuden ongelma - Sitoutumattoman tutkimuksen tulevaisuus - Sosiaalitutkimuksen tarve
2. Korkeakoulusta politiikan pelikenttä 19
Poliittinen rekrytointi - Puutteet ilmi - Kamppailu vallasta - Joukot ja johtajat - Asiantuntijat vaiti - Yhteiskunnan etu - Ongelmat lisääntyvät
3. Sitoutumattomuuden tulevaisuus 27
Puoluevaltaisuuden kasvu - Politisoitumisilmiöitä - Politisoituminen ja sitoutumattomuus - Tarvitaanko sitoutumattomuutta?
4. Vastine 41
5. Poliittinen vaihtoehtoliike? 43
Koivisto-ilmiö - Politisoitumisen harharetket - Demokratian perusteista - Poliittinen vaihtoehtoliike?

II YLIOPISTO - YHTEISHYVÄN ASIA

1. "Minun yliopistoni" 66
2. Kehittämisen painopisteistä 69
3. Korkeakoululaitos murroksessa 73
Humboldttilainen yliopistokäsitys - Massoitettava, avoin yliopisto - Tieteellisyys toiminta-ajatuksena - Ryhmätujen yliopisto - Huomispäivän yliopisto
4. Yhteisyyden asialla 80
Yhteinen yhteiskunta - Oikeuksien ja velvollisuuksien tasapaino - Suomalainen yhteiskuntaratkaisu - Uudistumisen tarve - Tutkinnon- ja hallinnonuudistus - Henki tekee eläväksi
5. Ristipaineiden yhteiskunta - Haaste yliopistolle 93
Ristipaineiden yhteiskunta - Kilpailun maailma - Yliopisto lässähtänyt? - Pätevyydestä ei saa tinkiä
6. Yliopiston päätöksenteko 102
Demokraattinen vaihtoehto - Yliopiston päätöksenteon erityisluonne - Kiintiöratkaisun vaihtoehto - Uusi hallintoratkaisu - Päätöksenteon puutteet - Moraali ratkaisee
7. Vastine 113
8. Itsehallinnon suhteellisuus 116
Keskusjohtoisuuden perusteluja - Itsehallinnon perusteluja

9. Uusi korkeakoulumalli	123
Yliopiston tehtävä - Tulevaisuuden tähtäys - Yhtenäiskorkeakoulu - Säätelyn pulma - Ratkaisun linja	
10. Uudistuva yliopisto ja ympäristöhaasteet	134
Resurssipulma - Hallinnonuudistus - Yliopiston ympäristösuhteet - Kansainvälinen kulttuurivaihto - Kasvatusvastuu - Kriittinen, uudistuva yliopisto	
11. UKK-instituutti ja "Liiteri"	146
12. Maltti on valttia	153
13. Eläköön yliopisto!	155
III KILPAILUN YHTEISKUNTA - KENEN YHTEISHYVA?	
1. Kilpailun yhteiskunta	158
Kilpailun toimintamalli - Kilpailu ja faustinen kulttuuri - Kilpailu paremmuudesta - Totaalistuva kilpailu - Kilpailun hinta - Kilpailun rappeutuminen - Kilpailun säätelyongelma - Kilpailun monet kasvot	

ESIPUHE

Jyväskylän yliopiston luottamustehtävissä vararehtorina vuosina 1969-74 ja rehtorina vuosina 1977-82 osallistuin railakkaasti julkiseen keskusteluun sekä yliopiston asioista että ajankohtaisista yhteiskunnallisista kysymyksistä erityisesti yliopistomiehen ja yliopiston näkökulmasta.

Yhteiskunnan ja sen myötä korkeakoululaitoksen politisoituessa 1970-luvulla kysymys poliittisesti sitoutumattomuudesta yhteiskunnallisena asenteena ja toimintamallina tuli ajankohtaiseksi ja veti mukaan kannanottoon sekä etsimään lopulta aivan uudenlaistakin teoreettista ratkaisua suomalaisen demokratian häiriöongelmiin.

Yhteiskunnallinen murros 1970-luvulla ravisteli rajusti myös maamme korkeakoululaitosta pakottaen sen itsetutkiskeluun ja hämmästelemään yhteiskunnallista tehtävävastuutaan muuttuvassa, kasvavien ongelmien maailmankuvassa. Osallistuin tähän tutkiskeluun ja yliopiston identiteetin etsintään erityisesti lukuvuoden avajaispuheissa.

Luottomiehen urani murrosajan yliopistossa on päättynyt. Sain kokea politisoitumisen riehat, edistyksellisyyden tyrskyt ja hallinnonuudistuksen pulmat:

"Olinhan siellä minäkin. Tästä olen kiitollinen. Se oli huolinen ja murheineenkin rikas kokemus. Uskon sen opettaneen ihmistä minussa ja ihmisestä muissa."

Jyväskylässä syyskuun 20 päivänä 1982

P.S. Puheita ja kirjoituksia olen hieman alkuperäisasustaan korjailnut - sievistäen, vaan en mielistäen.

VANHEMMAN VIRKAMIEHEN RUKOUS

Jumala, Sinä tiedät paremmin kuin minä itse,
että minä ikäänmyin ja että minä jonakin
päivänä käyn vanhaksi.

Älä anna minun käydä suulaaksi,
ja ennen muuta pelasta minut harhakuvitelmalta,
että minun on sanottava sanani kaikesta ja
kaikissa tilaisuuksissa.

Vapahda minut halusta sekaantua
toisten ihmisten asioihin.

Varjele minua monisanaisuuden
synniltä, anna minulle siivet
tavoittaakseni nopeasti oleellisen.

Suo minulle armo tahdikkaasti ja
kärsivällisesti kuunnella
toisten huolia.

Suo minulle ihmeellinen kyky
oivaltaa, että kenties minäkin
saatan mahdollisesti olla
joskus väärässä.

Jumala, tee minut avuliaaksi,
mutta älä touhukkaaksi; huomaa-
vaiseksi, mutta ei itsevaltaiseksi.

Kun on hallussaan sellainen suunnaton
elämänviisaus kuin minulla on, tuntuu,
että on vahinko, jollei se koidu kaik-
kien hyväksi. Mutta Sinä tiedät, oi Herra,
että minä mielelläni soisin saavani pitää
muutaman ystävän loppuun asti.

(suomennos; tekijä tuntematon)

I POLIITTINENSITOUTUMATTOMUUS

Politiikan ja tieteen rajankäyntiä.
 Poliittisesti sitoutunut tutkimus ja
 korkeakoulu. Sitoutumattoman tutki-
 muksen turvaaminen. KANAVA 1976

TUTKIMUS POLITIIKAN VALJAISSA

Yhteiskunnallinen kehitys riippuu tieteestä. Tiede on yhteiskunnallinen tuotantovoima. Tiede on riippuvainen yhteiskunnallisista ehdoistaan. Arvovapaa tiede on harhakuvitelma. Kenen ehdoilla tiedettä tehdään? Tuttuja ja yleisesti tunnustettuja teesejä tieteen yhteiskunnallisesta olemuksesta.

Erinomaisen tärkeää tieteen ja tutkimuksen kehityksen kannalta on, mitä jontopäätöksiä näistä teeseistä tehdään tieteen ja politiikan suhteesta. Erik Allardt pahoitteli vuonna 1970 sitä, että yhteiskunnan kaikki alat - lopulta ehkä linnunlaulukin - ovat vaarassa politisoitua. Nyt on myös suomalainen tiede tienhaarassa. Vahva virta vie sitä ajopuun tavoin politiikan ja puolueohjauksen suuntaan. Jeddi Hasan julistaa: "tavoitteena on oltava yhteiskunta-politiikan ja tieteellisen tutkimuksen yhteennivoutuminen, mikä tapahtuu politisoimalla tiede ja tieteellistämällä politiikka". (HeSa 27.10.73).

2.

Kysymys tieteen ja politiikan suhteesta on niin vakava, ettei se saisi jäädä vain yksityisten julistusten ja uskontunnustusten varaan. Sitä pitäisi selvittää perinpohjaisesti tieteen harjoittajien ja filosofien yhteisvoimin. Äskettäin ilmestynyt Oiva Ketosen tiedefilosofinen julkaisu 'Se pyörii sittenkin' (WSOY 1975), antaa tälle selviytykselle arvokkaita herätteitä ja lähtökohtia.

Tieteen vaikutukset ulottuvat yhteiskuntaan, tiede toimii yhteiskunnallisten ehtojensa varassa, tieteellä on yhteiskunnallinen vastuunsa. Näiden tieteen yhteiskunnallista luonnetta määrittelevien perusteiden osalta tuskin vallitsee mitään suurempaa erimielisyyttä. Kiista syntyy vasta kun siirrytään tieteen ohjausta koskeviin tiedepoliittisiin rajakysymyksiin: onko tiede politiikkaa?

1. Tutkimustehtävän valintaongelma

Pienen maan resurssit ovat myös tieteen osalta niukat. Sen tähden voi olla yhteiskunnallisesti tarkoituksenmukaista ohjata voimavarojen käyttöä tärkeimpien tavoitteiden ja ongelmien suuntaan. Tämä on myös valtion tiedeneuvoston tiedepoliittisen ohjauksen keskeinen perustelu. Pulma syntyy kun lähdetään lähemmin määrittelemään näitä tärkeimpiä tavoitteita ja ongelmia: 'tärkeimpiäkin' tavoitteita ja ongelmia löytyy lukuisia perusteluineen. Niiden valinta on aina sopimusvaraista, eikä edes puolueitten yksimielisyys tavoitteista voi taata niiden ehdotonta tärkeyttä ja ensisijaisuutta.

Tieteen ohjaus tiedepoliittisen ohjelmoinnin avulla merkitsee väistämättä sen lisääntyvää politisoitumista: ohjelmat perustuvat puolueitten tilanteen ja ajankohdan sävyttämiin poliittisiin intresseihin tai yhteiskunnallisiin ideologioihin; vastaavasti tieteen harjoittamista ohjaavassa tiedehallinnossa poliittinen asiantuntemus ja edustus korostuvat. Asko Vilkuna toteaaakin (Keskisuoma-

suomalainen 11.2.1976):

"Poliittiset puolueet ovat oivaltaneet, että se joka pitää tutkimuksesta kiinni, pärjää hyvin yhteiskunta-poliittisesti. Ja vielä miellyttävämpää olisi valjastaa valtakunnallinen tutkimus omien ideologioiden vetäjäksi. Niinpä tieteelliset toimikunnan nimettiin poliittisesti, koska toimikuntien tuli olla selvillä "yhteiskunnan tavoitteenasettelusta". Tällöin tieteenkin unohdettiin, että poliittisesti valvutuneen ei välttämättä tarvitse olla poliittisesti sitoutunut."

Tieteen politisoitumisen seurauksena ajankohtaisia yhteiskuntapoliittisia tarkoituksia edistävä ns. soveltava tutkimus on noussut arvoon arvaamattomaan. Tämä on luonnollista, koska poliittinen johto ja puolueet ovat lähinnä kiinnostuneita tutkimuksen välittömästä hyödyntämisestä päivänpoliittisessa päätöksenteossa. Tällaista tutkimusta tarvitaan, vaikka voidaankin kysyä, ovatko Suomen Akatemiat ja sen tuotantomenetelmät paras ratkaisu soveltavan tutkimuksen edistämiseksi. Mutta se ei saisi johtaa siihen, että perustutkimus jää toissijaiseksi ja/tai yksinomaan korkeakoulujen asiaksi ja vaille taloudellisia edellytyksiä. Lienee sitäpaitsi usein niin, että soveltavan tutkimuksen yhteiskunnallinen hyöty on parhaimmillaan tukeutuessaan vankkaan perustutkimukseen.

Suomen Akatemian tutkijaprofessori Erik Allardt on luonnehtinut yhteiskuntatieteitä tavalla, joka korostaa soveltavan ja tavoitetutkimuksen merkitystä: ".yhteiskuntatieteissä ei pyritä niinkään lainalaisuuksien etsimiseen, vaan pikemminkin niiden rikkomiseen.. yhteiskuntatieteet eivät ole suuntautuneet menneisyyteen, vaan nimenomaan tulevaisuuteen.. (HeSa 15.11.75). Allardt toimii itse, selvittäessään vertailevassa tutkimustyössään yhteiskunnan hyvinvointikysymyksiä, yhteiskuntapoliittisen tutkimuksen kentässä. Siinä on luonnollista ja asiaankuuluvaakin pyrkiä rikkomaan "hädän ja kehittymättömyyden noidankehien" muodostamia lainalaisuuksia ja suuntautumaan parempaan tulevaisuuteen. Tämä pyrkimys ei käsitykseni mukaan kuitenkaan tee tyhjäksi sosiologista perus-

tutkimusta, jossa selvitetään ihmisen sosiaalisen käyttäytymisen ja yhteiskunnan moniulotteisia toimintaehtoja - siten myös "yhteiskunnallista tiedostamista". Päinvastoin "noidankehien" murtaminen onnistuu sitä paremmin mitä paremmin tunnemme ihmistä ja hänen yhteiskuntaansa. Sosiologia ei ole yhteiskuntapolitiikkaa eikä yhteiskuntapolitiikka ole sosiologiaa, mutta ne saattavat arvokkaalla tavalla tukea ja hyödyttää toinen toistaan.

Tieteen ja politiikan rajat hämärtyvät helpoimmin juuri soveltavan tutkimuksen alueella. Tuo raja uhkaa jopa kokonaan umpeutua. Tiede on kuitenkin totuuden etsimistä ja tiedon edistämistä mutta politiikka sitä vastoin tavoitteiden toteuttamista, yhteiskunnan ja elämänehtojen parantamista. Tiede ja politiikka voivat tukea toinen toistaan, mutta liiaksi samaistuessaan tai liian tiukassa riippuvuussuhteessa toisiinsa molemmat osapuolet häiriintyvät - ehkä kuitenkin enemmän tieteen tappioksi.

2. Sitoutunut tutkimus

Tieteen ja tutkimuksen tehtävän kannalta poliittinen sitoutuneisuus voi vaikuttaa haitallisesti. Sitoutuneisuus voi ohjata tutkimustehtävien ja viitekehysten valintoja yksipuolisesti sekä tutkijan havaintoja ja tulkintoja harhaisesti sitoutuneisuuden suunnassa. Näin tapahtuessa esitetty väite: tiede on politiikkaa, toteutuu kirjaimellisesti ja tiedettä tehdäänkin jonkin intressiryhmän ehdoin! Sitoutumattomana tiede on kuitenkin, Oiva Ketosta lainatakseni "systemaattisen epäilyn menetelmä". Se on toimintaa, "jossa selvitetään luonnontieteellisten, taloudellisten, sosiaalisten, historiallisten jne. dogmien ja perusotaksujen seurauksia". Edelleen, "se on yleiseltä puoleltansa pikemminkin näiden dogmien ja perusotaksujen pätevyuden ja sisällön tutkimista ja uusien formulointia ja asettamista". (s. 28). Tieteen sidonnaisuus ideologioihin tai puoluekäsityksiin on ristiriidassa sen

oman perusidean kanssa tai ainakin rajoittaa sitä totuuden etsinnässä ja epäilyssä:

"Poliittiset puolueet katsovat, mikä jyrkemmin mikä vähemmän jyrkästi, perustavan oppinsa erehtymättömäksi ja muuttumattomaksi totuudeksi, jota puolueen jäsen ei saa asettaa kyseenalaiseksi. Ajoittain puolueilla on suuria vaikeuksia saada oppinsa tulkituksi niin, että se muuttuneessa maailmassa olisi joten kuten toden näköinen. Puolueet ovat auktoriteetteja, joiden välisiä ristiriitoja ei voida, niin kuin ei auktoriteettien välisiä ristiriitoja yleensääkään auktoriteettien menetelmässä, tutkimuksella tai kokemusta koskevilla havainnoilla selvittää. Tyydytään viime kädessä arvontaan, so. siihen, kuinka monta kannattajaa kullakin auktoriteetilla sattuu olemaan" (Oiva Ketonen, s. 10).

Tieteen täytyy pystyä kriittisyyteen myös omien lähtökohתיensa ja perusotaksumiensa suhteen. Ideologisesti ja poliittisesti sitoutunut tiede ei tähän pysty tai ei - uskaltaudu. Uhkana on poliittisen mandaatin ja luottamustehtävien menetyksen pelko. Se kehittyy sisäänlämpiäväksi, itseään ja jo löydettyjä perustotuuksia toistavaksi uskonveljien toveripiiriksi, johon sopii hyvin Yrjö Blomstedtin luonnehdinta sitoutuneista lehdenlukijoista:

".. He tarvitsevat ja janoavat itselleen tunnustuksellista tietoa, heidän maailmankatsomukseensa ja maailmankäsitykseensä sidottua tietoa, ja tieto, joka tuotetaan toisenvärisenä ja toisenlaisessa pakkauksessa ei mene heidän kohdallaan perille. Kyllähän hekin ovat kriittisiä mutta kriittisiä vain yhteen suuntaan, kriittisiä vastustajia kohtaan." (HeSa 13.5.75).

Tiedettä pidetään itseään korjaavana järjestelmänä. Tämä itsesääteily pelaa pienessä maassa, jossa on vähän tutkijoita ja jossa tutkijat tuntevat toisensa, yleensä heikosti ja parhaiten vain virantäytön yhteydessä - asiantuntijalausunnoissa. Tutkijoiden järjestäytyessä ja karsoituessa poliittisesti lojaalisuus tutkijatovereita kohtaan näyttää entisestään vähentävän asiallista itsekritiikkiä ja vastaavasti lisäävän oikeakantaisen tutkimuksen kritiikitöntä propagointia ja jopa joukkovoiman ja painostuksen käyttöä asiallisen arvostelun vaijentamiseksi.

Politisoituvan tieteen kentässä sovelletaan enentävästi myös poliittisia pelisääntöjä. Tutkijoita ja apurahan hakijoita luokitellaan "omiin ja vieraisiin" ja asiantuntijoita valittaessa sekä apurahoista päätettäessä jäsenkirja, parlamentaariset voimasuhteet ja maailmankatsomus saannevat lisääntyviä painokertoimia. Politisoitunut tutkimus suosii kollektiivisuutta ja tutkimuskollektiivit koostuvat pääsääntöisesti saman aatesuunnan tutkijoista. Tämä mekanismi torjuu tehokkaasti tutkijaryhmän sisäisen kritiikin. Edelleen on havaittavissa, että emopuolueitensa tukeen perustuvat tiedepoliittiset järjestöt, esim. Tiepo, joukkopainostuksen keinoin pyrkivät vaikuttamaan myös tutkijanvirkoja ja -toimia koskeviin ratkaisuihin jäsentensä eduksi. Valinta leimataan poliittiseksi syrjiinäksi, jos se koituu kilpahakijan eduksi mutta se ei ole koskaan poliittinen jos oma jäsen on tullut valituksi.

Tieteen luonteesta johtuen sitoutuneisuus merkitsee rajoitusta, ääritapauksessa jopa tieteellistä sokeutta ja sellaista rajoittuneisuutta, joka ei jätä mitään sijaa epäilylle tai tietoa uudistaville virikkeille! Tällainen henkilö voi olla muodollisesti pätevä mutta täysin perusteltua on kysyä, onko hänellä esim. assistentin toimeen asetuksen edellyttämää kykyä tehtävän menestykselliseen hoitamiseen? Tieteen politisoituminen tuo tullessaan korkeakouluihinkin uuden suosikkijärjestelmän, jossa tärkeimpinä vaateina ovat uskollisuus ja lojaalisuus omaa ryhmää ja aatetta kohtaan.

Julkisen tiedehallinnon otteen vahvistuessa ja politisoituessa, tiede on tullut entistä riippuvaisemmaksi yhteiskunnallisista ehdoistaan. Toisaalta näyttää siltä, että tutkijoiden poliittisen sitoutumisen yleistyessä tiede menettää sitä arvostusta ja luottamusta, jota se tarvitsee niin materiaalisten ehtojensa kuin yhteistyön varmistamiseksi. Yhteiskunnan valtarakenteiden ja demokratian tutkimuksen kannalta olisi keskeisen tärkeää selvittää esim. puolueitten päätöksenteon mekanismeja, mutta

löytyisikö yhtään niin edistyksellistä puoluetta, joka avaisi arkistonsa ja tiedonlähteensä Suomen Akatemian "edistyksellisille" tutkijoille tai joka hyväksyisi ns. tutkivan journalismin menetelmät tällaisessa selvitystyössä? Olisi muuten paradoksaalista, jos valtion tiedoneuvoston hyväksymää demokratian tutkimusohjelmaa ei ulotettaisi koskemaan myös puoluelaitoksen monitasoista valtakoneistoa!

Tieteen yhteiskunnalliseen arvostukseen vaikuttaa edelleen tutkijoiden lisääntyvä osallistuminen puolue- ja yhteiskuntapoliittiseen toimintaan yli heidän pätevyysrajojensa varsinkin, jos tämä tapahtuu tieteen arvovaltaan tukeutuen. Mikä merkitys tieteen ja tutkimuksen arvostukseen eduskunnassa on ollut esim. tutkija- ja professorikansanedustajien toiminnalla?

Ideologinen ja poliittinen sitoutuminen merkitsee yleensä rajoittuneisuutta, tarkastelukulman yksipuolisuutta, 'tunnelinäkökenttää' ja omien lähtökohtien oikeellisuuden pitämistä selviönä. Jotta nämä rajoitukset voitaisiin ottaa huomioon arvioitaessa tutkijan työtä ja yhteiskunnallisia edesottamuksia, tutkijan olisi tunnustettava julkisesti sitoutuneisuutensa poliittisen toimivaltansa lähde. Sitoutuneet tutkijat ovat toimineet usein sammutetuin lyhdyin, tahallaan tai tahattomasti poliittisen sidonnaisuutensa salaten. Vasta tiedehallinnon ja tiedejärjestöjen politisoituessa nämä sitoutumiset ovat tulleet julki ja ikäänkuin virallistuneet. Seurauksena tiedepoliittinen piiloleikki on väistymässä: tiedetään kenen ehdoilla ja millä rajoituksin tiedepolitiikan tekijät toimivat. Tästä piiloleikistä valtion yhteiskuntatieteellisen toimikunnan entinen puheenjohtaja oli vielä 23.11.1975 epä tietoinen puolustaessaan toimikuntansa käynnistämää METELI-projektia:

"Tiedän, että monet METELIN tutkijat edustavat vasemistolaista näkemystä, mutta tiedän myös että on kyse tutkimusryhmästä, joka on syvästi huolestunut työsuo-

jeluun liittyvistä kysymyksistä. On myös kyse tutki-
joista, jotka v a r m a s t i (harv. K.II.) eivät ole
minkään puoluetoimiston ohjattavissa eikä tuloksia ta-
kuulla sanella ennakolta." (HeSa)

Pari kuukautta haastattelun jälkeen METELIN johtava tutki-
ja oli jo perustamassa uutta Suomen Tutkijaliittoa, jonka
tarkoituksena on, Tiedonantajan mukaan, "osallistua työ-
väenluokan ja sen kommunistisen puolueen, SKP:n, johta-
maan taisteluun yhteiskunnallisen edistyksen, rauhan ja
socialismin puolesta.. Liitto tukee SKP:n tutkimustoimin-
taa sekä edistää tieteellisen tutkimuksen ja keskustelun
kehitystä työtä tekevien etujen ja marxismi-leninisin
teoreettisten lähtökohtien suuntaan". Ei tainnut Kenttil
Bruun sittenkään tuntea näitä pappenheimilaisiaan.

3. Sitoutunut korkeakoulu

Tieteen politisoituminen ei ole irrallinen ilmiö vaan
liittyy osana yhteiskuntaelämän yleiseen politisoitumiseen
ja puoluekeskeiseen kehitysohjantaan. Onnettomat hallinnon-
uudistusyritykset ovat osaltaan vahvistaneet poliittista
toimintaa ja puoluepeliä korkeakouluissa; tämä vuorostaan
on ikäänkuin juurista käsin ruokkinut tieteen politisoitu-
mista. Ja mikä olisikaan tämän politisoitumisen varmin
lannoite kuin yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden toteut-
taminen korkeakoulujen hallinnossa! Sen tuloksena voisi
olla vain poliittisesti sitoutunut ja puoluetoimistoista
ohjattu korkeakoulu, jossa yksilön harkinta ja vastuu jou-
tuu väistymään kollektiivisen mielipiteen ja vastuun tiel-
tä ja jossa totuus määräytyy, Anto Leikolaa mukailleen,
äänestysuhteiden voimalla ja tutkimuksen pätevyys sen
mukaan, "minkä rekisteröidyn puolueen tunnusukukka tutki-
jalla sattuu olemaan napinlävessään". Hälyttäviä merkkejä
tästä kehityksestä on jo nyt olemassa, ja politisoimisen
strategisesti keskeisimpiä kohdealoja ovat luonnollisesti
kasvatus- ja yhteiskuntatieteet, erityisesti yhteiskunta-
politiikka, psykologia sekä tiedotus- ja viestintätieteet.

Korkeakoulujen politisoituminen vaikuttaa läpäisevästi kaikkeen niiden toimintaan. Ei ole suinkaan sattuma, että erityisesti nuorempi tutkija- ja opettajapolvi tuntee suurta viettymystä politiikan tekoon ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, monesti ehkä enemmän kuin tiedon ja totuuden etsintään. Useat heistä näyttävät myös löytäneen liian varhain 'lopullisen totuuden', vaikka tiede ja tutkimus on luonteeltaan jatkuvaa revisionismia, jatkuvaa tiedon tarkistamista.

Jos dogmaattisuus yleistyy ja jos korkeakoulut politisoituneina puolue-yliopistoina eivät enää pysty rekrytoimaan tiedon edistämisestä kiinnostuneita sitoutumattomia ja lahjakkaita nuoria opettaja- ja tutkijakuntaansa, korkeakoulujen tulevaisuus ainakin korkeamman hengenviljelyn ja tiedon uudistamisen keskuksena yhteiskunnassa näyttää todella epävarmalta. Brüsselin Vapaan yliopiston rehtori Aloï Carlo toteaaakin osuvasti:

"Sellainen yliopisto, jossa jokaisen on oltava joko oikeistolainen tai vasemmistolainen, jossa sitoutuneisuutta tyrkytetään, eti enää ole aito yliopisto. Tämä on mielestäni itsestään selvää." (Kanava 1/1974).

Nykyisen kehityssuuntauksen valossa vaatimus korkeakoulujen itsehallinnosta on ristiriitainen: poliittisesti sitoutuneen korkeakoulun autonomia jää tosiasiaassa enemmän tai vähemmän näennäiseksi. Politisoitunut korkeakoulu on ulkoahjattu ja koulutuslaitoksena se on samalla puoluekaaderien ja -johtajien valmennus- ja harjoituskeskus. Oman edun tavoittelussaan maamme puolueet ovat tämän oivaltaneet itse korkeakoululaitoksen yhteiskunnallisen tarkoituksen tappioksi. Korkeakoulujen politisoituessa niiden harjoittama tutkimuskin menettää autonomisuuttaan ja jäykistyy tiedepoliittisten tavoitteiden ja poliittisen tahdon mukaisiin kohteisiin. Riittävä itsehallinto on kuitenkin välttämätön, jotta voitaisiin esim. tutkia ja selvittää myös yhteiskunnan poliittisia tavoitteita.

Korkeakoulut, tiede ja tutkimus tarvitsevat toimintaehdoikseen riittävästi autonomisuutta, vapautta asettaa myös itse tutkimustehtäviään, vapautta valita tutkimusten lähtökohdat, vapautta tuottaa vallanpitäjille epämieluisiakin tutkimustuloksia, vapautta kantaa ja vastata tekemisistään. Poliittisesti sitoutunut ja poliittista sitoutumista vaativa korkeakoulu ei pysty tätä vapautta tutkijoilleen ja opettajilleen antamaan.

Tieteen ja korkeakoulujen autonomisuuteen sisältyy toisaalta velvoittava tehtävävastuu mm. "hädän ja kehittymättömyyden noidankehien" yhteiskunnallisten toimintamekanismien selvittämiseksi ja ongelmaratkaisujen etsimiseksi.

4. Sitoutumattomuuden ongelma

Tutkijan vastuuseen kuuluu myös tutkimuksen teoreettisten lähtökohtien kriittinen arviointi ja valinta. Erityisesti yhteiskuntatieteissä se merkitsee, ettei mitään lähtökohdtaa saa valita pelkästään ennakoasenteiden tai auktoritatiivisten näkökohtien mukaan, vaan silmälläpitäen niiden tieteellisiä ansioita ja kykyä selvittää sekä selittää tutkimuskohteena olevaa ilmiötä. Siten esim. marxilaisen lähtökohdan valinta on periaatteessa yhtä hyväksyttävä kuin mikä muu hyvänsä. Käytännössä ratkaisun eri vaihtoehtojen välillä pitäisi määräytyä eri lähtökohtien tieteellisiä etuja ja kohdeilmiön luonnetta kriittisesti arvioiden. On mahdollista, että esim. maamme taloustieteellisessä tutkimuksessa sovelletaan liian yksipuolisia lähestymistapoja; myös tutkimustehtävien valinta näyttää ohjautuvan ensisijassa taloudellisen kasvun ja muiden liiketaloudellisten intressien suunnassa. Jos näin on asianlaista, niin liiketaloudellinen tutkimus ja Etlä tarvitsevat täydentävää tutkimusta. Tämän tarpeen pohjalta onkin arvattavasti syntynyt mm. Työväen Taloudellinen

Tutkimuslaitos. Ennen pitkää ehkä myös kuluttajat, perhe-
taloudet ja veronmaksajat alkavat vaatia etujensa suunnas-
sa suoritettavaa taloudellista tutkimus- ja selvitystyötä.
On selvää, että tällä tavoin pirstoutuvan ja eri laitok-
siin lokeroituvan tutkimustoiminnan pohjalta on hankalaa
luoda kokonaiskuvaa esim. juuri yhteiskunnan taloudelli-
sista ilmiöistä. Tähän päästäisiin ehkä parhaiten tutki-
joiden ja tutkimuslaitosten yhteistyöllä pitäen huolta,
että tutkimuksen lähtökohdat ovat riittävän monipuoliset
ja kattavat. Tähän taas sitoutuneet tutkijat ja tutkimus-
laitokset tuskin pystyvät tai uskaltavat. Toisaalta on
syytä myös muistaa, ettei sitoutumattomuus puolueisiin
tai muihin poliittisiin, taloudellisiin tai ideologisiin
järjestelmiin tietenkään sinänsä millään tavoin takaa
eikä osoita monipuolisuutta - sitoutumattomuus vain mah-
dollistaa sen.

Enemmittä perusteluitta näyttää ilmeiseltä, että sitoutu-
mattomuus on luovan tieteen, tutkimuksen ja kriittisen
yliopiston perustavanlaatuinen toimintaehto. Se olisi kii-
reisesti turvattava maamme politisoituvassa korkeakoulu-
laitoksessa ja tiedehallinnossa.

Sitoutumattomuus on luonnollisesti suhteellinen käsite ja
ehdottomasta sitoutumattomuudesta voitaneen puhua vain
abstraktiona. Tutkija on sidottu koulutukseensa ja sen
antamaan pätevyyteen. Tutkijan tehtävävalintoja ohjaavat
henkilökohtaiset arvostukset, hänen käsityksensä tärkeäs-
tä ja mielenkiintoisesta tutkimustehtävästä tai vaikkapa
viettymyksestä johonkin tieteen koulukuntaan. Tämä tutki-
jan luonnollinen subjektiivisuus tai sidonnaisuus kuuluu
tavallaan tieteen luonteeseen ja reunaehtoihin. Onhan
tiede ihmisen toimintaa. Vain itsekritiikkinsä avulla ja
pätevyyttään kehittämällä tutkija voi vähentää tämän si-
donnaisuuden haittavaikutuksia työssään.

Sitoutumattomuus tarkoittaa tässä yhteydessä kuitenkin
tutkijan vapautta hänen omaehtoista riippumattomuuttaan

tutkimuksen ulkoisista ideologisista ja poliittisista ohjauspyrkimyksistä. Tässäkin suhteessa sitoutumattomuus voi olla vain suhteellista; jokaisella tutkijalla on - tai ainakin pitäisi olla - maailmankatsomukselliset ja yhteiskunnalliset käsityksensä ja niitä vastaavat poliittiset preferenssinsä, joiden mukaan he kansalaisinakin suorittavat mm. vaalivalintojaan ja määrittelevät kantansa ajankohtaisissa yhteiskunnallisissa kysymyksissä. Jos annamme näille ideologioille, poliittisille uskomuksille ja niitä edustaville puolueille myös tieteessä auktoriteettiaseman ja ehdoin tahdoin alistamme niiden ohjantaan esim. opetus- ja tutkimustyössä sekä tiedepolitiikassa olemme vahvasti sitoutuneita; jos sitävastoin emme tunnusta näiden ulkoisten ohjausjärjestelmien ehdotonta auktoriteettia emmekä niiden merkitystä totuuden kriteereinä, vaan haluamme säilyttää kritiikin, epäilyn ja totuuden etsimisen vapauden ulkoisiin ohjausjärjestelmiin nähden, sitoutumisemme on ainakin ulkoisesti ohjaamaton.

Puoluejäsenyys, puolueen luottamustehtävä ja tähän kuuluva toimintavaltuus esim. tiedepolitiikan alalla puolueeduin ja mahdollisesti viroinkin vielä palkittuna on jo niin sitovaa - nykypäivän 'velkaorjuutta' - että se voi supistaa tutkijan liikkumavaran vapausasteet lähes olemattomiksi.

Tutkija voi kuitenkin esim. yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessaan preferoida poliittisesti sävyttyneitä tutkimustehtäviä tai teoreettisia lähtökohtia olematta sillä tavalla sitoutunut, että hänen tutkijanvapautensa ja työnsä luotettavuus vaarantuisivat. Tiedepoliittisissä väittelyissä ja kiistoissa tutkija voi helposti aiheetakin tutkimustehtävän valinnan tai sen herättämien poliittisten sympatioiden tai antipatioiden vuoksi leimautua sitoutuneeksi.

Politisoituvassa korkeakoulussa ja tieteessä ns. edistykseellisyys on se peruste, jonka mukaan yleensä tutkijoita

erotellaan. "Edistykseellisyys" määritellään ensi sijassa poliittisen uusherännäisyyden ja radikaalisuuden perusteella. Paavo Seppänen väittää, että tämän edistykseellisen liikkeen rinnalla on havaittavissa myös "eräänlaisen fatalismin" lisääntymistä:

"Kun ideologioiden, arvojen ja poliittisten katsomusten voidaan katsoa jossakin muodossa aina kytkeytyneen yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen, ollaan valmiita heittäytymään virran vietäväksi, tämän päivän ajopuuksi. Valitaan ehdoin tahdoin jokin sidonnaisuus sitoutumattomuuden sijasta... Vaikka sitoutumattoman tutkijan ja tutkimuksen tie yleensä on osoittautunut huomattavasti kaidemmaksi kuin sen, joka sitoutumisellaan etsii suosiota yhdestä tai toisesta suunnasta, se on kuitenkin ainoa tie, jota pitkin edeten yhteiskuntatieteellinen tutkimus voi jotakin merkittävää saavuttaa" (14.11.75).

Tieteen asema ja toimintaehdot ovat erilaiset erilaisissa yhteiskuntajärjestelmissä. Totalitaristisissa järjestelmissä poliittinen tahto säätelee, alasta riippuen, hyvinkin pitkälle tiedettä ja sen harjoittamista ja puolue saattaa "tiedostavana etujoukkona" toimia totuuden tuomarina. Demokraattisessa järjestelmässä on perinteisesti korostettu tutkimuksen ja tutkijan vapautta. Mutta tutkimuksen yhteiskunnallisen merkityksen lisääntyessä poliittinen tahto on, kuten tunnettua, alkanut lisääntyvästi kiinnostua myös tieteen ohjauksesta: "tieteellisen tutkimuksen tavoitteiden ja yhteiskunnan kansanvaltaisesti asetettujen kehittämistavoitteiden välillä tulisi vallita sopusointu". Tiedepolitiikan virallisen säätelyn lisäksi tutkimuksen rajaehdoja asettavat enentyvästi myös poliittiset puolueet ja niiden ympärillä järjestäytyneet tieteelliset tai tiedepoliittiset tukijärjestöt. Tässä tilanteessa sitoutumaton tutkija jää ikäänkuin väliinputojaksi ja vaille ankureita, mikä osaltaan selittänee Seppäsen väitettä nykypäivän virranvietävistä ajopuu-tutkijoista.

Sitoutumattomien tutkijoiden asema ja rooli muistuttaa paljon älymystön yhteiskunnallista tehtävää Karl Mannheimin analysoimana:

"Älymystö ei voi olla mikään luokka, älymystö ei voi muodostaa puoluetta eikä pysty toimimaan yhdessä. Tällaiset yrityksetkin ovat tuomittuja epäonnistumaan, sillä poliittinen toiminta riippuu paljolti yhteisistä intresseistä ja näitä älymystöllä on vähemmän kuin millään toisella ryhmällä. Mikään ei ole vieraampaa tälle älymystölle kuin yhdenmielisyyt ja ryhmäkiinteys."

5. Sitoutumattoman tutkimuksen tulevaisuus

Sitoutumattoman tieteen toimintaehdot suomalaisessa yhteiskunnassa ovat nykyisen tiedepoliittisen suuntauksen ja korkeakoulujen politisoitumisen vallitessa vaarassa ratkaisevasti heikentyä. Puolueitten tukemat "tutkijaliitot" ohjaavat tutkimusta yhä enemmän ideologiseen ja poliittiseen sitoutuneisuuteen. Onko tämä suomalaisen tutkimuksen ainoa tulevaisuuden vaihtoehto? Näin saattaa käydä ellei sitoutumattoman tutkimuksen asemaa ja toimintaehdoja pystytä politisoituvassa korkeakoululaitoksessa ja tiedehallinnossa nykyistä paremmin turvaamaan. Tähän tuskinkin riittää Suomen Akatemian tutkijaprofessorien julkilausuma kansainvälisen kilpailun tutkimuksen tasolle ja tehokkuudelle asettamista vaatimuksista (16.12.75). Nyt tarvitaan todella laaja-alaista ja määrätietoista tiedepoliittista yhteistoimintaa huolimatta niistä vaikeuksista, joita sen toteuttaminen Mannheiminkin mukaan kohtaa 'airoväen' keskuudessa. Tieteen kollektivisoitumisen riskejä voidaan torjua tehokkaasti vain kollektiivisen toiminnan avulla - paradoksaalista kylläkin.

Korkeakoulujen hallinnonuudistuksen synnyttämä Korkeakoulujen Professoriliitto on viime aikoina suuntautunut entistä enemmän ammattikunta-asioitten hoitoon eikä siltä ilmeisestikään ole liiennyt voimaa tiedepolitiikan tärkeitten kysymysten pariin. Professoriliitto edustaa kuitenkin varttuneen tutkijakunnan enemmistöä ja samalla sitä 'Suomen tutkijaliittoa', joka ei ole karkäs harjoittamaan tiedettä ideologisin ja poliittisin ehdoin. Tästä tutkija-

kunnasta riippuu paljon sitoutumattoman tutkimuksen ja tiedepolitiikan huomispäivän mahdollisuudet maassamme. Jos se pystyy kokoamaan rivinsä ja määrittelemään tiedepoliittiset tavoitteensa ja sitoutumattomuuden ehtonsa Suomen Akatemiankin olisi ennen pitkää tunnustettava myös sitoutumattoman tutkimuksen asema - eikä vain tutkimusohjelmassaan vaan myös tiedepolitiikassaan ja toimikuntiansa koostumuksessa.

Myös Akatemian tutkijaprofessorit kiinnittivät em. lausumassaan huomiota siihen, että tieteellisten toimikuntien työssä ja tiedepolitiikassa on keskeisesti korostettava tieteellisen asiantuntemuksen ja pätevyyden merkitystä. Sitoutumattoman tutkimuksen ja tutkijakunnan aseman tunnustaminen Suomen Akatemiassa on tärkeä askel myös Akatemian ja korkeakoulujen välisen yhteistyön kehittämiseksi ja niiden välillä vallitsevan luottamuspuolan poistamiseksi. Rehtori Markku Mannerkoski sanookin:

"On varmaa, että tutkijoiden luottamus tiedepolitiikkaamme kohtaan ei palaudu ellei luovuta pitämästä tiedettä pelkästään totaalisen valtapolitiikan eräänä aseena."

Sitoutumattoman tutkimuksen ehdot kytkeytyvät läheisesti myös korkeakoulujen hallinto-ongelmaan. Yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuva opiskelijavaltainen hallintoratkaisu vahvistaisi toteutettuna entisestään korkeakoulujen ja sitä tietä myös tutkimuksen politisoitumista ja niiden puolueintressien mukaista ohjautuvuutta. Havainnot nuorimman tutkijapolven viettymyksestä yksioikoiseen poliittiseen vaikuttamiseen, viittaavat siihen, että kolmikantamallikin yleisenä hallintoratkaisuna sisältää aimoannoksen politisoitumisen ja ulkopuolisen tutkimusohjannan riskiä.

6. Sosiaalitutkimuksen tarve

Muuttuvan yhteiskunnan kasautuvien ongelmien ratkaisemisessa ja yhteiskuntapoliittisessa päätöksenteossa tarvitaan yhä enemmän tutkimuksen apua. Tarvitaan selvityksiä, soveltavaa tutkimusta ja kehitystyötä. Tarvitaan tietoa yhteiskunnallisista vinoutumista, työn terveystarpeista, sairaanhoidon puutteista, asumisen pulmista, poliittisen vaikuttamisen pullonkauloista jne jne. Mutta tehdään paha virhe, jos tämän yhteiskuntapoliittisen tiedontarpeen vuoksi a) maan tutkimusreservit keskitetyksi suunnataan soveltavaan tutkimukseen, b) yhteiskuntapoliittinen tutkimustarve toteutetaan pääasiassa Suomen Akatemian projektitutkimuksen avulla ja c) jos poliittinen sitoutuneisuus katsotaan tällaisen tutkimuksen, tutkimuspolitiikan ja/tai tutkijapäteyvyyden välttämättömäksi ehdoksi.

Käsitykseni mukaan Suomen Akatemian toimintamallia tarkoituksenmukaisemman ratkaisun nimienomaan yhteiskuntapoliittisen tutkimustarpeen tyydyttämiseksi tarjoaa ns. sosiaalitutkimuskomitean jo vuonna 1964 esittämä suunnitelma erityisen sosiaalitutkimuslaitoksen perustamisesta valtioneuvoston kanslian yhteyteen (Sosiaalitutkimuskomitean mietintö, 1964:A3). Komitea toteaa perusteluissaan, että nykyaikainen yhteiskuntapolitiikka tarvitsee tuekseen tieteellisiin tutkimusmenetelmiin perustuvaa puolueetonta sosiaalitutkimusta:

"Tutkimus voi tarjota apuaan sekä niiden päämäärien selvittämiseksi, jotka kunkin ajankohdan ja yhteiskunnan ihmisille ovat arvokkaita, että niiden keinojen löytämiseksi, joilla päämäärät tarkoituksenmukaisimmin saavutetaan."

Komitean esitys mm. tutkimustarpeen määrittelyn osalta on edelleenkin varsin ajankohtainen ja positiivisessa merkityksessä 'edistyksellinen'. Se jakaantuu seuraaviin pääkohtiin: väestö ja työvoima, yhdyskunta ja asunto, terveys, sosiaaliturva, elintaso, kasvatus ja koulutus,

teolliset suhteet, vapaa-ajan pulmat ja muut sosiaaliset ongelmat.

Puuttumatta ko. ohjelman vaatimiin tarkistuskysymyksiin on todettava, että suunnitelma on edelleenkin käyttökelpoinen, itseasiassa Suomen Akatemian tiedepoliittinen suunnatus on vain lisännyt sen yhteiskunnallista perusteltavuutta. Valtiolla on kymmenkunta yhteiskunnan keskeisiin tutkimusaloihin erikoistunutta tutkimuslaitosta mutta niistä ei yksikään ole laajapohjaisesti yhteiskuntapoliittinen. Tällainen pysyvä tutkimuslaitos pystyisi kokeneen tutkija ja muun henkilökuntansa avuin tuntuvasti tehokkaammin ja todennäköisesti myös taloudellisimmin tuottamaan niitä selvityksiä, joita yhteiskuntapolitiikan suunnittelijat ja päätöksentekijät tarvitsevat. Sitä paitsi tällainen pysyvä laitos 'moniarvoisine' tutkijoineen pystyisi tilapäiviä ja usein yksipuolisia projektiryhmiä paremmin huolehtimaan tutkimustensa ja selvitystensä laajakulmaisuudesta ja riittävästä itsekontrollista. Sen ei tarvitsisi Suomen Akatemian tavoin nimenomaisesti edellyttää, että 'tutkimustulosten perusteena oleva aineisto julkaistaan asiallisesti pyrkimättä lyhytjäteiseen hälyyn, sensaatioon tai poliittiseen vaikuttamiseen ja siten, että tulosten tieteelliseen arvioimiseen annetaan kaikki kohtuulliset mahdollisuudet."

Viime vuosikymmenien yhteiskuntapoliittisille uudistuspyrkimyksille on ollut tunnusomaista mittavien suunnitelmien tekeminen ilman taloudellisten mahdollisuuksien riittävää huomioonottamista. Yhteiskuntapolitiikassakin usein 'raha ratkaisee'. Yhteiskunnallinen hyvä ja uudistus on usein mahdollista toteuttaa vain rahan avulla. Korostettaessa monitieteisiä lähestymistapoja yhteiskuntapoliittisissa tutkimuksissa unohdetaan kuitenkin usein taloustieteellinen näkökulma. Tutkimuslaitoksen ohjelmassa myös tämä perustava näkökulma voidaan aina tarvittaessa ottaa huomioon. Ja mikä tärkeintä: ajankohtaisten yhteiskuntapoliittisten tavoitteiden suunnassa tapahtuvan tutkimuksen

keskittyessä valtion ao. tutkimuslaitokseen/tutkimuslaitoksiin, Suomen Akatemia voisi tiedepolitiikassaan paneutua enemmän tieteen ja tutkimuksen yleisten toimintaedellytysten ja perustutkimuksen kehittämiseen. Tämä suunnan tarkistus voisi vapauttaa Akatemian toiminnan myös liiallisesta sidonnaisuudesta päivänpoliittisiin tarpeisiin ja puolueintresseihin sekä tästä johtuvasta metelistä, mikä tuskin edistää tieteen tulevaisuutta, tuskin palvelee myöskään parhaalla tavalla yhteiskunnan tärkeää kehittämistyötä.

Politisoituminen vaarantaa korkeakoulun yhteiskunnallisen tehtävän ja jäytää demokratian perusehtoa - ajattelun vaipautta. HELSINGIN SANOMAT 1974

KORKEAKOULUSTA POLITIIKAN PELIKENTTÄ

Rajut muutokset ovat harvinaisia suomalaisessa yhteiskunnassa. Jähmeän kansanluonteemme mukaisesti yhteiskunnallinen uudistuminen tapahtuu meillä yleensä harkiten. Suuret muutokset aikaansaavat aina yhteiskuntaelämän jatkuvuutta horjuttavaa epävarmuutta. Syystä maamme poliittinen johto on uudistusotteissaan ollut pikemminkin vitkainen kuin hätikkö. Ehkäpä tuo varokas harkitsevuus on johtanut siihen, että viime vuosien aikana uudistamisen paineet ovat yhteiskunnassamme selvästi voimistuneet. Poliittisen johdon uudistusotteet ovat samanaikaisesti muuttuneet rajummiksi: suomalainen yhteiskunta halutaan kertaheitolla parantaa perusteitaan myöten.

1. Poliittinen rekrytointi

Koululaitos huolehtii osaltaan yhteiskunnan jatkuvuuden tärkeästä tehtävästä, mutta samalla se on avainasemassa myös yhteiskuntajärjestyksen säilyttämisessä tai sen uudistamisessa. Tämä koululaitoksen yhteiskunnallinen ja samalla poliittinen merkitys on nyttemmin yleisesti tajuttu: opetusministeriön ja kouluhallituksen salkkujen poliittinen arvostus on osoittanut politiikan pörssissä jatkuvaa nousua. Koululaitoksen poliittista merkittävyyttä vahvistaa edelleen se tosiasia, että sen suojissa valmentautuu kansanvallan käyttöön huomispäivän koko poliittinen äänivoima ja samalla puolueitten elinehto - nuorisokoos. Koskaan aikaisemmin nuorilla ei ole ollut niin paljon ääni- ja vaikutusvoimaa kuin nyky-yhteiskunnassa. Ainakin osittain se on seurausta poliittisen valtataistelun kiireydestä ja puolueettujen ohjaamasta nuorisopolitiikasta.

Nykyhetken edullisen pelitilanteen ovat tajunneet myös nuorpoliitikot teini- ja ylioppilasjärjestöissä. SYL:n ja eri korkeakoulujen opiskelijapäälliköillä on politiikan pelissä vahvat valtit. Tietäen tämän he eivät vaadikaan sen vähempää kuin ehdotonta päätösvaltaa ja täydellistä opiskelijakontrollia korkeakouluissa. Sitä nimitetään merkitsee heidän vaatimuksensa yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden toteuttamisesta. Käytännössä tietysti korkeakoulujen hallintoon valittaisiin opiskelijaäänin myös ns. edistyskellisiä yliopisto-opettajia, mutta heidänkin toimivaltansa ja -kautensa jatkuvuus riippuisi täysin opiskelijakunnan kannatuksesta.

2. Puutteet ilmi

Korkeakoulu on julkisen tuen varassa toimiva yhteiskunnallinen laitos, jonka tehtävänä on edistää ihmisen, yhteiskunnan ja kulttuurin hyväksi koituvaa tietoa. Korkeakoulun opetus- ja tutkimustehtävään liittyvät yleisemmin

yhteiskunnan tiedonvälityksen ja -uudistamisen tehtävät sekä yhteiskunnan ongelmien ja tapahtumien kriittinen seuranta.

Vähitellen on ruvettu käsittämään, ettei mikään hallintomalli sellaisenaan voi olla itsetarkoitus, vaan ainoastaan väline korkeakoulun tehtävien toteutuksessa. Näin ymmärrettyinä hallintomallin valinta on ensi sijassa tarkoituksenmukaisuuskysymys: minkälainen hallintojärjestelmä takaa parhaiten korkeakoulun suoriutumisen tehtävistään tehokkaasti, taloudellisesti ja ihmiskeskeisesti. Muuten olen sitä mieltä, ettei kumpikaan äärivaihtoehto, opiskelija- tai täysin professorivaltainen järjestelmä, takaa näiden ehtojen toteutumista.

Tehtäviensä vuoksi korkeakouluilla on tärkeitä yhteiskunnallisia vaikutuksia ja siten poliittista merkitystä - haluttiinpa sitä tai ei. Hallinnon uudistusyritys on ollut opettava esimerkki maamme korkeakoulusuunnittelun puutteista ja vaikeuksista idealismin ja realismin ristipaineessa, mutta paljolti myös poliittisesta taitamattomuudesta. Yrityksen hinta on jo nyt noussut kohtuuttoman korkeaksi ja sen aikaansaamat vauriot mm. korkeakoulujen työsuhteissa ja työrauhassa ovat osin korvaamattomat. Mutta ei niin pahaa ettei jotain hyvääkin: hallinnon-uudistuskamppailu on kiinnittänyt julkista huomiota moniin puutteisiin, joita on korkeakoulujen toimintaedellytyksissä ja joita opiskelijamäärän kasvu on edelleen kärjistänyt. Yhä yleisemmin ja elävämmiin korkeakoulujen opettajakunta tiedostaa myös tehtävänsä yhteiskunnallisen vastuun ja merkityksen.

3. Kamppailu vallasta

Yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden toteuttaminen korkeakouluissa merkitsisi siis ehdotonta opiskelijavaltaa ja samalla poliittisten tarkoitusten korostumista opetuk-

sessä, tutkimuksessa ja päätöksentöössä.

Se merkitsisi korkeakoululaitoksen muuttumista politikoinnin, poliittisen juonittelun ja valtakamppailun kentäksi. Tähän kehitykseen viittaa oireellisesti mm. poliittisten hallituskriisien sävyttämä ylioppilaskuntien epävakainen toiminta.

Se merkitsisi poliittisen dogmatismien ja kollektivismien lisääntymistä, opiskelijain ja opettajien leirittymistä, poliittista musta/valkea -erottelua: edistykseelliset/taantumukseelliset, oikea-/väärauskoiset jne. Korkeakoulujen työilmasto olisi riita ja tora.

Mitä tämä kaikki merkitsee oppimisvalmiuksien, työ- ja opiskelumotivaation kannalta? Miten tämä edistää kriittistä opetusta ja luovaa tutkimusta? Entä miten käy, jos poliittinen etu tai oppi joutuu ristiriitaan tutkijamoraalin ja totuuden etsinnän kanssa? Pelkään puolueuskollisuuden ja -ohjauksen vaikuttavan enentyvästi näissäkin valintatilanteissa.

Kollektivismien mahtia korkeakouluissa osoittaa SYL:n voimakas ote opiskelijajoukoistaan ja sen tehokkaasti ylläpitämä yhdenmukaisuuden vaatimus hallintokysymyksessä. Myös muiden intressiryhmien viimeaikainen korkea-asteinen järjestäytyminen professoreita myöten osoittaa kollektivismien kasvua politisoituvassa korkeakoululaitoksessa. "Taistelu" korkeakouluissa ja korkeakouluista vaatii joukkovoimaa ja valtakeskitystä.

En usko minkään hallintoratkaisun lopettavan tätä kansanvallan nimissä käytävää kamppailua vallasta: professorivallan nujerruttua alkaa 'jäsentenvälinen' valtataistelu. Yhteen ääneen vaaditaan kuitenkin korkeakoulujen sisäisen itsehallinnon säilyttämistä. Tämän itsehallinnon merkitys jää nähdäkseni varsin nimelliseksi ns. edistykseellisessä korkeakoulussa, jossa poliittiset tarkoitukset ohjaavat

päätöksentekoa ja josta johtavat suorat linjat puolue-toimistoihin ja -johtajiin. Kerrotaan, että nämä linjat ovat jo koeajossa.

4. Joukot ja johtajat

Opiskelijoiden kollektiivinen joukkoliike on kansanvaltaisista kylteistään huolimatta vahvasti johtajavaltainen ja puoluekannuksiaan hankkivien nuorpoliitikkojen vetämä. Opiskelijaenemmistö tyytyy yleensä näiden karrieerihohtajiensa äänettömään yhtiökumppanuuteen ja -opiskelemaan. Ylioppilaskuntien pakkojäsenyys ja opiskelijaenemmistön äänettömyys antavat opiskelijapäälliköille laajat toimintavaltuudet; niitä suojataan esimerkiksi sellaiselta neuvoa antavalta kansanäänestykseltä, josta selviäisi, millaisen korkeakoulun ja hallintojärjestelmän opiskelijain enemmistö itselleen haluaisi!

Politiikka on tullut korkeakouluihin jäädäkseen. On epärealistista ja osin virheellistäkin rakentaa korkeakoulun kehittämismallia "puhtaan tieteen viljelyn" varaan. Tieteen vaikutukset ulottuvat aina yhteiskuntaan ja korkeakouluilla on niin muodoin myös yhteiskunnallinen vastuu toiminnastaan tai -sen puutteesta. Se olisi epärealistista myös siitä syystä, että lukion ja peruskoulun politisoitumisen myötä korkeakoulujen opiskelijakuntaan, kuten myös niiden uudistuvaan opettajistoon, tulee enentyvästi politiikantekijöitä. Näin korkeakoululaitos ajautuu tulevasta hallinnonuudistuksesta huolimatta nähdäkseni yhä vaikeampaan murrokseen.

5. Asiantuntijat vaiti

Miten politisoituvat korkeakoulut pystyvät suoriutumaan yhteiskunnallisesta perustehtävästään, joka on tiedon edistäminen, uudistaminen ja välittäminen? Opiskelijoiden osalta tämä tarkoittaa valmentautumista elämäntehtä-

vään. Poliitiikan teko ja suora toiminta eivät ole sopuisuudessa korkeakoulun tehtävän kanssa. Tietysti korkeakoulujen pitäisi pystyä antamaan jokaiselle opiskelijalleen demokraattisen yhteiskunnan edellyttämät yleiset ja vastuullisten tehtävien vaatimat erityiset kansalaisvalmiudet unohtamatta myöskään tulevien poliittisten johtajien tärkeää koulutusta, mutta tämä ei vaadi korkeakoulujen muuttamista politiikan harjoituskouluksi. Kuten johtajien muillakin elämänaloilla myös kansan poliittisten johtajien olisi kypsyttävä tärkeään tehtäväänsä ja samalla yhteiskuntaelämän reaalityyppien ja kompleksisuuden tajuamiseen käytännön kypsyyskokeissa, ei suoraan koulunpenkiltä.

Korkeakoulujen yhteiskunnallisen perustehtävän vaarantuminen politisoituvassa tilanteessa on ilmeinen. Kysymyksen pohdinta on ollut riittämätöntä. Politologian ja hallinto-opin asiantuntijat ovat olleet vaihi. Yllättävän vaisusti ja yhdentekevästi korkeakoulujen kriisitilanteeseen on suhtautunut myös niiden toiminnan lopullinen rahoittaja ja hyödyntäjä: työmarkkinakenttä.

Yhteiskunnan pitäisi tietysti jo oman tulevaisuutensaakin vuoksi tarkoin seurata koululaitoksen kehitystä ja osallistua sen kehittämiseen. Erityinen vastuu tästä lankeaa tietysti kouluväelle itselleen. Näin myös korkeakouluissa. Korkeakoulujen pitäisi kyetä itseohjantaan perustehtäviensä suunnassa ja pystyä itse torjumaan politisoitumisensa haittavaikutukset. Tähän säätelyyn tarvittaisiin kaikkien poliittisesti sitoutumattomien voimien kokoamista, järjestäytymistä ja aktivointia korkeakouluissa. Kollektivismiin voidaan vastata - paradoksaalista kylläkin - tahokkaasti vain kollektiivin avulla.

Korkeakoulun työssä - opiskelussa, opetuksessa ja tutkimuksessa - sitoutumattomuus merkitsee yksilön itsenäisen, kriittisen ja luovan ajattelun ja samalla myös yhteiskun-

nallisen vastuuntunnon korostamista. Sitoutumattomuus merkitsee käytännön korkeakoulupolitiikassa ja -hallinnossa ryhmäpaineista ja -normeista vapaan, itsenäisen kannanmäärittelyn kunnioittamista ja kieltäytymistä kaikista sellaisista ryhmä-, puolue- tai vaalisiteistä ja mandaateista, jotka sitovat tätä harkinnan vapautta. Tämänkaltainen aktiivinen, yksilön omaehtoista vastuuta, mutta myös yhteisövastuuta korostava sitoutumattomuus tukee kaikin puolin korkeakoulujen tarkoitusta kriittisen ja uudistavan tiedon edistäjänä ja yhteisvastuuseen kasvattajana.

6. Yhteiskunnan etu

Käsittääkseni sitoutumattomuus korkeakoulujen päällysrakentena olisi myös demokraattisen yhteiskunnan etujen mukaista. Yhteiskunta tarvitsee elinvoimansa ja jatkuvan kehityksensä lähteeksi sellaisen laitoksen, jossa on lupa ja velvoitus etsiä totuutta, harjoittaa kritiikkiä ja epäillä kaikkia uskomus- ja oppirakennelmia olivatpa ne miten paavillisia hyvänsä. Tähän kykenee vain sitoutumaton korkeakoulu. Meillä ei itseasiassa ole varaa sitoa korkeakoululaitostamme poliittisten tarkoitusten ja ohjelmien valjaisiin, jos mielimme ylläpitää demokraattista yhteiskuntajärjestystä. Korkeakoululaitos on tässäkin suhteessa valinkauhassa, ja tuo kauha on paitsi korkeakouluväen myös maamme poliittisen johdon käsissä.

Ainakin niiden puolueiden, jotka eivät yhteiskuntamme kehittämässä pyri orwellilaisen järjestyksen toteuttamiseen, olisi vakavasti tutkiskeltava riskejä ja haittoja, joita sisältyy korkeakoululaitoksen ja maamme tiedepolitiikan politisoitumiseen. Valtiovalta, erityisesti opetusministeriö on tukenut tätä politisoitumiskehitystä ja mm. perustanut korkeakoulu- ja tiedepoliittiset asian- tunti- ja elimensä poliittisen edustuksen varaan. Ja poliit-

tininen korkeakouluneuvosto vuorostaan tukee korkeakoulujen politisoitumista ja tässä tarkoituksessa suosittaa niihin opiskelijavaltaa!

7. Ongelmat lisääntyvät

Korkeakoulupolitiikan painopiste on edelleen hallinnon-uudistuksessa ja sen visaisten pulmien pohdiskelussa. Hallintoratkaisusta osaltaan riippuu, miten estottomasti poliittiset tarkoitukset pääsevät vaikuttamaan korkeakoulujen työssä; opiskelijavalta antaa tähän suotuisimmat edellytykset.

En usko hallinnonuudistuksen ratkaisevan korkeakoulujen varsinaisiin tehtäviin liittyviä ongelmia; pikemminkin voi käydä niin, että ongelmat entisestään lisääntyvät. Näin käy jos esimerkiksi hallinnonuudistus lisää byrokratiaa ja samalla jätepaperikasoja. Politisoituva korkeakoulu ei sitä paitsi politiikantekijöineen tyydy vain vastaamaan opetusministeriön kirjeisiin, se alkaa myös enentyvästi itse kysyä, ihmetellä, valittaa ja vaatia. Riittääkö opetusministeriön korkeakoulu- ja tiedeosaston suorituskyky tällaisen korkeakoululaitoksen säätelyyn? Oireita ahtautumisesta on jo nyt olemassa.

Kaiken kaikkiaan kysymys korkeakoulujen asemasta ja tehtävistä yhteiskunnassa on erittäin laajakantoinen asia. Niinpä sitä ei saisi ratkaista lyhytnäköisesti puolueetujen ja pelkän äänivoiman mukaan, vaan pitäen silmällä ensi sijassa korkeakoulun tehtäviä yhteiskunnassa. Demokraattinen yhteiskunta tarvitsee kehityksensä tueksi tietoa edistävän ja uudistavan kriittisen korkeakoululaitoksen.

Puoluetahdon hallitsevuus: "Kohta linnun
laulukin politisoidaan". Sitoutumattomuus
antiteesinä ja demokratian kontrollina.
KRIITTINEN KORKEAKOULU 1979

SITOUTUMATTOMUUDEN TULEVAISUUS

"Kohta linnun laulukin politisoidaan", epäili taannoin Erik Allardt tarkastellessaan leviävää politisoitumista suomalaisessa yhteiskunnassa.

Löyhässä kielenkäytössä politiikka ja politisoituminen viittaavat lähinnä yhteisten asioiden hoitoon julkisen hallinnon puitteissa. Yhteisiä asioita hoidetaan paljon myös kansalaisten omaehtoisien, useimmiten järjestyneen yhteistoiminnan avulla, mutta koska tältä puuttuu julkishallinnollinen ja puoluepoliittinen luonne, sitä ei yleensä lueta politiikan piiriin. Toisaalta on havaittavissa, että tässä suhteessa raja politiikan ja muun kansalaistoiminnan välillä on hämärtyvässä. Ammattiyhdistysliike on pyrkimyksissään politisoitunut ja sen asema julkishallinnossa on virallistunut. Myös liikkeen piirissä havaittava pyrkimys pakollistaa jäsenyys vaikuttaa samaan suuntaan. Viime vuosien aikana on enentyvästi perustettu myös nimenomaisesti poliittisia tarkoi-

tuksia edistäviä tiede-, kulttuuri-, nuoriso- yms. yhdistyksiä. Täten myös vapaaehtoinen kansalaistoiminta on politisoitunut.

1. Puoluevaltaisuuden kasvu

Elämän politisoituminen ei sellaisenaan ole mikään outo ilmiö. Kun jokin asia koetaan tärkeäksi ja se saavuttaa riittävän tiedostusasteen kehittyen yleiseksi intressiksi, se synnyttää aluksi ryhmätoimintaa asian edistämiseksi - yhdistys-, painostus- ja eturyhmätoimintaa - ja tavallaan kuin kypsyy politiikan tehtäväpiiriin. Aikaisemmin yhteiset asiat hoidettiin enemmän keskinäisen avun, talkootoiminnan ja omaehtoisen yhdistystyön avulla. Nykyisin tällaisten asioiden hoito on siirtynyt entistä enemmän julkiselle hallinnolle. Yhdistysten jäsenmäärien kasvu, toiminnan vaatimustason nousu, hallintobyrokratia yms. kehitystekijät ovat myös vaikuttaneet siihen, että ennen täysin omaehtoiset yhdistykset ja järjestöt ovat joutuneet etsimään julkisen hallinnon tukea toimintaedellytystensä ja tehokkuutensa turvaamiseksi ja altistuneet poliittisen tahdon säätelyyn. "Kenen leipää syöt, sen lauluja laulelet" pätee tässäkin, ja tätä tunnussäveltä harjoitellaan jo "vapaissa" kansalaisjärjestöissä; apartheid-käsite on tullut myös urheilun kielenkäyttöön.

Yhteiskunnan politisoituessa politiikan väliintulo kansalaisten elämässä kasvaa, eläminen politisoituu. Tässä tilanteessa myös politiikan säätelyn tarve kasvaa ja se merkitsee puoluelaitoksen aseman vahvistumista. Viime aikoina on ruvettu puhumaan puoluevallan lisääntyvästä osuudesta mm. eduskunnan vallankäytössä. Eduskunnan jättävä kansanedustaja toteaa mm:

"Puoluelakien voimaantultua on puoluetoimistovalta ruvennut entistä enemmän rajoittamaan kansanedustajan oikeuksia. En viihdy tällaisessa poliittisessä ilmapiirissä, missä vakaumuksensa tähden joutuu

puhuteltavaksi ja kuulusteltavaksi" (Keskisuomalainen 11.2.1979)

Tutkimustenkin avulla on voitu todeta, että yhdenmukaisuuden vaatimus puolueitten eduskuntaryhmissä on yleistä ja että ryhmäkuria ylläpidetään sanktioiden avulla vaikka sama korkein valtiomahti on aikoinaan säätänyt valtiopäiväjärjestyksessään:

"Edustaja on velvollinen toimeensa noudattamaan oikeutta ja totuutta. Hän on siinä velvollinen noudattamaan perustuslakia eivätkä häntä sido mitkään muut määräykset" (11 §)

Tarpeellisen politiikan säätelyn lisäksi myös politiikan luonteeseen kuuluva "taistelu vallasta" ruokkii puoluekeskeisyyttä. Poliitikassa urheilun lailla ei riitä pelkkä osallistuminen; molemmissa havitellaan menestymistä. Poliitikassa se merkitsee vaikutusvaltaa, urheilussa taas voittoa. Kilpailu vallasta on meillä neljän, melko tasaveroisen puoluekilpailijan ja kahden tasapäisen ideologiakamppailijan vuoksi - vasemmisto ja oikeisto - erityisen kireä ja sellaisena omiaan korostamaan puoluekeskeisyyttä poliittisessa päätöksenteossa.

Vaikutusvalta riippuu puolueen suuruudesta ja tämä äänestäjistä. Päätymättömän kilpailun erityisluontoa edustava valtakilpailu korostaa puolueen asemaa ja merkitystä; puolue on organisaatio, joka mobilisoi voimareservit kilpailuun, säätelee pelinsiirtoja ja - mikä tietysti demokratian kannalta on varsin olennaista - valitsee edustajat kilpailuun. Tämä kilpailu antaa puolueelle eräänlaista itseisarvoa, ja puolue-etu voi tulla jopa toiminnan keskeiseksi johtoaatteen. Perusluonteeltaan puolueet ovat kuitenkin aatteellisia kansalaisjärjestöjä, joiden tarkoituksena olisi toteuttaa jäsenistönsä tahtoa yhteisten yhteiskunnallisten pyrkimysten suunnassa. Päätymättömän valtakilpailun vuoksi nämä puolueet ovat vaarassa vieraantua tästä alkuperäisestä tarkoituksestaan jäsenistönsä ja kannattajakuntansa

tahdon toteuttajina muuttuen entistä selvemmin poliittiseksi taistelujärjestöiksi. Jo poliittinen kielenkäyttö viittaa tähän: puhutaan vihollisista, päävastustajista, vaalitaistelusta, strategiasta jne. Puolueet on perustettu demokratian edistämiseksi yhteiskunnan päätöksenteossa. Taistelujärjestöiksi muuttuessaan niiden oma päätöksenteko on omiaan keskittymään puoluejohdon ja -byrokratian käsiin, mikä samalla voi merkitä puolueen ja sen johdon loitontumista jäsenistöstä ja kannattajakunnasta.

Edelleen puoluekeskeisyyttä vahvistaa puolueitten jatkuva byrokratisoituminen. Byrokratialla on taipumus kasvattaa lisää byrokratiaa. Samaan suuntaan vaikuttaa myös politiikan harjoittamisen yleinen ammattimaistuminen. Puolueiden parantuneet taloudelliset edellytykset kasvattavat puoluebyrokratiaa, kasvava toimintakyky laajentaa toimintaa, mikä puolestaan vaatii tuekseen lisää byrokratiaa, ja tämä vaatii lisää tukea, ja lisätuen avulla tämä kehävaikutus jatkuu edistäen yhteiskunnan ja elämän totaalista politisoitumista, elämän alistumista puoluesäätelyyn.

Poliittisen toiminnan ja päätöksenteon ammatillistuminen on luonnollinen seuraus politiikan tehtävälueen laajenemisesta. Kansanedustajien työ on muuttunut kokopäiväiseksi. Asiat ovat muuttuneet niiden riippuvuussuhteiden lisääntyessä entistä kompleksisemmiksi vaatien asiantuntemusta ja perehtyneisyyttä. Kaikki tämä on omiaan vahvistamaan puoluebyrokratiaa ja sen asiantuntijavalmistelun merkitystä mutta myös kansanedustajatehtävän ammatillistumista virkauran kaltaiseksi B-palkkaetuineen ja eläkejärjestelyineen. Kansanedustus on muuttumassa kutsumustehtävästä ammatiksi ammatillisine etuineen, puolueen määrääminä "virkaehtoineen" ja lojaalisuusvaatimuksineen.

2. Politisoitumisilmiöitä

Kilpailu vallasta, puoluetahdon pyrkimykset ja puolueedun varmistaminen ovat ratkaisevasti myötävaikuttaneet varsin moniin erilaisiin politisoitumisilmiöihin.

2.1. Virkanimitykset

Poliittinen virkanimitys merkitsee aina puolueen ja puoluetahdon lisääntyvää vaikutusmahdollisuutta eli puolueetua ja nimitetyille - tiettyä puoluevelkaa, jota on aikaan sopivissa asyayhteyksissä lyhennettävä. Muuten olen sitä mieltä, että väitetty poliittinen syrjintä korkeakoulujen nimitysasioissa ei ole lainkaan verrannollinen poliittiseen syrjintään ja suosintaan julkisen ja erityisesti kunnallisen hallinnon piirissä. On outoa, että maamme sosiologien tieteellinen yhdistys on ryhtynyt määrätietoiseen kampanjaan Saksan Liittotasavallan virkakieltojärjestelmän kumoamiseksi mutta on vaiennut oman maamme laaja-alaisen virkakieltojärjestelmän olemassaolosta! Valtionhallinnon virkojen politisoituessa värittömän virallisen virkatien rinnalle ja jopa sitä tärkeämmäksi asiointi- ja vaikutuskanavaksi on tullut värikäs epävirallinen puoluetie.

2.2. Kuntien ja valtion avustukset

Kuntien ja valtion avustukset kulttuuri-, nuoriso- ja urheilutoiminnan tukemiseksi ovat saaneet enentyvästi puoluetuen luonteen: avustusten jakoperusteena yhdistyksen poliittinen luonne ja sen suhde kunnan ja eduskunnan poliittiseen valtaryhmittymään on tullut jopa tärkeämmäksi kuin yhdistyksen toiminnan laajuus ja sen yleinen merkittävyys. Kuvaavaa avustustoiminnan politisoitumiselle on se, että vaatimus toiminnan "yhteiskunnallisen merkittävyyden" huomioonottamiseksi esim. urheilujärjestöjen valtiontuen jakoperusteena pyritään tulkitsemaan

ensisijassa poliittisesti - poliittinen toiminta esim. juuri urheilussa ja urheilun avulla on muka vain yhteiskunnallisesti erityisen merkityksellistä! Kuitenkin nykyisessä politisoituneessa ja samalla lokeroituneessa maassamme sellainen kansalaistoiminta, joka pystyy yhdistämään poliittisesti erimielisiä kansalaisia yhteiseen ja yhdistävään pyrkimykseen - kuten tämä kriittinen korkeakoulukin - pitäisi olla yhteiskunnallisesti aivan erityisen merkityksellistä ja ansaitsisi vaikkapa valtiontuen korotukset!

Politisoitunut kuntien ja varsinkin valtion avustustoiminta on synnyttänyt puoluekaaderien toimesta uusia poliittisia istukkaita yhdistysten toimintakenttään, ja tukea jaetaan katsomatta näiden elinvoimaisuuteen usein parlamentaarisen jakautuman ja värin mukaan. Tämä merkitsee puoluetukijärjestelmän laajennusta, ja se uhkaa - mikä pahinta - näivettää todella elinvoimaisen ja suomalaisen yhteiskuntajärjestykseen perinteisesti kuuluvan vapaan, poliittisesti sitoutumattoman yhdistys- ja järjestötoiminnan. Näin tapahtuessa se on sekä kansanvallan että suomalaisen kulttuurin menetys. Kunnan tai valtion avustus poliittisia tarkoituksia ajavalle yhdistykselle tai järjestölle merkitsee tosiasiaassa välillistä puoluetukea. Tästä syystä nämä yhdistykset olisi ryhmitettävä omaan avustusluokkaansa, jossa jako suoritettaisiin vaikka poliittisten perusteiden mukaan. Epäpoliittiset yhdistykset voisivat muodostaa oman luokkansa, ja niiden kesken avustus olisi tarkoituksenmukaista jakaa lähinnä toiminnan ja jäsenmäärän mukaan.

2.3. Vapaa kansalaistoiminta

Vapaa kansalaistoiminta voi politisoitua myös sen johdosta, että puolueet pyrkivät väliintulollaan ja poliittisen avustus-porkkanan ehdoilla saamaan vaikutusvaltaa järjestöissä ja yhdistyksissä. TUK:n ja TUL:n yhdentyminen

vasemmistopuolueitten tahdon mukaisesti merkitsee työväen urheiluliikkeen lisääntyvää politisoitumista. Puolueitten vaikutusvalta on kasvanut myös ammattiyhdistys- ja osuustoimintaliikkeissä, josta esimerkkinä Kulutusosuuskuntien Keskusliiton julkaiseman Me-lehden päätoimittajan tuore poliittinen valintakiista ja toimitusjohtaja Niilo Hämäläisen kannanilmaisu:

"Minä en suostu hyväksymään sitä, että järjestöjen päätösvalta annetaan ulkopuolisille. Periaatteessa on kysymys samasta asiasta kuin ammattiyhdistysliikkeessä, jonka vallan puolueet haluavat ottaa itselleen. Kunkin järjestön johdon on tehtävä itsenäisesti päätöksensä. Jos johtoon ei olla tyytyväisiä, sitä pitää vaihtaa" (HS 22.2.1979).

2.4. Koululaitos

Koululaitoksen toiminta on yhteinen asia ja yksityisten koulujen kunnallistamisen ja valtiollistamisen jälkeen se on täysin julkinen asia ja niinmuodoin politiikan tehtäväalueeseen kuuluva. Kuitenkin vasta 1960-luvulta lähtien koululaitos on tullut varsinaisesti tietoisien poliittisen vaikuttamisen ja puoluetahdon kohteeksi. Puolueiden kiinnostus koulupolitiikasta ja koululaitoksen kasvatustavoitteista on mitä luonnollisinta ja pikemminkin on aihetta ihmetellä sitä, miksi niin myöhään jotkut puolueet heräsivät ja kiinnostuivat nuorisomme kasvatuskysymyksistä ja samalla yhteiskuntamme mutta myös puolueiden huomispäivästä! Herättyään ne panivatkin luodat heilumaan ja koko koululaitoksen 'uusiksi'. Maan hallitus oli jopa valmis toteuttamaan korkeakouluissa vallankumouksen ja siirtämään päätösvalan YVA-periaatteen mukaisesti opiskelijoille, mikä olisi merkinnyt korkeakoulujen täydellistä politisoitumista.

Korkeakoulujen asteittainen politisoituminen on nytkin tosiasia, ja toteutetut hallintouudistukset ovat vahvistaneet tätä kehitystä. Koska ylioppilaskunnat ovat poliittisesti järjestäytyneet ja toimivat yleisten puolue-

mallien mukaisesti, opiskelijaedustus tuo korkeakoulun hallinnossa puoluetahdon päätöksentekoon ja sitä todennäköisemmin, mitä useampia hallintopaikkoja opiskelijoilla on. Toisaalta kuitenkin korkeakoulut ja ylioppilaskunnatkin vaativat korkeakouluille vapaan opetuksen ja tieteen nimissä itsehallinto-oikeutta. Politisoituneessa korkeakoulussa tällainen autonomia jää aina nimelliseksi, koska poliittinen tahto on sitoutuneiden opiskelijoiden ja opettajien mukana tavallaan jo sisäänrakennettu päätöksentekokoneistoon. Autonomia jää tällöin näennäiseksi olivatpa sen muodolliset valtuudet miten laajat hyvänsä!

Kasvatuksellisesti on vaikea perustella sitä, että nuoren virikeympäristöä rajoittava ja ystävyysuhteita karsinoiva puoluepoliittinen toiminta kouluneuvostovaaleineen ja -tehtävineen ulotetaan jo peruskouluun. Onko koulu kasvatusta, nuorta vai puoluetta varten?

2.5. Tiede ja tiedepolitiikka

Tieteellä ja tutkimuksella on aina yhteiskunnallinen perustansa ja usein sen tuloksilla on myös yhteiskunnallinen merkityksensä. Tiede ja tiedepolitiikka on yhteiskunnalliselta luonteeltaan, perusteiltaan ja merkitykseltään kuitenkin niin kompleksinen ilmiö, ettei tätä vyyhteä kannata tässä yhteydessä lähteä enemmälti purkamaan tai sekoittamaan. Totean lyhyesti, että tiede, erityisesti soveltavan tutkimuksen ja sen painoalojen määrittelyn sekä tieteen harjoittamisen materiaalistien edellytysten osalta, kuuluu kiistattomasti politiikan tehtävälouonteeseen. Yhtä kiistattomasti on myös erotettava tieteellinen totuus ja pätevyys poliittisesta totuudesta ja pätevyydestä. Jos poliittinen tahto ja puolue-etu syrjäyttävät tieteellisen pätevyuden ja asiantuntemuksen tutkimustyössä tai apuraha-anomusten ja tutkimussuunnitelmien arvioinnissa politiikka on tunkeutunut alueelle, jossa se on vain häiriöksi. Tieteellisen tutkimuksen/

tutkimussuunnitelman pätevyys ei määräydy parlamentaaristen voimasuhteiden, eikä ensisijassa maailmankatsomuksen, vaan lähinnä tieteen omien kriteerien mukaan.

Käsitykseni mukaan Suomen Akatemia ja valtion tieteelliset toimikunnat ovat parlamentaarisine koostumuksineen ja politisoituneina järjestäytyneet tieteen kannalta väärin mutta politiikan kannalta oikein. Valtion ylin tiedepoliittinen elin, valtion tiedeneuvosto, jonka perustehtävänä on mm. määritellä tiedepoliittikan kehukset tutkimuksen painopistealoiheen, on järjestäytynyt poliittisesti periaatteessa ja siten oikein mutta käytännössä väärin - ministerikiireiden vuoksi!

Mutta Joensuun korkeakoulun ylioppilaslehden kolumnisti sanoo kaiken tämän kirkkaasti ja ytimekkäästi:

"Tieteellinen ajattelu merkitsee aina kannanottoa erilaisiin tieteellisiin traditioihin ja yhteiskunnalliseen todellisuuteen. Tieteen on oltava puolueellista siinä määrin kun sitä vaatii todellisuus. Mutta tämän puolueellisuuden samaistaminen puoluepoliittiseen puolueellisuuteen merkitsee tieteen lopun alkua, sillä silloin joudutaan luopumaan tieteellisestä ajattelusta ja korvaamaan se puoluetoimistoajattelulla! Lattea puoluepoliittisuus on jo tuonut koko joukon ongelmia tiedehallintoonne, kun tieteellinen pätevyys ja argumentointi on korvattu puolueiden "parlamentaarisilla" sopimuksilla. Tämän kabinettipoliittikan murtaminen ja tieteen puolustaminen on opiskelijoiden ja korkeakoulujen yhteinen etu!"
(Jussi Silvonen, Joensuun ylioppilaslehti 16.2.1979)

2.6. Yhteiskuntasuunnittelu

Politisoituminen on ulottautunut pitkälle myös yhteiskunnan erilaisiin suunnittelu- ja asiantuntijatehtäviin. Valtion hallintoa ja valtakunnallista kehitystyötä palveleva komiteatyö ohjautuu entistä enemmän parlamentaarisesti ja samalla puoluetoimistojen ja puolueasiantunteumuksen mukaan, josta syystä komiteoiden ratkaisut ja suositukset ovat ehkä enemmän äänestysten ja poliittisten

voimasuhteiden kuin pätevimmän asiantuntemuksen varassa syntyneitä. Usein komitean tai asiantuntijatehtävän henkilöratkaisut ennakoivat hyvin jo työn tuloksia eriävine mielipiteineen. Komiteatyöhön ja politisoituneeseen asiantuntijatyöhön voidaan soveltaa vanhaa totuutta ystävän valinnasta ihmisentuntemuksen osoittimena: kerro mikä on komitean tai asiantuntijakunnan poliittinen koostumus, minä kerron työn lopputuloksen!

3. Politisoituminen ja sitoutumattomuus

Yhteiskunnan lisääntyvän politisoitumisen ja puoluekeskisyyden vähentäessä toiminnan vapausasteita, poliittisesti sitoutumattomat villit, orvot ja kodittomat joutuvat entistä ahtaammalle. Haastatteluni sitoutumattomuudesta jokin aika sitten eräässä päivälehdessä herätti vilkkaan keskustelun ja väittelyn. On jotain ajallemme ominaista siinä, että suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa jo perustuslaki turvaa yksilön sanan- ja myös uskomusten/uskonnon vapauden eräänä elämisen perusarvona, ryhdytään kiistelemään sitoutumattomuudesta, jopa sen oikeutuksesta! Tarvitaanko tällaista ilmiötä, tarvitaanko sitoutumatonta kulttuuriryötä, kasvatusta, tiedettä, urheilua, leikkiä, lastensuojelua, ympäristönsuojelua, terveydenhoitoa, kulluttajaneuvontaa, vapaa-ajan käyttöä, palokuntaa, yliopistoa tai edes sitoutumatonta linnun laulua? Onko sitoutumattomuus edes mahdollista?

Lähtökohdaksi olisi ensin selvitettävä, mitä tämä sitoutumattomuus on ja mitä se ei ole. Sosiologia-oppiaineen yksiselitteinen määrittely on tunnetusti vaikea tehtävä. Eräs opettajani määritteli sen yksinkertaisesti: "Sosiologia on sitä, mitä luennoin". Vastaavasti voisin sanoa, että sitoutumattomuus on minulle sitä, mitä edellä olen sanonut eritellessäni kriittisesti ja minkään puolueen etua ajattelematta yhteiskuntamme politisoitumisilmiöitä. Voidaan ihmetellä sitä, että ammattipolitiologimme eivät

ole osoittaneet suurempaa kiinnostusta tämänkaltaisten kehitysilmiöiden tutkimiseen. Politologiemme poliittinen sidonnaisuusko on ollut esteenä vai - puolueitten pen-seys? Sitoutumattomuus ei ole yksiselitteinen asia. Se ei myöskään ole kannattomuutta, kuten kuuluu sitä vir-heellisesti luonnehdittavan. Lyhyesti määrittelin sen puoluetahdosta ja puoluedoktriineista riippumattomaksi, omaan harkintaan perustuvaksi yhteiskuntakatsomukseksi. Kannan puuttuminen viittaa yhteiskunnalliseen piittaamattomuuteen ja sitä ei poliittinen sitoutumattomuus saa olla.

Luonnostelin v. 1974 sitoutumattomuuden teesejä tietees-sä, tiedepolitiikassa ja yliopistotyössä. Pari näytettä näistä:

- sitoutumattomuus korostaa yksilön omaehtoisen kriittisen harkinnan, yhteiskunnallisen vastuun ja aktiivisuuden merkitystä opiskelussa, opetuksessa ja tutkimuksessa vastapainona nykypäivän ryhmäkeskeisyyden, kollektiivisuuden ja dogmaattisuuden vaatimuksille;
- sitoutumattomuus merkitsee kriittistä, dogmaattisuudesta vapaata totuuden etsintää, vaihtoehtojen kriittistä arviointia, omaehtoista tiedon omaksumista sekä kriittistä suhtautumista kaikkiin arvostuksiin mukaan lukien maailmankatsomukselliset ja poliittiset uskomusrakennelmat;
- sitoutumattomuus merkitsee kieltäytymistä sellaisesta tehtävästä, mandaatista ja jäsenyydestä, mikä sitoo yksilön harkinnanvapautta ja itsenäistä kannanmäärittelyä.

Sitoutumattomuus ei voi kuitenkaan tarkoittaa mitään ajattelun ehdotonta vapautta, ehdotonta riippumattomuutta ympäristöstä ja sen vaikutteista. Pikemminkin sitoutumattomuus periaatteessa ammentaa mahdollisimman monista lähteistä ja kaikilta puolueilta - jos niin halutaan sanoa - ajattelun, tiedon ja totuuden aineksia ja sitoutumaton rakentaa näistä oman todellisuuskäsityksensä ja yhteiskunnallisen kantansa. Tässä mielessä sitoutumattomuus merkitsee tavallaan oman poliittisen todellisuuskäsityksen luomista ja poliittisen totuuden jatkuvaa

etsimistä. Länsimainen käsitys tieteestä ei tunnusta absoluuttista totuutta. Tiede on jatkuvaa etsimistä, ja tämänpäivän totuus on haaste huomispäivän tutkijalle. Puolueoppien ja -ohjelmien totuus on niinkään suhteellista ja usein yksipuolisten ryhmätietujen rajaama. Sama pätee kaikkien eturyhmien suhteen.

Sitoutumattomuus voi olla suhteellista myös poliittisen vedenjakajan: vasemmistolaisuuden ja oikeistolaisuuden, rajoissa. Vastaavasti poliittisessa sitoutuneisuudessa voi olla huomattavia aste-eroja vaihdellen jäykästä puoluedogmaattisuudesta puolueen toisinajattelevien kriittisyyteen.

4. Tarvitaanko sitoutumattomuutta

4.1. Sitoutumattomuus demokratian edistäjänä

Demokratian perusolemukseen kuuluu kansalaisten aktiivisuus ja heidän vaikutusmahdollisuuksiensa turvaaminen yhteisten asioiden hoidossa. Sitoutumattomat kansalaisjärjestöt esim. urheilun, kulttuuri- ja nuorisotoiminnan aloilla tukevat suomalaista kansanvaltaa, edistävät suomalaista kulttuuria ja kansamme hyvinvointia sekä antavat yhteisyyden ja yhteistyön kokemuksia kansallisen solidaarisuuden siteeksi. Poliittiset järjestöt eivät pysty korvaamaan sitoutumattomien järjestöjen työtä eikä niiden yhteiskunnallista merkittävyyttä kansanvallan laajentajina ja kansallisen yhteenkuuluvuuden lujittajina.

4.2. Sitoutumattomuus poliittisena kontrollina

Demokratia tarvitsee terveenä pysyäkseen myös kontrollia. Valtaan liittyy aina vastuu mutta tämä vastuu jää pelkäsi periaatteeksi, ellei se saa ilmausta kansalaisten luottamuksen tai epäluottamuksen palautteissa. Puolue voi luottaa yleensä jäsenistönsä ja puolueuskollisten kan-

nattajien ääniin riippumatta puolue-edustajien tekemisistä tai tekemättä jättämisistä. Sitoutumaton väestänosa pystyy tehokkaampaan poliittiseen kontrolliin ja osoittamaan kriittisemmin luottamuksensa vaaleissa. Riittävän suuri sitoutumattomien väestöryhmä merkitsee demokratiasa ehkä tärkeintä poliittista kontrollikeinoa ja erityisesti silloin, jos tämä ryhmä valvoo ryhmäetujen sijasta "ihmisen hyvää ja kokonaisuuden etua" yhteiskunnassa.

4.3. Sitoutumattomuus poliittisen totuuden kriteerinä

Politiikka, yhteiskunnan asioitten hoito, tarvitsee kriitikkiä, tarvitsee puoluepyyteistä vapaata keskustelua, puoluetotuudesta riippumatonta totuuden etsintää. Tässä tutkimuksella ja yliopistolla on tärkeä tehtävävastuunsa. Professori Matti Kuusi laukoo tapansa mukaisesti suorasukaisesti: "Ilman sitoutumattomien kansalaisrohkeutta keskustelu Suomessa jäätyy, ja ilman keskustelua demokratia jäätyy" (Kanava 8/78).

Yliopiston yhteiskunnalliseen tehtävävastuuseen kuuluu myös poliittista päätöksentekoa edistävän tiedon tuottaminen ja tämän päätöksenteon ja sen vaihtoehtojen kriittinen, puoluetotuuksista riippumaton arviointi. Mikään puolue, mikään parlamentarismi tai äänestys ei voi olla totuuden riittävä kriteeri. Puoluemiehet, torjuessaan taloustieteen edustajien harjoitettuun talouspolitiikkaan kohdistaman kritiikin, näyttävät ajattelevan toisin ja uskovan enemmän puoluetotuuteen. Tämä luottamuspula tuskin pitkän päälle voi olla yhteiskuntamme ja sen yhteisten etujen mukaista. Eturiitojen repimä, puolueaitojen ja -ideologioiden karsinoima, ylipolitisoitunut yhteiskunta näyttää kehittyvän entistäkin epäviihtyisämmäksi, häiriöalttiimmaksi ja epäinhimillisemmäksi. Jos puoluejohtoinen malli yhteisten asioiden hoitamiseksi ulotetaan kaikkiin yhteiskunnan laitoksiin ja työ- ja vapaa-

ajan lähiyhteisöihin nykyisen kehityssuunnan mukaisesti, seuraukset saattavat olla arvaamattoman tuhoisat. Tämäkö on politiikan tie ja vastuu yhteiskuntamme tulevaisuudesta?

Tarvitaanko sitoutumattomuutta? Onko sillä tulevaisuutta? Käsitykseni mukaan sitä tarvitaan ja sitä kipeämmin, mitä pidemmälle yhteiskunnan politisoituminen jatkuu.

Jos Dale Carnegie soveltaisi kirjansa ohjeet 'Miten saan ystäviä, menestystä, vaikutusvaltaa' maamme nykyhetken olosuhteisiin, hän antaisi neuvon: "Ota jäsenkirja".

Osallistuminen julkiseen keskusteluun
yliopiston sitoutumattomuuden puoles-
ta. KESKISUOMALAINEN 1979

VASTINE PROF. A.V:N KIRJOITUKSEEN 7.2.1979

Toimitus ilmoitti lopettavansa tärkeän keskustelun sitoutumattomuudesta. Prof. A.V. jatkaakin keskustelua sitoutumisesta.

Yhteiskuntamme on pohjoismaisen tutkimuksen valossa jo nyt ylipolitisoitunut. Se ei kuitenkaan vielä riitä. Puolue miehet vaativat myös kirkon, puolustusvoimien, sairaalalaitoksen, kulttuuritoiminnan, urheilun ja tietysti myös koululaitoksen ja yliopiston politisoimista. Kohta meillä linnun laulukin politisoidaan, ihmetteli taannoin professori Erik Allardt.

Yhteiskunnallinen vaikuttaminen, kansalaisten osallistuminen yhteisten asioiden hoitoon, on tärkeää. Vaikuttamisen kanavia pitäisi nykyisestäään lisätä. Politisoituminen - paradoksaalista kylläkin - voi myös heikentää näitä mahdollisuuksia, koska enemmistö kansastamme ei halua sitoutua tiukasti poliittiseen kansalaistoimintaan.

Yliopiston on seurattava aikaansa ja vastattava sen haasteisiin. "Monet lahjakkaat tiedemiehet, jotka pitävät sydämensä avoimina Suomen kansalle" - lainatakseni tässä prof. V:n runoratsua - tekevät sen kuitenkin keskittymällä yliopiston tärkeään opetus- ja tutkimustehtävään sekä osallistamalla sen hallintobyrokratian välttämättömien mutta usein varsin hankalien ja vastuullisten asioiden käsittelyyn. Tämä on käsitykseni mukaan meidän yliopistojen tärkein yhteiskunnallisen osallistumisen ja vaikuttamisen muoto, samalla se on yhteiskunnallinen vastuumme. Jos tämän leiviskämme hoidamme kunnolla, siinä on vaikuttamisen ja osallistumisen mahdollisuuksia kerätykseen!

Prof. V:sta "tuntuu siltä, että se mikä korkeakouluissa pannaan politiikan syyksi, onkin jotakin muuta - byrokratiata". Minusta taas tuntuu siltä, ettei tämä byrokratiakaan synny tyhjästä, vaan puolueitten ja politiikan tahdosta. Muista kirjoituksen kummajaisista toisessa yhteydessä.

"Kaikkien kuntien marmattajat,
yhtykää!"

Veli Merikoski 7.11.80

Koivisto-ilmiö: Tarvitaanko uutta poliit-
tista liikettä? Demokratian perusteet ja
niihin rakentuva vaihtoehto, antipuu-
1981

POLIITTINEN VAIHTOEHTOLIIKE?

1. Koivisto-ilmiö

Koivisto-ilmiöstä on hyvä alkaa - lukijan kiinnostus
virittyy.

Ilmiön pintaselityksiä löytyy vaalitulastoista, mutta
niiden juuret löytyvät vasta Mauno Koiviston kannatta-
jien yhteiskunnallisista tunnoista ja kokemuksista.

Professori Matti Kuusi ilmaisi vaalien edellä omat tun-
tonsa railakkaalla tavallaan:

"Tässä ei liikuta juridiikan, vaan kansallisen
mielenterveyden alalla. Kysymys on siitä, tuntee-
ko suomalainen jokamies voivansa vaikuttaa oman
maan asioihin, vai tunteeo hän joutuneensa hui-
jareiden kelkkaan.

Tällä kertaa me sitoutumattomat koivistolaiset
aiomme maksaa potut pottuina. Aiomme pelata puo-
luetoimistot syrjään ja valita presidentin ensim-
mäisellä kierroksella" (HS 22.12.81).

Arvaan monen suomalaisen, niin kansanmiehen kuin lukeneis-
toonkin kuuluvan, kokeneen samoin, ehkä kuitenkin vaiston-
varaisemmin kuin suomalaisen yhteiskunnan etupiirin ta-
pahtumia läheltä ja pitkään seurannut ja siihen osallis-
tunut Matti Kuusi. Puoluepolitiikan ja sen latuja myötäil-
levän muun eturyhmäpolitiikan karsinoima ja holhoama kan-
sa etsi vapautusta ja potki puolueitten e t u aisojen
yli. Kansa antoi varauksettoman luottamuksensa henkilölle,
joka ei ole julkisissa tehtävissään luontunut kansan sil-
missä mihinkään puoluevaljaisiin, vaan on pystynyt säilyt-
tämään itsenäisen harkintakykynsä ja ottamaan huomioon
kokonaisuuden edut. Ehkä Koiviston sosiologinen koulutus-
tausta ja toiminta talouselämän johtotehtävissä on anta-
nut hänelle sellaista tervettä kokonaisuuden ja realiteet-
tien tajua, jolle on vierasta poliittisen käytännön kat-
teettomat lupaukset ja summittaiset yhteiskunnalliset re-
formit puutteellisine kustannus- ja hyötyselvityksineen.

Suomalaisen kansanvallan nykytilassa Mauno Koiviston
odellytykset olivat kansalaissovun rakentajana ylivertai-
set muiden puolueiden luottohenkilöittensä parista valit-
semiin ehdokkaiisiin verrattuna. Koivisto-ilmiö oli samal-
la protesti ja epäluottamuslause itsekkäälle puoluetoi-
minnalle, joka ehdokasasettelussakin etsi enemmän puo-
lueen kuin koko maan etua. Terveesti ajatteleva kansan-
enemmistö halusi luonnollisesti itselleen yhden ja yhtei-
sen luottomiehen, jolla olisi "taitoa, kykyä ja koetel-
tua kansalaiskuntoa" valvoa kansan yhteistä hyvää eturyh-
mäkiistojen hallitsemassa poliittisessa todellisuudessa.
Kansa sai mitä se halusi - monien puolueitten pettymyk-
seksi.

Mauno Koivisto on luottomies myös urheilussa. Urheilu-
piireissä on vahvassa usko, että kaikki hyvä muka toteu-
tuu urheilussa ja urheilun avulla. Olympiakisoja propa-
goidaan maailman suurimpana rauhanliikkeenä. Urheilumies

saattaisi väittää, että Koiviston pitkäaikainen lentopalloilun harrastus on kasvattanut häntä yhteispelin tärkeään mutta vaikeaan taitoon myös yhteiskunnan asioissa ja sitä tietä myötävaikuttanut hänen presidentiksi valintaansa. UKK oli aikoinaan mestari korkeushypyssä ja ponnisti valtiomiesurallaan niinikään maan korkeimmalle korkeelle. Vaikka urheilun harrastus peilanneekin enemmän harrastajiensa luonnetta ja luontumuksia, sillä lieinee merkitystä myös persoonallisuuden kehityksessä. Sattuvasti Mauno Koiviston pelaajatoverit eräissä lehtihaastatteluissa ovatkin luonnehtineet presidenttipelin voittajaa pelaajana ja ihmisenä:

Manu tajuaa hyvin lentopalloilun perusajatuksen: vain hyvällä ja kitkattomalla yhteispelillä ja järkevällä, pelaajien erilaisia kykyjä ja taitoja hyväksi käyttäen menestytään ja saavutetaan todellinen pelinautinto.

Mauno Koivisto Työväen Säästöpankin johtajana osallistui 1950-luvulla Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen ulkojäsenenä säännöllisesti Porthanian viikottaiseen lentopallösählyyn. Silloisen lentopallokillan taidot ja kyvyt olivat paljon vaihtelevammat kuin Sikariportaana. Osaltaan tästä syystä pelin sääntöjä oli yksinkertaistettu ja pelissä sallittiin mm. pallon käsittelyvirheet ja verkkokosketukset. Yhteispelin turvaamiseksi syöttö omalle pelitoverille oli pakollinen. Pelin henki ei ollut voitto, vaan hyvä peli, mikä merkitsi sitä, että heikommin edellytyksin siunatut pelaajat yrittivät parastaan, toiset taas sovitivat paremmat kykynsä "hyvän pelin" ehtoihin. Vaikka Mauno Koivisto oli 190-senttisen ulottuvuutensa ja luontaisen pallosilmänsä vuoksi edellytyksiltään ylivertainen etenkin, kun verkko pidettiin normaalia matalammalla, hän ei yleensä käyttänyt hyväkseen pituusetuaan, vaan sovitti pelinsä muiden pelaajien ja yhteispelin ehtoihin. Toisinaan pelin kuumetessa runnottiin kuitenkin halulla ja voimalla verkolla - ja verkossa! - jolloin Manukin saattoi innostua iskulyöntiin ja ikään-

kuin muistutti, että kyllä sieltäkin pesee, jos peli muuttuu "voimapolitiikaksi" ja tosi kamppailuksi voitosta ja paremmuudesta.

Yhteispeli edellyttää matalaa profiilia, voimapeli taas vahvaa profiilia. Manulle lienee luontumus sekä lentopallossa että yhteiskunnan peleissä juuri yhteispeliin ja matalan profiilin rooliin, joskin tilanteen niin vaatiessa hänellä on varaa ja myös kanttia nostaa tuota profiiliaan. Tämän saanevat havaita myös poliittisen valtaperin pelaajat - elleivät ole sitä jo havainneet. - Se Koivisto-ilmioistä, Suomen kansan Manusta ja tasavallan uudesta presidentistä.

2. Politisoitumisen harharetket

"Kohta linnun laulukin politisoidaan", huokaili taannoin professori Erik Allardt. Puoluepolitiikan ja poliittisen kiinnostuksen laajeneminen uusillekin tehtävälloille yhteiskunnassa on sinällään luonnollista, mutta kun, tai jos, se tapahtuu puolue-etujen turvaamiseksi ja puolue-tahdon säätelämästä se helposti vääristyy yhteisten asiointen hoitamisesta poliittiseksi valtaperiksi.

2.1. Valtakilpailu

Demokratian järjestelmäluonteeseen - ei kuitenkaan sen perusolemukseen - kuuluu olemaisesti kilpailu vallasta. Tämä kilpailu on monipuolueissa luonteeltaan päättymätön. Tämän päivän voittaja voi päättymättömässä kilpailussa olla jo huomispäivän häviöjä.

Tällaisena kilpailu on omiaan totaalistumaan ja levittäytymään yhteiskuntaelämän kaikille lohkoille puolueitten etupiirien, reviiirien, ja kilpailumenestyksen varmistamiseksi. Jos yksi puolue tekee uuden aluevaltauksen esim.

nuoriso-, urheilu- tai eläkeläisliikkeiden piirissä, toisten on pyrittävä mukaan varmistamaan omat reviiirsä. Kilpailu on sukua taistelulle ja sodalle. Kilpailu vaatii yhtä lailla päätösvallan keskittämistä, hierarkisia komento-^{suhteita} suhteita, johdon tahtoon alistumista ja ehdotonta lojaalisuutta yhteisen edun, poliittisen vaikutusvallan, saavuttamiseksi. Päätymättömänä tällainen valtakilpailu kehittyy helposti itsetarkoitukseksi ja sellaiseksi muuttuessaan puolueen etu ja sen valta-aseman turvaaminen voivat yhteisten asioiden hoidossa syrjäyttää asiallisuuden ja yhteisen edun vaatimukset. Näin on tapahtunut ja erinomaisen kallein seurauksin mm. maamme koululaitoksen ja erityisesti korkeakoululaitoksen poliittisten reformien yhteydessä.

Politisoituminen on saavuttanut sellaisen totaalistumistas-teen, että harvat enää tuntuvat ihmettelevän sitäkään, että kotikuntiemme yhteisistä asioista päättäminen on asiallisesti siirtymässä Helsingin komentoportaisiin ja puoluepäämajoihin. Harva meistä ihmettelee sitä, että kunnallisvaalien aikaan puoluejohtajat kiertävät maata ja jakavat auliisti neuvojaan ja ohjelmiaan siitä, miten meidän kuntalaisten pitäisi hoitaa omia, yhteisen asuinkuntamme asioita. Itse kuntien yhteistyöjärjestöissä kovat reaali-^{teetit} teetit - kuntien taloudellinen riippuvuus valtion tuesta ja ohjauksesta järjestelyasiakirjoineen - muokkaavat uutta käsitystä kuntien hallinnollisesta asemasta yhteiskunnassa: kunnat ovat entistä enemmän valtionhallinnon ja sen yhteiskuntapoliittisen ohjauksen toteuttamiskanavia eivätkä niinkään enää itsehallimollisia yhdyskuntia, joissa kuntalaiset voisivat itse päättää yhteisistä asioistaan ja "tehdä tyhmyksiä omaan tiliinsä" (Veli Merikoski).

Asioissa, joissa kuntalaisilla ja heidän valitsemillaan valtuutetuilla olisikin vielä todellista toimivaltaa ja valtion tukiehtojen suoma liikkumavaraa, valta on

Merikosken mukaan luisunut puolueille ja niiden paikallisille johdoille. Ja kuitenkin vain pieni osa kuntalaisista kuuluu näihin puolueitten paikallisosastoihin, ja näistäkin taas vähenevä osa osallistuu aktiivisesti toimintaan (Veli Merikoski: "Suomen kunnissa harvojen valta", Uusi Suomi 19.10.1980).

Onko ihme, että kuntalaiset vieroksuvat politiikkaa ja vieraantuvat yhteisistä asioistaan. Poliitiikan mieskin alkaa ihmetellä:

"Poliittiset puolueet ovat joustavasti soluttautuneet yhteiskuntaelämään. Ne ovat laajentaneet toimintaansa nuoriso-, eläkeläis-, sosiaali- ja kulttuuritoimintaan perustamalla liittoja ja yhdistyksiä. Näillä aloilla annettu valtion ja kunnan tuki määrätty useasti pikemminkin pääpuolueen valtakunnallisen poliittisen voiman kuin tuettavan järjestön aktiivisuuden tai jäsenmäärän mukaan. Myös laitosten saama tuki siirtyy entistä useammin puolueita lähellä oleville yhteisöille, tarkastellaanpa vain puolueopistojen tai muiden kansanopistojen viime vuosina saamia rakennusavustuksia..... Vaikka yhteiskunnallinen toiminta onkin politiikkaa, onko tarpeen puoluepolitisoida kaikki tärkeimmät elämänalat ja sillä tavalla kehittää yksiuolteisia kansalaisia?
Kauko Sipponen, Yksilö, puolue ja valtio (Kulttuuri-rahaston juhlaesitelmä 27.2.1980).

Ja maaherra myöntääkin jatkossa:

"Liian moni meistä on nöyryntynyt myötäilemaan sellaisia muutospaineita, joiden tarkoituksenmukaisuutta on epäillyt, vain pian havaitakseen, että ne eivät enää olekaan ajanmukaisia".

Kuka onkaan sanonut siihen tapaan, ettei ole toista niin hiljaista ja myöntyväästä kuin virkauraansa rakentava virkamies ja/tai puoluekaaderi.

2.2. Valtarakenne

Puolueitten nuotat peittävät sekä alueellisesti että ohjelmallisesti koko yhteisten asioiden ulapan suojaten reviiireitään ja etsien uusia kalastuspaikkoja. Omien verkkojensa lisäksi puolueet kalastelevat myös yhdessä; politiikan totaalistuminen on synnyttänyt monisäikeisen ja monitasoisen poliittisen valtarakenteen, establishmentin:

"Instituutiot, organisaatiot ja valta-asemissa toimivat tukeutuvat toisiinsa, perustavat keskinäisiä siteitä taatakseen yhteistoiminnan ja näin syntyy verkko, rakenne..... joka tietystä arvo- ja ideologisesta perspektiivistä asettaa enemmän tai vähemmän tiukkoja rajoituksia sekä muodollisen että informaalisen vallankäytön ja yhteiskunnallisen päätöksenteon suunnalle".

Professori Ilkka Heiskasen mielenkiintoinen määritelmä ja siihen liittyvä kuvaus suomalaisesta valtarakenteesta (Suomalaisen establishmentin kriisi, Jyväskylän Kesä 24.6.1980) tuli elävästi mieleen, kun Suomen Kuvalehti v. 1981 esitteli "perässähiittäjien" perustamaa UKK-instituuttia taustavoimineen. UKK-instituutti on erinomainen osoitus tällaisen valtarakenteen olemassaolosta ja samalla vallankäytöstä, joka jää normaalin demokraattisen kontrollin ulottumattomiin. UKK-instituutin tutkijatkin valitaan sponsorien toimesta ilman julkista hakumenettelyä ja pätevyyskilpailua, vaikka säätiön käyttökustannukset aiotaan kattaa julkisista varoista. Ilman uutisjanoista lehdistöä hankkeeseen olisi tuskin kohdistunut mitään ulkopuolista kontrollia!

Yhteiskunnan keskeisiä tehtävääloja kattavan valtarakenteen johtokeskus on puoluetöimistoissa: puolueen johto ja laajeneva virkakoneisto hoitavat operatiivisen päätöksenteon uskottujen miesten ja naisten huolehtiessa valtarakenteen eri sektoreilla ja tasoilla tämän puoluetahdon toteutuksesta.

2.3. Virkainjakojärjestelmä

Ralph Turner puhuu kahden tyyppisestä sosiaalisesta liikkuvuudesta: sponsoroidusta ja kilpailuun perustuvasta. Soveltaen virka- ja luottamusmiesurien kuvaukseen voidaan sanoa, että politisoituvassa yhteiskunnassa uraeteneminen tapahtuu enentyvästi sponsorimallin mukaisesti: poliittinen päättäjät, sponsori, suorittaa poliittisen sopivuuden perusteella valinnan, ja mitä ylempäs henkilö urallaan pyrkii, sitä suurempaa lojaalisuutta johtoa ja puoluedoktriineja kohtaan on osoitettava. Turnerin toinen vaihtoehto on kilpailun malli, jossa kilpailuprosessi ja henkilön kyvyt ja tehtäväpätevyys säättävät uraetenemisen.

Jyväskylän ylioppilaslehdessä 10.3.1982 (!) kirjoittaa nimimerkki J.R. tuhtuneesti kuntiinkin yleistyneestä poliittisesta virkainjakojärjestelmästä luonnehtien sitä "epäviralliseksi virkakieltojärjestelmäksi":

"Kannattaa muistaa termi mandaatti. Se tarkoittaa sitä, että eri puolueiden jäsenet jakavat kollegiaalisesti keskenään ns. työpaikat eli virat ja toimet... Tätä erillistä poliittisen eliitin ikiomia työmarkkinoita voisi kutsua leikillisesti Suomen omaksi apartheid-politiikaksi työmarkkinoilla. Puolueisiin sitoutuneille on varattu oman erillisen urankehityksen politiikkansa ja puolueista riippumattomille on varattu omansa. "Väri" ratkaisee viime kädessä työn saannin tietyissä tehtävissä."

Kirjoittaja väittää, että sitoutumattomille tarjotaan tässä tilanteessa vain kahta vaihtoehtoa: joko vieraantumista, passivoitumista ja selän kääntämistä yhteiskunnalle tai liittymistä niiden riveihin, jotka julkishallinnon virkakieltojärjestelmää pyörittävät eli jonkun puolueen jäseneksi. Kirjoittaja perää kuitenkin opiskelijaliikkeen nousua puoluepoliittista viranjakosysteemiä vastaan!

Veli Merikoski sanoo myös suorasanaisesti:

"Järjestelmä merkitsee puolueisiin sitoutumattomien syrjimistä. Se on perustuslain vastainen ja risti-

riidassa maamme hyväksymien kansainvälisten julistusten kanssa. Se aiheuttaa valtiolle (ja kunnalle) hyötyä tuottamattomia menoja, heikentää hallinnon tehokkuutta ja johtaa korrupioon". (Kanava)

Näiden "marmattajien" tyytymättömyyden keskeisenä aiheuttajana on Veli Merikosken mukaan "liikakehittynyt epäterve puoluevaltaisuus". Kuitenkin ja kaikitenkin yhteisten asioiden hoito ei ole vain kansan vähemmistön, puoluejäsenten, asia, vaan niissä tarvitaan ja niihin pitää kehuuttaa kaikki halukkaat yhdenvertaisin perustein. Tässä väärityössä piilee nykyisen valtarakenteen vakavin legitimitetiuhka. Puolueet syyttävät toisiaan poliittisesta syrjinnästä ja puolueellisuudesta jäsenkirjanimityksissä, kun tosiasiaassa syrjinnän ylivoimaisesti suurin kohderyhmä on sitoutumattomat. He ovat politisoituneessa yhteiskunnassa tavallaan toisen luokan kansalaisia, vailla tasa-vertaisia työnsaantimahdollisuuksia, puhumattakaan etene-mismahdollisuuksista virka- ja luottamustehtävissä erityisesti kunnan ja muun julkisen hallinnon alalla. Jopa korkeakoulu- ja tiedepoliittiset komiteat ja toimikunnat ovat järjestyneet "parlamentarisesti" ja niiden paikat määrättyt puolueitten voimasuhteiden mukaan.

3. Demokratian perusteita

Yhteiskunnan kansanvaltaiseen järjestykseen kuuluu puoluelaitos ja monipuoluejärjestelmä. Parempaa i n s t i t u t i o n a a l i s t a ratkaisua tähän kansanvallan organisoimiskysymykseen tuskin on löydettävissä. Kysymys kansanvallan puutteista ja sen edistämisestä koskeekin lähinnä sitä, miten tämä puoluelaitos toimii ja mitä mahdollisuuksia kansalaisilla on vaikuttaa yhteisissä asioissaan päätöksentekoon, kontrolloida edustajiensa vallankäyttöä ja ilmaista tehokkaasti eli tosiasiallisin seuraamuksin luottamustaan ja epäluottamustaan tehdystä tai tekemättö-mästä.

Kansalaisten riittävä vaikutusmahdollisuus yhteisissä asioissa on kansanvaltaisen järjestyksen tärkein koetin-
kivi:

"Kansanvaltaisen yhteiskunnan on jatkuvasti tark-
kailtava, että ne kanavat, joita pitkin kansan tah-
don tulisi päästä esille, ovat avoimina" (Veli Me-
rikoski).

Tässä yhteydessä on aihetta todeta, että jo vanhastaan
suomalaiseen demokratiaan on kuulunut kansalaisten oma-
ehtoinen toiminta yhteisten asioiden hoitamisessa eli
ns. vapaa kansalaisjärjestötoiminta. Kansanvallan erin-
omaisen merkittävää kaventumista on tapahtunut, kun tä-
mä spontaani kansalaistoiminta on enentyvästi kytketty
tai kytkeytynyt tukiriippuvuuksiin yhteiskunnan valtarake-
nteisiin ja sitä tietä puolueitten holhoukseen.

Demokratian arvostettu ruotsalainen tutkija Herbert
Tingsten korostaa kansanvallan tunnusmerkkinä vapaata
mielipiteenmuodostusta ja sellaista avointa keskustelua
ja debattia päätöstilanteissa, joissa punnitaan ja ver-
taillaan eri ratkaisuvaihtoja parhaan löytämiseksi
(Demokratiens problem, 1961). Asiallisesti paras ratkai-
su on usein kompromissi, eri näkökohtien yhteensovitta-
minen tavalla, jossa huomioonotetaan toistenkin, jopa vä-
hemmistön, perustellut ja oikeutetut näkökohdat ja tingi-
tään vastaavasti omista eduista ja vaatimuksista. Äsket-
tään TV:n Kasvo-ohjelmassa keskisuomalainen kunnallis-
ja maakuntapoliitikko Erkki Vasama arvosteli vahvasti
poliittisessa päätöksenteossa yleistynyttä lehmänkauppa-
menettelyä: saat tämän, jos me saamme vuorostamme tämän.
Tämä päätöksenteon malli kuuluu valtarakennepolitiikkaan
ja on luonteltaan jotain vallan muuta kuin asiallista
kompromissimenettelyä. Äskettäisessä Helsingin Sanomien
haastattelussa eduskunnan arvostettu I varapuhemies ei
tehnyt - tai ei halunnut tehdä - eroa lehmänkauppa- ja
kompromissimenettelyn välillä!

Valtarakennejärjestelmä toimii puolue-ehtoisesti ja samalla sen päätöksentekoa leimaavat valta- ja ryhmäedut. Asetelma antaa heikot edellytykset avoimeen keskusteluun ja asialliseen päätöksentekoon.

Julkinen keskustelukin on professori Yrjö Ahmavaaran mukaan sävyttynyt johtavien poliitikkojen ja päätöksentekijäin toimesta samansuuntaisesti: "lähinnä vain intressiryhmät, eivät ihmiset" keskustelevat (Aikamme aatteet). Suorapuheinen Eero Silvasti jatkaa:

"Ajatus ei synny tyhjiössä, vaan ajattelijan päässä. Eikä taho, järjestö, puolue enempää kuin intressiryhmä ole "ajattelijaa". Ajattelijaa on luonnollinen ihminen, mies tai nainen".

Avoin keskustelu asiallisen ratkaisun löytämiseksi estyy, jos puolue-etu on päätöksenteossa etualalla ja etenkin, jos tämä vielä määräytyy ennalta puoluepäätösten ja -doktriinin mukaan eikä itse päätöstilanteessa, jossa kaikkien osapuolten asiaan liittyvät intressit ja näkökohdat joutuisivat vapaasti punnittavaksi ja kilpailemaan keskenään. Päätöksentekoa on omiaan juuri vääristämään se, että päättäjien vapaa harkintavalta on puolue- ja ryhmäedun nimissä rajoitettu kaikissa tärkeissä asioissa ryhmäpäätöksin ja yhdenmukaisuuden vaatimuksin. Ratkaisevampaa päätöksenteossa onkin poliittinen voima puolue-edun saavuttamiseksi kuin asioitten tasapuolinen harkinta ja kokonaisuuden edun huomioonottaminen. Ja kuitenkin 'toiseksi' ylin valtiomahti on aikoinaan valtiopäiväjärjestyksessä säätänyt:

"Edustaja on velvollinen toimessaan noudattamaan oikeutta ja totuutta. Hän on siinä velvollinen noudattamaan perustuslakia eivätkä häntä sido mitkään muut määräykset" (11 §).

4. Poliittinen vaihtoehtoliike?

Kansanvaltainen yhteiskuntajärjestys tarvitsee puoluelaitosta ja monipuoluejärjestelmää. Mutta ei niiden olemassaolo, ei edes yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, takaa vielä sellaisenaan kansanvallan toimivuutta yhteiskunnassa. Puolueitten valtakilpailu näyttää voimistavan puoluekeskeisyyttä yhteisten asioiden hoidossa ja heikentävän kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia. Professori Aulis Aarnio, pohtiessaan asiantuntijoiden roolia poliittisessä päätöksenteossa, kysyy myös: "Onko politiikasta tullut liiaksi v a l t a politiikkaa sen sijasta, että se olisi y h t e i s t e n asioiden hoitamista asiantuntevalla ja perustellulla tavalla? (Kanava 4/1981).

Robert Michelin vuosisadan vaihteessa esittämä "oligarkian rautainen laki" näyttää pätevän myös nykypäivänä, ja sitä paremmin, mitä kireämmäksi puolueitten valtakilpailu kehittyi:

"Kaikissa organisaatioissa havaitaan taipumus vallan keskittymiseen muutamien harvojen käsiin".

On vaikea kuvitella, että nykytilanteessa jokin puolueitten ja valtarakenteiden sisälle syntyvä demokraattinen herätysliike, ainakaan yksin, voisi murtaa tuota rautaista lakia. Liian monet erityiset ja puolueitten nivoutuneet yhteiset intressit ruokkivat puoluekeskeistä valtapoliittikkaa. Vähimpiä näistä ei suinkaan ole uuden 'virkamiesryhmän', ammattilaispoliitikkojen, yhteiset edut, joiden turvaaminen sitoo karrieripoliitikon lojaalisuuteen puoluejohtoa ja -doktriineja kohtaan. Puoluenuoret ja eräät vaihtoehtoliikkeet ovat yrittäneet herätysliikettä, mutta niiden ääni on vaimentunut ja keulämiehet ko-optoidut, mukautettu puoluetahoon.

On muuten oireellista, että eri tahoilla on vakavassa tarkoituksessa esitetty uusien poliittisten vaihtoehtoliikkeiden perustamista ja nimenomaisesti juuri kansanvallan ter-

vehdyttämiseksi ja sen laajentamiseksi. Onko tämä merkki siitä, että jokin kansanvallan vääristymien sietokynnys on lähestymässä vaiko yhteiskunnallisen tiedostamisen yleisestä heräämisestä ja sitä seuraavasta kansanvallan laajentamisvaatuksesta?

Sain 1.10.1981 kansleri Veli Merikoskelta allekirjoittamattoman ja ilmeisesti nyrkkipostissa levitetyn kierto-kirjeen: "Kansalaistoiminta terveen yhteiskuntakehityksen turvaamiseksi", jossa lyhytsanaisesti kuvataan kansanvaltamme perustetta ja sen viimeaikaista oligarkisia kehityspiirteitä valtarakennejärjestelmiseen ja päädytään kirjeen otsikossa viitattuun tervehdyttämisratkaisuun:

"Näyttäisi olevan tarpeen saada syntymään puolueista riippumaton kansalaisjärjestö kansanvaltaisuuden ja terveen yhteiskunnallisen kehityksen edistämiseksi sekä kansalaisten oikeuksien puolustamiseksi. Tällainen yhteistoiminta aktivoisi ja kanavoisi puolue-sidonnaisuudesta vapaata kansalaistoimintaa ja avaisi - sanomalehtien yleisöosastojen lisäksi - tien kansalaisten käsitysten esille tuomiseen. Sitoutumattoman lehdistön rinnalla saattaisi yhdistysmuotoinen kansalaistoiminta hyvin organisoituna tehokkaasti vaikuttaa liikakehittyneen puoluevaltaisuuden vastapainona. Viitattakoon esimerkkinä virkainjakojärjestelmään (poliittiset virkanimitykset), mikä lienee viety Suomessa pitemmälle kuin missään Suomeen sivistykselliseltä, taloudelliselta ja poliittiselta kehitysasteeltaan jotenkuten läheisesti verrattavassa maassa. Jo nimitysasioiden jatkuva silmällä pitäminen ja julkinen keskustelu niistä vaikuttaisi tervehdyttävästi ja saattaisi pysäyttää nykyisen korruptioon johtavan suuntauksen.

Paitsi kansalaisten aktiivisten vaikutusmahdollisuuksien turvaamiseksi olisi hyvin suunniteltu, johdonmukainen toiminta tarpeen myös varsinaisten perusoikeuksien mahdollisimman täysimittaiseksi toteuttamiseksi käytännössä" (päiväty 14.11.1979).

Myös professori Ilkka Heiskanen, edellisestä hankkeesta ilmeisen riippumattomasti, ennakoi establishmentin kriisiä koskevassa pohdinnoissaan kehityksen vastavoimien esiintymistodennäköisyyttä:

"Jos nykyinen establishmenttikehitys saa jatkaa rataansa ilman selviä vastavoimia, niin väitteillä, että maamme on demokratian kriisissä, intellektuaalisen kehityksen kriisissä ja moraalisisessa kriisissä tulee olemaan jatkuvasti vahvistuvaa perustetta".

Antiestablishmenttiliikkeen eri vaihtoehtoja tarkastelllessaan Heiskanen päätyy kannattamaan lähinnä sellaista toimintalinjaa, joka

"irroittautuu establishmenttien hallitsemasta yhteiskunnasta ideologisesti, mutta samalla lähtee rakentamaan tämän yhteiskunnan sisälle sen tarjoamien toimintamuotojen puitteissa omaa taloudellisesti ja mahdollisuuksien mukaan myös poliittisesti riippumattomia yhteisöjä, jotka voivat sitten niveltä yhteen anti-establishmentiksi".

Demokratia on periaatteessa paras tunnetuista yhteiskunnallisista vallankäyttöjärjestelmistä, mutta samalla myös vaativin. Se tuskin voi olla koskaan valmis ja sitä ovat aina uhkaamassa erilaiset rappeutumisilmiöt. Mitkään muodolliset rakenteet - monipuoluejärjestelmä, vapaa lehdistö, yleinen ja yhtäläinen äänioikeus - eivät sellaisenaan takaa sitä, että demokratia toimii käytännössä moitteettomasti. Demokratiaa on jatkuvasti vaalittava ja valvottava, ja järjestelmään pitää sisältyä sitä uudistavia järjestelyjä ja vaihtoehtoliikkeitä. Demokratia on kuin urheilu, joka päätymättömän kilpailun kierteessä voi rappeutua harvojen huipujen sirkukseksi ja suurten joukkojen sivustaseuraamiseksi, passiiviseksi penkkiurheiluksi. Näin voi käydä myös kansanvallan, mutta samoin kuin urheilussa, jossa uusi kansanurheiluliike voi pelastaa urheilun kansalle, myös jokin uusi poliittinen vaihtoehtoliike voi pelastaa yhteisten asioiden hoidon - kansalle. Jo tällaisen vaihtoehtoliikkeen syntymisen todennäköisyys - viittaa Ilkka Heiskanen ja Veli Merikosken ennakoiteihin - edesauttaisi demokraattisia uudelleenjärjestelyjä nykyisessä valtajärjestelmässä.

Älyllisenä voimistelunakin on kiintoisaa lähteä hahmottelemaan sellaista vaihtoehtoliikkeen mallia, joka olisi

omiaan korjaamaan edellä kuvattuja valtakilpailun aikaansaamia demokratian vääristymiä ja puutteita suomalaisessa yhteiskunnassa. Jos ja kun vaihtoehtoliikkeen tarkoitus on edistää kansanvaltaa yhteiskunnassa, jossa sentään nykyisenkin järjestyksen puitteissa, totalitaristisista tendensseistä huolimatta, on vielä vapausasteita, itse liikkeen tulisi toimia tiukasti demokratian ehdoin ja keinoin.

4.1. Yksilökeskeisyys

Pystyäkseen tehokkaasti vaikuttamaan poliittiseen vallankäyttöön vaihtoehtoliikkeen olisi järjestäydyttävä yhdistysrekisterin mukaisesti muodollisesti puolueeksi, mutta toimintaperiaatteiltaan jäsentensä yksilönvapautta kunnioittavaksi ja kollektiivista sidonnaisuutta torjuvaksi a n t i puolueeksi. Vaihtoehtoliikkeen tulisi nimittäin käyttää hyväkseen juuri yksilöiden kokemuksiin, elämäarviisauteen ja asiantuntemukseen sisältyvää luovaa potentiaalia yhteiskunnallisessa osallistumisessa ja vaikuttamisessa:

"Vallan siirto alaspäin kirvoittaa aina uusia luovia voimia... Ihmisen aitoa vapautumista merkitsee vallan jakaminen ja siirtäminen alaspäin" (Yrjö Ahmavaara).

Yksilön vapauden kunnioittaminen voi käytännössä toteutua vain, jos tällainen vaihtoehtoliike, antipuolue, ei ryhmäpäätöksin, -doktriinein ja puoluetahdon vaatimuksin sido yksilön harkinnan vapautta eikä niinmuodoin myöskään eliminoi sitä yksilöllistä vastuuta, mikä vapausoikeuden käyttöön ehdottomasti kuuluu. Keskitetyssä puoluetahdon säätelemässä poliittisessa vallankäytössä vastuu päätöksistä harvoin yksilöityy sillä tavalla, että demokraattinen kontrolli voisi toimia tehokkaasti ja asettaa päättäjät todella vastaamaan tekemisistään tai tekemättä jättämisistään. Vallankäyttö on tässä mielessä kasvotonta ja jo puolueitten yhteisedun mukaista on säilyttää tällainen kollektiivinen vastuujärjestelmä, jossa kukaan ei lopulta

henkilökohtaisesti vastaa mistään.

Yksilökeskeisyydestä myös seuraa, että vaihtoehtoliike ei voi sitoutua mihinkään erityiseen intressiryhmään ja sen etujen ajamiseen. Eturyhmäpolitiikka on aina enemmän tai vähemmän voimapolitiikkaa, joka sellaisena syrjäyttää helposti toisten väestöryhmien oikeudet ja perustellut vaatimukset, kokonaisuuden edun ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vaatimukset. Liberaalisen kansanpuolueen kohtalokas erehdys oli, käsitykseni mukaan, vastoin aidon liberalismiin luonnetta puolueen muuntaminen luokkapuolueeksi ja epämääräisen keskiluokan etujen valvojaksi yhteiskuntakehityksen väistämättä romuttaessa vanhakantaiset luokkakäsitykset ja -rajat. Mutta yhtä vanhakantaista "nälkä meill' on vieraanamme" -yhteiskuntakäsitystä ylläpitävät myös vasemmistopuolueet edustaessaan "työtätekevien" ja "orjajoukon" etuja, samoin kuin "teollisuusliitto" edustaessaan presidentinvaalissa talouselämän etuja ja antaen vaalikeskustelussa Mauno Koivistolle aiheen hämmästellä: Kukahan tämän maan oikein omistaa?

4.2. Toiminta-ajatus

Järjestäytynyt kansalaisliike tarvitsee paitsi yhdistyslain mukaisen järjestysmuodon ja toimintasäännöt myös jäsenistöä aktivoivan hyvän toiminta-ajatuksen. Tämän tulisi määritellä vaihtoehtoliikkeen tarkoituksen ja sen toiminnan arvoperustan. Toiminta-ajatus antaa liikkeelle identiteetin, ominaisleiman, joka erottaa sen muista poliittisista liikkeistä. Se myös määrittelee jäsenroolin: mitä ja minkälaisia sitoumuksia liike asettaa jäsenilleen, mikä on sallittua tai täysin säätelemätöntä, mikä taas ehdottoman sitovaa, kiellettyä tai velvoitteellista. Sosio-logisesti kuin myös poliittisesti on erinomaisen huomion arvoista se, että puolueidentiteetti leimaa nykypäivän

yhteiskunnassa ihmisen totaalisesti: jos tiedetään mihin puolueeseen joku kuuluu, tiedetään samalla erinomaisen paljon hänen elämäkatsomuksestaan ja yhteiskuntakäsityksestään, ja tämä pätee sitä paremmin, mitä korkeampi asema tai luottamustehtävä tällä henkilöllä on puolueessaan eli mitä sidotumpi hän on puoluetuhtoon ja -doktriineihin. Sääntö pätee tietysti paremmin julkisissa kuin yksityisissä tilanteissa, ja paremmin puolueitten välisissä kuin yhden puolueen sisäisissä tilanteissa.

Puolueidentiteetin totaalisuus lisää puolue-edustajien kannanottojen ja käyttäytymisen ennustettavuutta, mutta samalla mekaanistaa poliittista päätöksentekoa ja estää tai hidastaa yhteiskunnallisen informaation uudistumisprosessia. Puolueidentiteetin sitoma tutkija tai tiedeyhteisö on antiteesi vapaalle tutkimukselle ja tieteelliselle ajattelulle. Kääntäen voidaan sanoa, että sitoutumaton kansalainen on antiteesi nykyiselle poliittiselle järjestelmälle ja sen valtarakenteelle. Tästä osoituksena tällainen henkilö leimataan herkästi vastustajaksi ja tilanteesta riippuen milloin piilo-oikeistolaiseksi, milloin taas taistolaiseksi. "Jollen ole sataprosenttisesti jonkun kannalla, olen muka vastustajan asialla", tulkitsee Eero Silvasti kokemuksiaan. Puoluekontrolli ei ulotu sitoutumattomiin, ja ennustamattomina heidät koetaan riskiryhmänä ja uhkana poliittiselle valtarakenteelle. Sitoutumaton ajattelee itse, sitoutunut on luovuttanut tämän perusoikeuden puolueelleen "virallisine, usein menneiltä sukupolvilta perittyine totuuksineen" (Yrjö Ahmavaara).

Vaihtoehtoliikkeen poliittinen identiteetti olisi anti-puolueena selkeästi rajattava esim. seuraavankaltaisen toiminta-ajatuksen puitteisiin:

- Vaihtoehtoliikkeen tarkoituksena on
- edistää yksilön perustuslaillisten kansalaisoikeuksien ja vastaavien kansalaisvelvollisuuksien toteutumista,

- suojella elämää ja luontoa sekä
- turvata yhteiskunnan myönteinen kehitys edistämällä rauhan ja ystävyyden, solidaarisuuden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden sekä hyvinvoinnin pyrkimyksiä yhteiskunnassa ja kansojen välisissä suhteissa.

Etsittäessä nimenomaan nykyiselle poliittiselle käytännölle tervehdyttävää vaihtoehtoa toiminta-ajatuksen ulkopuolelle on syytä jättää yhteiskunnan taloudellista järjestystä ja toimintaa koskevat sitoumukset. Vallitsevassa eturyhmäpainotteisessa vallankäytössä taloudellista järjestystä, talouspolitiikan suuntaa ja edunjako-ongelmaa koskevat asiat ovat keskeisimpiä ja samalla erottelevimpia kysymyksiä. Talouspoliittista päätöksentekoa ja puolueajattelua kahlitsee perinteinen mustavalkoinen tai pikemmin punavalkoinen ajattelumalli: sosialistinen vastaan kapitalistinen järjestelmä. Nämä ovat pelkkiä teoreettisia yleistyksiä ja sellaisina estävät järkevien käytännön toimintamallien ja ratkaisujen löytämistä. Sitä paitsi taloudellinen hyvinvointi ja kasvu eivät sinällään ole itseisarvoja; ne ovat välinearvoja, joskin tärkeitä, ja sellaisina ne on aina suhteutettava "hyvän elämisen" perustavanlaatuisempiin päämääriin.

Vaihtoehtoliikkeen toiminta-ajatus ja arvoperusta lähentyy sitä, mitä Georg H. von Wright kutsuu humanismiksi:

"sen puolustamista mitä sanotaan ihmisen parhaaksi... mikä on hänelle hyväksi ja mikä tekee hänelle hyvää".

Ihmisen hyvä voi toteutua tai jäädä toteutumatta vallitsevien yhteiskunnallisten ehtojen mukaan, ja siksi kysymys ihmisen parhaasta on aina myös yhteiskunnallinen ja yhteisvastuun asia, eli kuten von Wright sanoo:

"jotta jokaisella ihmisellä olisi samat mahdollisuudet saavuttaa parhaansa, täytyy tietyn tasapainon vallita yhteiskunnan laitostetun järjestyksen ja hyvän elämisen edellytysten välillä... täytyy meidän päivinäme korostaa voimakkaammin ihmisten välistä solidaarisuutta kuin yksilön itsetoteutusta ... Solidaarisuuden päämääränä voi olla vain, että kaikkien yhteisön jäsenten olot ovat hyvät".

Välttääkseen sitomasta yksilön luovuttamatonta ajattelun ja harkinnan vapautta sekä henkilökohtaista vastuullisuutta päätöstilanteissa, vaihtoehtoliikkeen olisi rajoituttava omassa toiminnassaan lähinnä jäsenistön ja muiden kansalaisten yhteiskunnallisen kiinnostuksen herättämiseen ja heidän tiedollisten ja taidollisten osallistumisvalmiuksiensa edistämiseen. Näistä valmiuksista keskeisimpiä ovat liikkeen toiminta-ajatuksessa määriteltujen kansalaisten perusoikeuksien ja -velvollisuuksien sekä niiden yhteiskunnallisten kehusehtojen tiedollinen hallinta ja käytännön ratkaisumallien kehittäminen yhteisöelämän eri sektoreilla.

Luonteensa mukaisesti liikkeen toiminta olisi avointa eikä yksilön vapautta oman kannan muodostuksessa, esim. kansalaisoikeuksien edistämisestä käytännön tilaiteissa, saisi rajoittaa millään kollektiivisella sitoumuksella, ei edes enemmistö päätöksillä. Uuden liikkeen olisi oltava liberaalinen vaihtoehto nykyiselle puoluejärjestelmälle ilman kollektiivistä, alistavaa puoluettahtoa. Tämentyyppinen antipuolue malli olisi muuten tarjonnut Liberaaliselle Kansanpuolueelle - tietysti uudelleenjärjestettynä - aidon liberaalisen vaihtoehdon, mutta valtapuolueita ja niiden toimintatapoja myötäilevänä luokkapuolueena se on valinnut toisen ratkaisun - asteettaisen fuusioitumisen suuremman puolueen kanssa (ja suuremman ehdoin?).

4.3. Demokratian puolesta ja hyväksi

Toiminta-ajatuksensa mukaisesti tällainen humanistinen vaihtoehtoliike olisi tarkoitettu toimimaan nimenomaisesti ihmisen hyvän ja kansanvallan edistämisen puolesta. Se ei olisi poliittinen protestiliike, vaan uudistusliike uusine osallistujineen ja toimintalinjoineen. On kiistämätön tosiasia, että laajentuva yhteisten asiointien tehtäväalue edellyttäisi myös laajempien kansalaispiirien

osallistumista poliittiseen toimintaan. Yhtä kiistämätöntä on, että yhteiskunnallisen päätöksenteon ulkopuolelle jää erinomaisten paljon sellaista kehityspotentiaalia, jota ei edes nykyinen vallankäyttökoneisto nykyisin järjestelyin ja puolueintressein pysty mobilisoimaan yhteiskunnalliseen toimintaan - jos vaikka halua olisikin. Tämän käyttämättömän potentiaalilähteitä ovat kansalaisten omat elämäkokemukset ja -koettelemukset, elämänviisaus eli arjen käytännössä - eikä vain koulunpenkillä tai "herarahississä" - koeteltu kansalaiskunto. Kauko Sipponen on pystynyt laskeutumaan hissistä myös kansan pariin ja todistaa kokemuksistaan samaa:

"Ihmisen elämisen edellytyksistä nyt ja tulevaisuudessa saamme parhaiten tietoa perehtymällä aktiivisesti heidän elämäänsä juuri siellä missä se tapahtuu, kuuntelemalla yksilöitä ja pienryhmiä, antamalla heidän kokemuksensa ja elämänviisautensa vaikuttaa" - ja avaamalla heille itselleen vaikutuskanavia ja osallistumismahdollisuuksia! (KH)

Paljon käyttämätöntä eettistä ja esteettistä, näkemyksellistä ja tiedollista potentiaalia löytyy myös maamme kulttuurielämästä ja lukeneiston parista. Tästä joukosta ovat usein lähtöisin yhteiskunnalliset uudistusliikkeet, tästä rekrytoituvat toisinajattelijat ja terävimmät yhteiskuntakriitikot. Tälle yhteiskunnan tärkeälle luovalle voimalle ei nykyinen poliittinen järjestelmä tarjoa asianmukaisia osallistumis-, saati vaikutusmahdollisuuksia, koska harvat heistä voivat identiteetistään luopumatta ja ilmaisun ja totuudenetsinnän vapautta menettämättä sitoutua puoluetahoon ja puolueen määrittelemään todellisuuskäsitykseen.

Uusi vaihtoehtoliike, sitoutuessaan vain ihmisen hyvän ja yhteiskunnan myönteisten kehystehtojen edistämiseen, tarjoaisi kaikille näille nykyisen puoluejärjestelmän ulkopuolelle jääville kansalaisille ja kansalaisryhmille - sitoutumattomat epäpoliittiset urheilu-, nuoriso-, kulttuuri-, eläkeläis- ja veteraani-, invalidi-, tasa-arvoasia- ja luonnon-

suojeluliikkeet - aatteellisen yhdyssiteen ja poliittisen osallistumis- ja vaikutuskanavan. Perustuessaan yksilön vapauden kunnioittamiseen ja sitomatta jäseniään muulla kuin liikkeen perustarkoituksella vaihtoehtoliike tarjoaisi varteenotettavan mahdollisuuden uuden ja uudistavan potentiaalın mukaantuloon yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja poliittisen kansanvallan laajentamiseen uusien väestöryhmien piirissä!

4.4. Kansanvallan valvonta

Demokraattinen järjestelmä tarvitsee myös kriittistä valvontaa pysyäkseen terveenä ja uudistumiskykyisenä. Nämä kontrollin keinot - laillisuusvalvontaa ehkä lukuunottamatta - ovat osoittautuneet suomalaisessa järjestelmässä kykenemättömiksi estämään mm. poliittisen virkainjako- ja puoluetukijärjestelmien laajenemisen sekä valtarakenne-instituution ja puoluebyrokratian vahvistumisen. Demokratian kontrollikeinojen jälkijättöisyys on puolueitten yhteisetujen mukaista. Sitäpaitsi näiden etujen nivoutuessa toisiinsa valtarakenteissa, millään valtapuolueella ei ole suurempaa intressiä valvoa toistensa vallankäyttöä, saati tehdä aloitteita tällaisten keinojen lisäämiseksi ja tehostamiseksi kansanvallan hyväksi. (Tätä kirjoittaessani 26.4.82 Valtiontalouden tarkastusvirasto on lehtitiedon mukaan kiinnittänyt huomiota siihen, että sen tarkastusvaltuudet ovat puoluelaissa rajoitetut eivätkä anna riittäviä edellytyksiä puoluetuen käytön asialliseen valvontaan.)

Nykytilanteessa poliittisen vallankäytön valvonta on lähinnä riippumattoman lehdistön ja kunnallisten ja valtiollisten vaalien varassa, eivätkä nämäkään valvontakeinot ole vapaat valtarakenteen säätelystä. Vaalilainsäädäntö antaa puolueille esim. ehdokasasettelussa hyvät edellytykset vaikuttaa vaalitulokseen ja puolueisiin

sidotut valtarakenteet vaalitukiaisineen lisäävät myös ohjausmahdollisuutta. Poliittisesti sitoutumattomien ja yhteiskunnallisesti valveutuneiden äänestäjien merkitys kansanvallan valvojina onkin näiden rajaehtojen vallitessa korostunut. Tämä on myös Veli Merikosken käsitys:

"Yleinen asennoituminen Suomessa on ollut puolueuskollisuutta suosiva ja "liikkuvaa" äänestäjää väheksyvä. Tiukasta uskollisuudesta kiinnipitävä asennoituminen avaa kuitenkin mahdollisuudet puoluebyrokratian jatkuvaan voimistumiseen... Valitsija, joka on aina valmis sokean uskollisesti äänestämään saman puolueen puolesta, antaa kannatuksensa kaikelle tälle. Hän luopuu siitä hallitusvallan käytön valvojan tehtävästä, minkä demokraattinen valtiojärjestys tarkoittaa hänelle uskoa. Hän antaa puolueensa johdolle pysyvän, avoimen ja kaikesta vastuusta vapauttavan valtakirjan. Niin paradoksaaliselta kuin se saattaa kuulostaakin, olisi kansanvaltaisuuden turvaamiseksi tarpeen sellainen yleisen asennoitumisen muuttuminen, että demokratian ensimmäiseksi ritariksi tunnustettaisiin poliittisesti virkeä, itsenäisesti ajatteleva liikkuva äänestäjä, joka vaalilipullaan pitää kurissa sekä oman puolueensa johdon että maansa hallituksen" (Valtiotietoa Paloittain)

Poliittinen vaihtoehtoliike antipuolueeksi järjestäytyneenä edustaisi, ei vain poliittista uudistusliikettä ja uutta vaikutuskanavaa, vaan myös sellaista uutta kansanvallan valvontajärjestelmää, mikä kykenisi valvomaan nykyistä paremmin poliittista vallankäyttöä ja ihmisen hyvinvointitoteutusta hallinnon eri aloilla ja tasoilla.

Edellä kaavailtu poliittisen vaihtoehtoliikkeen malli on kuitenkin vain ajatusrakennelma, mutta sille löytyy käsitykseni mukaan hyviä perusteita suomalaisen kansanvallan puutteista, jopa vääristymistä, mutta ennen kaikkea sen rajaehtojen tarjoamista heikoista osallistumismahdollisuuksista. Kansanvallan toteutuminen yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ei ole mikään itsestäänselvyys. Kovenevan valtakilpailun seurauksena kansanvalta on vaarassa muuttua puoluevallaksi ja kansan edustus - puolueen edustukseksi!

Vaikka Suomi lieneekin maailman demokraattisimpia maita, kansanvaltaisuus ei täälläkään säily eikä kehity ilman aktiivisia vaalijoitaan ja tukijoitaan:

"Tarvitaan valppautta ja tahtoa demokratian säilyttämiseen, vallankäyttäjien tehokasta valvontaa, myös tarkistuksia sekä poliittisessa käytännössä että yhteiskunnan perussäännöissä, perustuslaeissa" (Paavo Seppänen, Kanava 8/1981).

"Ellemme saa parannusta aikaan lakkaamme olemasta yhteiskuntamme elämänmenoon vaikuttavia kansalaisia. Muutunne alamaisiksi. Maamme luisuu näennäisdemokratiaan..." (Veli Merikoski, Kanava 1981).

II YLIOPISTO -
YHTEISHYVÄN ASIA

Jyväskylän ylioppilaslehden kirjoitus-
sarja: opiskelijoiden ja opettajien
käsityksiä yliopistosta. JYLKARI 1982

MINUN YLIOPISTONI

Yliopisto - universitas - yhteisyys. Yliopisto on yhteinen ja yhteisvastuun asia.

Puolue synnyttää puolueen, eturyhmä eturyhmän, barrikadi barrikadin. Ja vielä ihmetellään yhteisyyden vähäisyyttä.

Kenellä valta yliopistossa? Taistellaan kiintiöistä ja kiintiömääristä. Ryhmä ja joukkovoima vallanlähteenä yliopistossa!

Paras tunnustus: "yliopisto opetti ajattelemaan". Yliopistossa valta on pikemminkin ajattelun kuin kiintiön asia.

Ajattelun ahjona yliopisto on ihmettelyn, kyselemisen ja uuden etsimisen tilaisuus.

Yliopisto on etsimistä, ei tietämistä varten; yliopisto on henkistä kasvua, ei sen tukahduttamista varten. Yli-

opisto ei ole oikeaoppisuutta, vaan toisinajattelua. Yliopisto ei ole yhden- vaan monenasianliike. Yliopisto ei ole dogmi, ei totuus, ei puolue. Yliopisto on kriittisyyttä ja etsimistä.

Yliopisto ei ole oikotie. Henkinen kasvu ei tunne oikotietä. Se on itsekasvamista ja itsetiedostamista ponnistelun, nöyrytyksen ja erehtymisen tietä. Opettaja on vain herättäjä, kannustaja ja opastaja, ei oikotie tai puolesta-ajattelija.

Professorit parhaimmillaan: ajattelun ja tieteen eturyhmä yliopistotoiminnassa.

Professorit pahimmillaan: puhdasoppisuuden ja intrigoinnin eturyhmä.

Yliopisto ei ole naisten ja miesten tasa-arvoasia. Yliopistolaskunta on tasa-arvoasia - mutta vain paperilla.

Parempi yliopisto: opettajat opettavat paremmin, tutkijat tutkivat paremmin, opiskelijat opiskelevat paremmin eikä hallinto hallitse pahemmin.

Kriittisyys uudistumisen ja kehityksen ehtona:

- tiede on kriittinen lähtökohtiaan, menetelmiään ja tuloksiaan kohtaan;
- tieteellinen opetus on niinmuodoin myös kriittistä, ongelmasuuntaista ja
- vain kriittinen yliopisto on elävä, kehittyvä ja yhteiskuntaa uudistava.

Kriittisyys, henkinen kasvu ja luovuus viihtyvät vain vapauden tilassa ja ilmapiirissä. Akateeminen vapaus on tätä varten, ei opiskelun eikä virkavastuun laiminlyöntiä varten.

Henkinen kasvu ei ole vain tietämisen kasvua; se on ihmisenä ihmisyyteen kasvamista. "Tiedekin on elämää varten".

Yliopisto on avoin: se elää aikaansa, sen haasteissa ja haasteista. Ihmisen ja ihmisyyden, elämisen ja sen tulevaisuuden ongelmat ovat myös yliopiston ongelmia.

Yliopisto on iloinen asia. Ihmetellä, tutkia, kehittyä, luoda - iloisia, jännittäviä asioita. Missä ilo? Nuoruus on iloinen asia eikä vain opintovelkoja, työttömyyden pelkoa ja tulevaisuuden ahdistusta.

Yliopisto on elämää: opiskelu, oppiminen on työtä - toisinaan vuorotta - mutta opiskelija ei elä eikä kasva vain tiedosta, ja siksi yliopisto on parhaimmillaan "täyttä elämää" kaikkine rikkaine mahdollisuuksineen.

Yliopisto on haaste niille, jotka tietävät, etteivät tiedä, mutta haluaisivat tietää, mutta pettymys niille, jotka tietävät, että he jo tietävät.

Yliopisto on parhaimmillaan poliittinen ja pahimmillaan puoluepoliittinen.

Tiedon, tietämisen ja tiedostamisen
edistäminen. 1973

KORKEAKOULULAITOKSEN KEHITTÄMISEN PAINOPISTEISTÄ
1970-LUVULLA

Käsitätän yliopiston tehtäväksi lyhyesti tiedon, tietämisen ja tiedostamisen edistämisen.

Tiedon edistämisessä - etenkin uusilla aloilla - pulmana on tutkimusedellytysten riittämättömyys. Kysymyksiä: tutkijakoulutuksen järjestäminen, korkeakoulujen tiedepolitiikka, tutkimustoiminnan hallinto, tutkimuksen apuhenkilöstö, väline- ja tilaedellytykset. Hallituksen esityksessä eduskunnalle korkeakoululaitoksen kehittämissuunnitelmaksi v. 1973-75 tutkimuksen kehittäminen on sivuutettu; vain yksi viite löytyi: tutkimuksen apuvirat.

Maamme tiedepolitiikassa ja tiedon edistämisessä pääpaino on asetettu yleensä tutkimustoimintaan. Tutkimuksen tie on hidas, kallias ja konstikas - ATK:sta huolimatta. Pienen maan voimavarat ovat aina riittämättömät - on turvaututtava tiedon tuontiin. Jos selvitettäisiin korkea-

koulujen opetus-, koulutus- ja tutkintosisältöjen tiedon alkuperää olettaisın valtaosan olevan vierasperäistä - ehkä ei kuitenkaan Suomen historian osalta! Jos näin on asianlaita eikö silloin pitäisi nykyistä enemmän kiinnittää huomiota dokumentoinnin, kirjasto- ja muiden tietopalvelujen kehittämiseen?

Tietämisen edistäminen koskee meitä kaikkia: yhtä hyvin nuorempia kuin meitä varttuneempia opiskelijoita. Opetusministeriö on projekteissaan kiitettävästi kiinnittänyt huomiota opiskeluedellytysten ja opetusta edistävän teknologian kehittämiseen. En kuitenkaan voi olla kysymättä, onko oppiminen niin paljon opetuksesta ja opetusteknologiasta riippuvaa kuin projekteista voisi päätellä, vai onko oppiminen lopulta enemmän omaehtoisen puurtamisen ja opiskelu-työnteon asia. Sanotaanhan, ettei oppia voi kaataa kenenkään päähän - tuskin edes auttaisi, vaikka se heitettäisiin sinne yli-olanheittimellä. Jos epäilyksessäni on katetta, silloin opiskelumotivaation pulmat, opiskeluilmaston tunkkaisuus tai raikkaus, itseopiskelun edellytykset, kirjatilanne tai esim. oppikirjojen taso olisivat myös jonkin projektin arvoisia selvityskohteita. Oppikirjatilanne on toisilla aloilla perin vaatimaton - on tyydyttävä tai tyydyttään pamfletteihin.

Tiedostamisen edistäminen. Tieto ja tietäminen eivät vielä riitä: on tiedostettava niiden merkitys elämisen, ihmisen, hänen yhteiskuntansa ja kulttuurin kannalta. Korkeakoulun on tässä tarkoituksessa rakennettava elävä yhteys yhteiskuntaan ja ylläpidettävä kosketus elämisen tarpeisiin ja ongelmiin. Sieltä on saatava virikkeitä, mutta tuo yhteys on välttämätön myös korkeakoulun palvelutehtävän suorittamisessa. Tämän linkkiyhteyden kehittäminen on varsin monitahoinen kysymys; se ei rajoitu yksin tilaustutkimusten problematiikkaan, vaan se koskee tavaltaan kaikkea yliopiston toimintaa eikä vähiten uusien alojen ja opintosuuntien kehittämistä. Tässä yhteydessä

on kysymys myös siitä, onko yliopistotoiminnan painopiste tässä ja nyt tapahtuvassa, ehkä menneisyyden kulttuuri-perinnön vaalimisessa vai onko tuo tähtäys asetettava huomispäivään? Tähän kysymykseen kärjistyy yleisesti koululaitoksen ja erityisesti korkeakoululaitoksen kehittämisen ongelma. Korkeakoulun ja yhteiskunnan välisessä suhteongelmassa on kysymys myös siitä, miten voitaisiin edistää korkeakoulun ja -laitoksen kykyä itsesäätelyyn, niiden kykyä uudistaa itse itseään muuttuvassa maailmassa? Tarjoaako suunnittelutoiminnan kehittäminen ratkaisun tähän pulmaan, ja miten se silloin olisi järjestettävä?

Karttuvalle tappiotililleni kirjattakoon vielä seuraavat korkeakoululaitoksen kehittämisen yleisiä edellytyksiä tai pikemminkin sen esteitä koskevat väitteet, jotka mielestäni kaipaisivat projektipohdiskelua ja selvitystä.

1. Korkeakoululaitosta jäytävä luottamuspuola, joka heijastuu sen sisällä opettaja- ja opiskelijakunnan suhteissa, opiskelijaryhmittymien välillä ja lopulta vielä korkeakoulujen ja valtiovallan suhteissa. Luottamuspuola häiritsee vakavasti korkeakoulujen tehtävien toteuttamista, mutta myös sen kehittämispyrkimyksiä, ja ennenmin tai myöhemmin nämä häiriövaikutukset ulottuvat yli korkeakoulurajojen - yhteiskuntaan.

2. Poliittisten ja tieteellisten ismien säilyttäjä ilma-
piiri - en tarkoita vain konservatismia tai positivismia, vaan kaikkea dogmatismia - jolle nykyaika näyttää antavan erityisen suotuisan kasvupohjan, edistää yliopistotyöskentelyssä kollektivismia, ryhmäajattelua ja -sidonnaisuutta, tasapäisyyttä, tieteellistä 'peesausta' ja idolisointia sekä estää yksilöllistä uteliaisuutta, totuuden etsintää ja luovuutta. Yhdenmukaisuuden normipaineet eri kuppikunnissa voimistuvat: liittykää yhteen kaikki samoin ajattelevat!

3. Korkeakoululaitoksen kehittämisen valtakunnallisten kehysohjelmien puutteet lisäävät epätervettä kilpailua korkeakoulujen yhteisestä pienestä kakusta: uusista aloista, tiedekunnista, oppituleista ja määrärahoista.

4. Lopuksi korkeakouluihmisen asia. Ihminen ei ole vain tietäväinen. Hän tuntee ja tahtoo; hän on myös biologinen ja sosiaalinen. Yliopiston ja yhteiskunnan olisi tunnistettava nykyistä kokonaisvaltaisemmin vastuunsa opiskelijan ja opettajaihmissenkin elämisen tarpeista; onhan korkeakoulu työyhteisönä monien opiskelijoitten ja opettajienkin kohdalla totaalisempi kuin moni muu työyhteisö yhteiskunnassa.

Korkeakoululaitos etsii tehtävänsä
muuttuvan yhteiskunnan uusien odotusten
paineessa. HELSINGIN SANOMAT 1982

KORKEAKOULULAITOS MURROKSESSA

Maamme korkeakoululaitos eli koko 1970-luvun suuren maailman kulttuurivallankumouksen maininkien aiheuttamaa murrosta. Parhaimmillaan nämä "edistysellisyiden" vihurit puhalsivat 1960 ja -70-luvun taitteessa synnyttäen L e x V i r o l a i s e n , esityksen laiksi yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden toteuttamiseksi korkeakouluissa. Toteutettuna laki olisi merkinnyt todellista vallankumousta, joltanut opiskelijavaltaan ja korkeakoulujen yleiseen politisoitumiseen. Maltti ja kohtuus pääsivät kuitenkin voitolle, ja kulttuurivallankumouksen saavutukset rajoittuivat edistysellisenä ohjelmana läpiruntattuun tutkinnouudistukseen ja valtiollistettujen korkeakoulujen hallinnouudistukseen kolmikantaperiaatteen pohjalta. Merkitsivätkö nämäkään uudistukset todellista edistystä? Tätä kysytään jo edistysellistenkin hajaantuneissa riveissä. On kuitenkin eräs, joka on ilmeisen tyytyväinen tehtyihin uudistuksiin - Pyhä Byrokratius!

Edistyskellisen liikkeen uudistusstrategian lähtökohtana oli vanhan, professorivaltaisen hallintojärjestelmän kumoaminen. Näin avattaisiin korkeakoulujen ikkunat ja "norsunluutornien" luukut, aikaansaataisiin kunnan riskiveto tunkkaiseen kokoushuoneisiin, luentosaleihin ja tutkimustiloihin. Kumoushuomassa ei joudettu pohtimaan yliopiston perustehtävää korkeimman hengenviljelyn ja tieteen aloilla ja perustehtävän esim. hallinnonuudistukselle asettamia reunaehtoja.

1. Humboldttilainen yliopistokäsitys

Tutkinnonuudistuksen toteuttamisvaiheessa, uudistuksen muotoutuessa käytännössä opintoviikotavoitteiseksi ja säädösviidakon jäykistämäksi "opintoputkistoksi" ruvettiin liikkeen etujoukossakin ihmettelemään. Jyväskylän yliopistossa tutkinnonuudistus käynnistettiin yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa 'kokeiluna' jo vuonna 1975. Filosofian laitoksen piirissä syntyi yliopistolaitoksen perimmäisiä kysymyksiä pohtiva 'myöhäisherännäisyysliike'. Aikakirjoista löytyi ns. humboldtilainen yliopistokäsitys, joka tähdentää yliopiston perustarkoituksena tieteen ja henkisen kasvun edistämistä ja itsetiedostamiseen kasvamista. Hengenviljelyn ja tieteellisen sivistyksen tehtävässään yliopisto ei tämän käsityksen mukaan saa sitoutua tiukasti ammatillisiin koulutusvaatimuksiin eikä alistaa tiedettä käytännön ehtoihin. Yliopisto on yliopisto eikä ammattikorkeakoulu. Tämä s i v i s t y s y l i o p i s t o -käsitys ei kyennyt enää pysähdyttämään tutkinnonuudistuksen etenevää jyrää, mutta auttoi hillitsemään innokkaampia jyrääjiä. - Kun seuraa maailmanmenoa ympärillään, toki löytyy tarvetta sivistystyölle ja ihmisen henkiselle kasvulle!

Sivistysyliopisto muistuttaa perinteistä e l i t i s t i s - t ä yliopistokäsitystä. Se korostaa tieteen harjoituksen ja yliopisto-opiskelun itseisarvoista luonnetta. Tri E.G. Edwardsin mukaan perinteiselle yliopistokäsitykselle on

lisäksi luonteenomaista tutkimuskorosteisuus koulutusteh-
tävään verrattuna, kosmopoliittisuus suuntautumisessa ja
etevämyys toiminnan johtoajatuksena.

2. Massoittuva, avoin yliopisto

Yhteiskunnan koulutusvaatimusten nousu ja opiskelijamää-
rien tavaton kasvu ovat vaikuttaneet siihen, että perin-
teinen yliopistokäsitys on joutunut väistymään. Nykypäivän
massoittuneelle yliopistolle on enemmän
ominaista tri Edwardsin yhteiskunnallistuneelle "rele-
vanssiyliopistolle" antamat tunnuspiir-
teet: pyrkimys tiedon soveltamiseen, koulutuspainotteisuus,
paikallis- ja kansallissuuntaisuus ja "public service"
-luonteen vahvistuminen. Yliopistoa ei ole tarkoitettu
kouluttamaan vain eliittiä yhteiskunnan johtopaikoille,
vaan tehtävänä on antaa ylintä ammatillista koulutusta
yhteiskuntaelämän kaikilla aloilla. Muutosta heijastaa myös
tosiasia, että länsimaissa yksityisten eliittikorkeakoulujen
rinnalle tai tilalle ovat tulleet valtionkorkeakoulut. Kun
korkeakouluissa opiskelee jo 15 % kyseisistä ikäluokista,
on luonnollista, että yhteiskunta ei voi tyytyä vain henki-
sen kasvun itseisarvoisiin tavoitteisiin, vaan odottaa, että
yliopistotkin antavat myös pätevää ammatillista valmennusta
ja kehittävät opiskelevaa nuorisoa "kykeneväksi palvelemaan
isänmaata ja ihmiskuntaa" (laki Jyväskylän yliopistosta
19.12.1980).

Korkeimman koulutuksen väylät ovat nuorison osalta suuresti
avartuneet. Vanhemman, usein työssä käyvän aikuisväestön
opiskelun mahdollisuudet ovat toistaiseksi olleet varsin
rajoitetut. Tilanteen korjaamiseksi on syntynyt avoin
yliopisto, jonka tarkoituksena on avata aikuis-
väestöllekin korkeakoulutuksen mahdollisuudet sopeuttamalla
yliopiston koulutus-, opetus- ja tutkintojärjestelmät
aikuisväestön edellytyksiin ja opintopyrkimyksiin.

Yhteiskunta sijoittaa enentyvästi varojaan korkeampaan opetukseen ja tieteelliseen tutkimukseen. Syystä se odottaa entistä valppaammin vastapalveluja korkeakouluiltaan - toisinaan ehkä unohtaen, että niiden tärkein palvelutehtävä on yhteiskunnan tietovarannon uudistamisen ohessa koulutustuotos: elämäntehtävänsä vakavasti suhtautuva ja pätevästi koulutettu akateeminen työvoima.

"Avoin yliopisto" voi viitata myös järjestelmän luonteeseen ja korostaa yliopiston ja ympäristön vuorovaikutusta. Vastakohtana on suljettu järjestelmä, autonomiansa suojassa toimiva yliopisto, jossa tiedettä ja opiskelua harjoitetaan itseisarvoisesti, niiden itsensä vuoksi. Sivistysyliopisto autonomian ja akateemisen vapauden vaatimuksiin lähentyy enemmän suljettua järjestelmää - yhteiskunnallista palvelutehtävää, ammattisuuntaisuutta ja tieteen sovellutuksia korostava korkeakoulu-yliopisto -käsitys puolestaan avointa järjestelmämallia. Jälkimmäisestä on käytetty epiteettiä *the Responsive University*, yhteiskunnan haasteisiin "vastaava yliopisto". On uskallettu arvioida maamme korkeakoulujen avoimuutta ja sulkeutuneisuutta, mutta erityisesti uudet teknilliset ja kaupalliset korkeakoulut näyttävät edustavan avoimempia, vanhemmat yliopistot taas suljetumpia järjestelmätyyppejä.

3. Tieteellisyys toiminta-ajatuksena

Hallinnonuudistuksessa on tullut esille korkeakoulujen organisatorinen erityisluonne tieteellisinä yhteisöinä: tehtävävastuu on niissä vahvasti henkilökohtainen ja samalla hierarkisesti porrastunut tieteellisen pätevyyden mukaan. Yliopisto voi säilyä yliopistona eli tieteellisenä yhteisönä vain, jos se tutkinto-, koulutus- ja tutkimustehtävissään tukeutuu tieteelliseen asiantuntemukseen eli tutkijakoulutuksen saaneen henkilöstönsä ja professorikuntansa pätevyyteen. Jyväskylän yliopiston uudessa hallintoratkaisussa kavennettiin professorikunnan äänivaltaa muiden henkilökuntaryhmien ja opiskelijain eduksi, mutta tieteelliselle

asiantuntemukselle jäi käsittääkseni kuitenkin riittävästi painoa päätöksenteossa. Jos päätöksenteon perustaa muutetaan liian rajusti, esimerkiksi viemällä demokratisointi liian pitkälle, yliopistot voivat tiedeyhteisön sijasta muuttua yhden tai useamman aatteen liikkeiksi puolueopistojen tapaan.

Tiede- ja oppiainekeskeisyys yliopiston toiminnassa torjui toimivaltakeskeytyksen eikä suosi vahvaa yritysjohtoa liikelaitosten malliin. Yliopiston hallintoa onkin luonnehdittu "järjestäytynneeksi anarkiksi" (organised anarchy), koska se perustuu paljossa opetuksen ja tutkimuksen vapauteen ja samalla "oppiaineen pääedustajien", professorien, virka- ja tehtävävastuuseen. Tämän vuoksi yleisten uudistusten ja yhteistyöhankkeiden toimeenpano voi olla hyvinkin vitkaista ja vaatia onnistuakseen monivaiheisia ja työläitä neuvottelu- ja suostuttelumekanismeja. Yliopiston kannalta olisi kuitenkin onnetonta, jos sen päätöksenteossa sivuutettaisiin tieteellinen asiantuntemus. Yhtä lailla olisi onnetonta, jos operatiivinen päätöksenteko keskittyisi vahvasti yliopiston tai peräti valtion keskushallintoon. Yliopiston tarkoitus ja toiminnan tuloksellisuus perustuvat opetuksen ja tutkimuksen vapauteen; ei vahvaan organisaatorakenteeseen saati rehtorin ja/tai hallituksen valtaoikeuksiin - edellyttäen, että vapautta käytetään oikein ja vastuullisesti. Autonomiansa väärinkäytön estämiseksi yliopiston on pystyttävä itsekontrolliin muuten seurauksena on yhteiskunnan lisääntyvä väliintulo ja autonomian kaventuminen.

4. Ryhmäetujen yliopisto

Yliopisto-organisaation hajanaisuutta on kasvattanut uusien kehitysintressien mukaantulo, korkeakoulujen massoituminen sekä henkilökunnan lisääntyminen ja sen ammatillisten ja muiden intressien moninaistuminen. Virastodemokratia, työsuojelu, työterveydenhuolto, henkilöstöpolitiikka, väestönsuojelu, työpaikkaruokailu, liikuntatoiminta yms. kehityskuvaan kuuluvat intressit ovat löytäneet tiensä korkeakouluihin ja vaativat omat hallinnolliset järjestelynsä ja

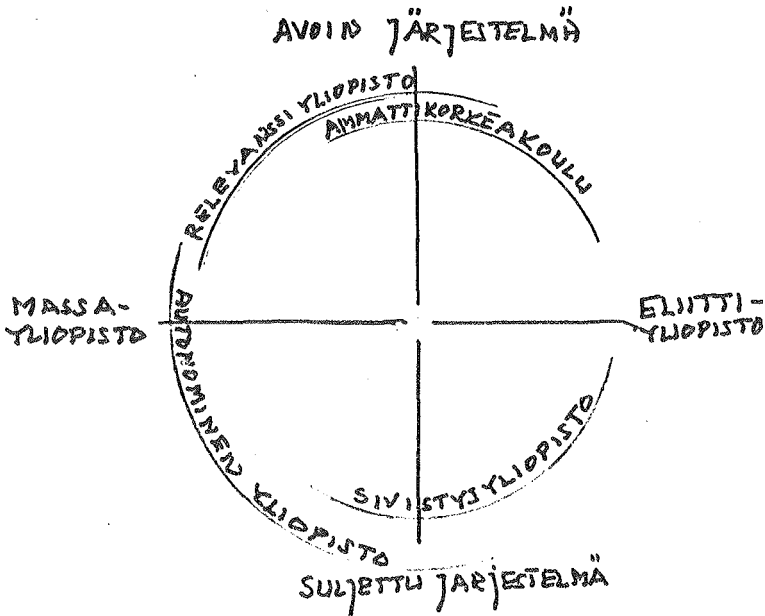
sovittelunsa yliopiston perustehtävien kanssa. Kehityksen kuvaan kuuluu myös eri henkilöryhmien järjestäytyminen ja niiden eturyhmätoiminta, joka voi joutua ristiriitaan yliopiston tehtäväluonteen ja poliittisen sitoutumattomuuden kanssa. Tämä kehitysilmiö on kuitenkin yleinen länsimaissa. Tri Werner Kaltefleiter luonnehtii erilaisten ryhmäintressien pirstomaa yliopistoa käsitteellä "r y h m ä y l i - o p i s t o". Eturyhmien toiminta luo oman sisäisen dynamiikkansa, jolle on tunnusomaista vastakohtaisuuksien korostaminen ryhmän olemassaolon oikeutuksena sekä edustusperiaatteeseen tukeutuminen puolueitten tapaan niin vaaleissa kuin toiminnassa. Kaltefleiter väittää, että ryhmäyliopiston idea on ristiriidassa yliopiston tehtäväluonteen kanssa. "Ryhmäyliopiston idea on itsessään väärä eikä sitä voi korjata, vaan se on kokonaan hylättävä", kuuluu hänen jyrkkä tuomionsa. Aggressiivinen painostus- ja eturyhmätoiminta syvensi 1970-luvulla meidänkin oloissamme korkeakoulumurrosta kriisin asteelle ja vaaransi yliopiston perustoimintoja. Mutta ainakin ammatilliset eturyhmät ovat tulleet jäädäkseen. Ristiriitojen välttämiseksi on toivottavaa, että ne löytävät rakentavan roolin yliopiston yhteisvastuullisessa tehtävässä.

5. Huomispäivän yliopisto

Korkeakoululaitos elää yhä murrostaan ja etsii identiteettiään. Murroksen taustalla oleva muutosprosessi on niin monitahoinen, että käytetty kuvausmenetelmä erilaisine yliopistokäsityksineen valaisee ilmiötä vain ylimalkaisesti. Erilaiset yliopistokäsitykset, usein vastakkaisine kehitystendensseineen, eivät merkitse vaihtoehtoisia vaan toisiaan täydentäviä ratkaisuja korkeakoulumurrokseen. Pohjimmiltaan on kysymys siitä, miten eri kehitystendenssit pystytään sovittamaan yhteen ja toteuttamaan yhdessä ja samassa yliopistossa. Yliopistolle kuuluu sivistystehtävä, mutta myös ammatillinen koulutus. Yliopiston opetuksella, opiskelulla ja tieteen harjoittamisella pitää olla itseisarvoinen tarkoituksensa, mutta myös riittävä yhteiskunnallinen relevanssi. Yliopiston on huolehdittava opiskelevan nuorison

joukkokoulutuksesta, mutta sen on tarjottava lahjakkaimmille haasteita myös etevämmyyteen.

Nykytilanteessa tarvitaan perusteellista pohdintaa yliopiston tehtävästä ja arvoperustasta. Vailla selkeää toiminta-ajatusta ja yleisesti hyväksyttävää arvoperustaa yliopisto ei pysty jäntevästi kehittämään toimintaansa eikä uudistamaan järkevästi hallintoaan. Vailla tätä perustaa yliopisto on haavoittuvainen ja voi joutua ajan myrskyissä tuuliajolle 1970-luvun tapaan.

ERILAISTEN YLIOPISTOKASITYSTEN

"ORAVANPYÖRÄ"

Yhteisyys yhteiskunnassa ja korkeakoulussa.
 Kansalaisoikeuksien ja -velvollisuuksien
 tasapaino. Suomalainen yhteiskuntaratkai-
 su. Yliopiston itsehallinto: valta ja
 vastuu. AVAJAISPUHE 1977

YHTEISKUNTA- JA YLIOPISTOYHTEISYYDEN ASIALLA

Yliopisto on osa ympäristöään, osa yhteiskuntaansa, osa yleismaailmallista kulttuuria. Yliopiston suhde ympäristöönsä on vastavuoroinen: yhteiskunta vaikuttaa yliopistoon ja yliopisto vuorostaan yhteiskuntaan. Yhteiskunnan vaikutus on luonnollisesti perustavan laatusempaa, yliopistohan on vain - eikä se voi muuta ollakaan - yhteiskunnan osajärjestelmä. Tässä kytkennässä esim. yliopiston autonomia jää aina suhteelliseksi: yliopisto ei voi koskaan irtaantua sillä tavoin yhteiskunnastaan, että se olisi siitä hallinnollisesti täysin riippumaton. Sitäpaitsi tällainen riippumattomuus - jos se olisi mahdollista tai jos siihen pyrittäisiin - itseasiassa mitätöisi yliopiston tarkoituksen. Yliopisto on yhteiskuntaansa, sen kulttuuria ja ihmistä varten.

1. Yhteinen yhteiskunta

Koska yliopisto on palvelusuhteessa yhteiskuntaan, on tärkeää, että me yliopistossa valppaasti seuraamme mitä yhteiskunnassa, mitä maakunnassa, mitä yliopistopaikkakunnalla tapahtuu. Yliopisto ei kuitenkaan voi tyytyä vain näiden tapahtumien seurantaan, vaan sen tulee pohdita menneisyyden kokemusten pohjalta ja nykytapahtumia analysoimalla myös sitä, mitä voisi mahdollisesti tapahtua, eli sen tulee tuottaa uutta tietoa elämän ja luonnon ilmiöistä yhteiskunnan ja kulttuurin kehitystä varten. Mitä valppaammin me yliopistossa seuraamme elämää ympärillämme ja tiedostamme sen ajankohtaisia tai ennakoitavia ongelmia, sitä paremmat edellytykset meillä on suoriutua yhteiskunnallisesta palvelutehtävästämme. - Ehkä kannattaisi harkita ainakin kokeilutarkoituksessa sellaisten korkeakoulupäivien järjestämistä, joissa tieteenaloittain tarkasteltaisiin kriittisesti ja korkeakoulujen opetus- ja tutkimustyötä virittävästi yhteiskuntamme ja sen kulttuurin nykytilaa ja ajankohtaisia ongelmia. 'Päämiehemme' yhteiskunnan tila antaa mielestäni korkeakouluillekin vakavaa aihetta yhteiseen pohdintaan.

Länsimainen yhteiskunta tukeutuu tehokkuuden erikoistumisen ja työnjaon toimintamalliin siinä määrin, että kokonaisuuden tarpeet ja hyvinvoinnin ehdot uhkaavat unohtua. Pitkälle viety työnjako ruokkii yhteiskunnan osatoimintojen ja osaryhmien näennäistä itseriittoisuutta ja edistää kokonaisuuden eduista ja tärkeistä rajoehdoista piittaamatonta, itsestä eturyhmätoimintaa. Yhteiskunnan koossapysyminen näyttää perustuvan entistä yksinomaisemmin yhteiskunnallisen työnjaon löyhäsiteiseen tehtäväriippuvuuteen eli ns. orgaaniseen solidaarisuuteen, missä kiinnevoimana ovat lähinnä erikoistuneitten palvelusten ja hyödykkeitten vaihtosuhteet, niitä tuottavien ryhmien epävakaat sopimussuhteet sekä eturyh-

mien kiristyvää kilpailu entistä paremmista sopimusehdoista. Kilpailussa voittaa vahvin; kilpailun, työnjaon ja eturyhmien yhteiskunnassa joukkovoima ja ryhmäkuri takaa-avat kilpailumenestyksen. - Yhteiskunta on kuitenkin kokonaisuus, jossa osien kilpailu tapahtuu pääsääntöisesti - voimakkaan taloudellisen kasvun aikoja lukuunottamatta - nolla-summapelinä: mitä jokin eturyhmä pystyy vaikkapa kovin ottein, poliittisin keinoin tai joukkovoimalla voittamaan, on vastaavasti toisilta pois - tai kaikki korjaavat näennäisvoiton "kasvojen säilyttämiseksi" ja ottavat voiton tyhjästä eli inflaation valemарkoista. Tämä yhteiskunnallisen työnjaon luomien ryhmittymien jatkuva kilpailu varaa yhteiskunnan voimaverkkoon hankaussähköä; kohta ovat kaikkien hiukset sähköisyydestä pystyssä. Ukonilma uhkaa ja maadoitukset olisi saatava kuntoon, jotta maa välttyisi pahemmilta salaman tuhoilta.

Työnjaon riippuvuussuhteisiin perustuva yhteiskunta on eturyhmäkiistojen, vastakohtaisuuksien ja usein perusteettoman eriarvoisuuden yhteiskunta. Ei ihme, ettei siinä poliittinen yhteistyökään ota sujuakseen. Niinpä valtionhallinnon tärkein suunnittelutyö, komiteatoiminta, on ryhmävastakohtaisuuksien ja eturistiriitojen vuoksi menettänyt paljon merkitystään yhteiskunnan rationaalisen kehittämisen työvälineenä.

Pystyykö mikään yhteiskunta ajamittaan turvaamaan olemassaoloaan ja huolehtimaan yleisistä toimintaehdoistaan pelkästään kilpailun ja työnjaon löyhän kiinteyden varassa? Jo käsitteenä yhteiskunta korostaa yhteistyön merkitystä toimintaehtonaan. Kiinteyden riittävyys on länsimaisten kilpailuyhteiskuntien yleinen ongelma. Teolliseen kehitykseen kuuluva työnjako ei yksin pysty ylläpitämään yhteiskunnan kiinteyttä. Sen täydennykseksi tarvitaan myös elävää yhteisyyden kokemusta ja tästä juontuvaa kansallista yhteistuntoa.

2. Oikeuksien ja velvollisuuksien tasapaino

Tieteen sovellutusten, teknologian ja työnjaon ansiosta yhteiskunnan tuotantokyky ja aineellinen hyvinvointi ovat tavattomasti lisääntyneet. Toisten kohdalla tämä hyvinvointi on saavuttanut jo ylityydytyksen asteen ja kääntynyt pahoinvoinniksi. Tuotantokyvyn kasvu nähdään myös uhkana luonnonvarojen riittävyydelle ja elinympäristön viihtyvyydelle. Kun aineellisen hyvinvoinnin kasvu ei välttämättä lisääkään ihmisen onnellisuutta ja elämäni-viihtymystä, on ruvettu kaiken kulutusrihkaman keskellä ihmettelemään, mikä elämässä on todella tärkeää ja mikä on aitoa hyvinvointia. Aineellinen hyvinvointikäsitys on laajentumassa moniulotteiseksi elämänlaatukäsitykseksi, jossa aineellisten tarpeitten rinnalla myös sosiaaliset ja henkiset tarpeet tunnustetaan ihmisen hyvinvoinnin ja viihtymyksen tärkeiksi osatekijöiksi. Tämä laaja hyvinvointikäsitys on ilmeisesti ollut johtoajatuksena myös sillä seitsemän puolueen edustajien työryhmällä, joka maaherra Kauko Sipposen johdolla äskettäin kartoitti perustuslaissa säädettäviä "yksilölle erityisen tärkeitä" uusia perusoikeuksia. Sipposen työryhmä luetteloi muistiossaan kaikkiaan parikymmentä erilaista elämäntarvetta ja perusoikeutta luokitellen ne neljään ryhmään: 1) vapausoikeuksiin, 2) taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin perusoikeuksiin, 3) tasa-arvoisuusoi-keuksiin ja 4) osallistumisoikeuksiin, sekä suositti kansalaisten perusoikeuksien laajentamista luokituksen suunnassa, jotta "perusoikeussäännöstö vastaisi kansalaisten laajalti hyväksymiä perusarvoja".

Hyvinvoinnin perustarpeiden ja kansalaisoikeuksien määrittely antaa sen perustan, jolle kansamme yhteisyyttä voidaan rakentaa. Sinivalkeat värit ja aatteet, "yksi kieli, yksi mieli", eivät yksin riitä tämän yhteisyyden siteeksi. Tarvitaan myös yhteisyyden konkreettista näyt-

töä, yleisiä ja yhtäläisiä hyvinvoinnin oikeuksia. Kansalaisyhteiskuntia uudistava hallitusneuvos Antti Seppälän johtama komitea on todella tärkeän tehtävän edessä¹⁾. Muiden yhteiskuntien tavoin suomalainen yhteiskunta tarvitsee riittävää yhteisyyttä säilyäkseen kansakuntana, mutta toisaalta myös riittävää erilaisuutta pystyäkseen kehittymään ja suoriutumaan monipuolistuvista tehtävistään.

Mutta onko tämä yhteisyyden ongelma ratkaistavissa pelkästään sillä, että lailla säädetään kansalaisten yhteisistä oikeuksista, yhteisistä hyvinvoinnin perusteista? Eturyhmiin järjestyneinä me jäsenroolimme mukaisesti olemme tottuneet vaatimaan etuja ja oikeuksia toisillemme ja ryhmällemme; esim. opiskelijoina vaadimme luonnollisina oikeuksina opintotukea, opiskelupalkkaa, pätevää opetusta ja opinto-ohjausta, viihtyisää opintoympäristöä, hyvää terveyspalvelua ja äänivaltaa korkeakoulujen hallinnossa. Opiskelijat eivät ryhmänä toimi poikkeavasti, vaan noudattavat pyrkimyksissään eturyhmien yleistä toimintamallia. Mutta esittäessämme eturyhmissämme usein varsin perusteltujakin oikeusvaatimuksia me sivuutamme tavallisesti näiden vaatimusten yhteiskunnalliset ja moraaliset taustakysymykset.

Kaikilla oikeuksilla on yhteiskunnassa myös oma hintansa. Käsitteenäkin oikeus tavallaan jo implikoi vastakäsitteen ja samalla 'hintansa': v e l v o l l i s u u d e n . Minun oikeuteni merkitsee samalla velvoitusta joko minulle tai jollekulle toiselle. Vapauden vaatimus sisältää vastuun, ikimuistoinen "jokamiehen oikeus" veloitteen luonnonsuojelun, oikeus yhteiskunnan terveyspalveluihin vastuun henkilökohtaisesta terveydenhoidosta, oikeus

---

1) Jälkihuomautus. Poliittisen yhteisyyden ja yhteistahdon riittämättömyyden vuoksi komitea ei kuitenkaan onnistunut tehtävässään, vaan joutui siitä luopumaan!

yhdistysjäsenyyteen ja -palveluihin vastuun myös yhteisten asioitten hoidosta, oikeus työhön vastuun työtehtävien suorittamisesta jne. Elämän ja erityisesti yhteisöelämän perusluonteeseen kuuluu ANTAMISEN JA SAAMISEN tasapaino ja yhteenkytkeytyminen. Käsityksemme yhteiskunnasta ja sen elämisen ehdoista on virheellinen, jos kuvittelemme niiden sisältävän vain oikeuksia, vain saamista. Oikeutemme ovat oikeutettuja vain, jos olemme valmiit myös antamaan oman panoksemme yhteisen hyvinvoinnin kartuttamiseksi, kantamaan oman vastuunne ja velvollisuutemme hyvityksenä oikeuksistamme, saamisistamme. Opiskelu on myös tällainen oikeus, karsittujen kannalta jopa etuoikeus, jonka opiskelija voi parhaiten lunastaa valmentautumalla vakavasti elämäntehtäväänsä ja huolehtimalla vastuuntuntoisesti opintojensa edistymisestä.

Yhteiskunta ja sen hyvinvoinnin mahdollisuudet perustuvat oikeuksien ja velvollisuuksien, saamisten ja antamisten tasapainoon. Tämä yhteisöelämän peruskäsitys olisi otettava asianmukaisesti huomioon myös perusoikeusjärjestelmän tärkeässä uudistamistyössä: kansalaisoikeuksien rinnalle tarvitaan myös kansalaisvelvollisuuksia.

3. Suomalainen yhteiskuntaratkaisu

Jos voidaan sopia kansalaisten hyvinvoinnin yleisistä perusehdoista - tähän näyttää olevan hyvät mahdollisuudet - olisi sovittava keinoista hyvinvointitavoitteen toteuttamiseksi. Tässä pyrkimyksessä yhteiskuntajärjestelmämme edelleenkehittäminen on avainasemassa, mutta pyrkimystä jarruttavat luutuneet ja poliittisessa kiistelystä polarisoituneet käsitykset yhteiskuntajärjestelmän kehittämisen eri vaihtoehdoista. Sitäpaitsi poliittisessä kielenkäytössä yhteiskuntajärjestelmä muuttuu usein uskon asiaksi ja ikäänkuin itseisarvoksi sensijaan, että se käsitettäisiin ensisijassa välineeksi ihmisen hyvän toteuttamisessa.

Mitään ehdottoman oikeaa yleistä ratkaisua yhteiskuntajärjestelmän kysymykseen ei ole; jokaisen yhteiskunnan on itse löydettävä ratkaisunsa, joka parhaiten sopii sen historiallis-yhteiskunnalliseen kehitykseen ja kansalaisvalmiuteen. Suomalainen yhteiskunta tarvitsee suomalaista yhteiskuntaratkaisua ja mitä ennakkoluulottomammin, ilman poliittisten kaavoittumien, fraasien ja ismien rajoituksia sitä etsimme, sitä paremmat onnistumisen mahdollisuudet meillä on. Yhteiskuntamme on kehityksessään tukeutunut ehkä liiaksikin vieraan apuun, usein kritiikittömästi naapurien hyvinvointia ja toimintamalleja jäljitellen. Olemme herkästi toisten mukaan ohjautuvia, usein vailla omaa tahtoa, kekseliäisyyttä, uskallusta ja omaa harkintaa. Näin on yhteiskuntaelämän kaikilla aloilla: laumahenkeä on kulttuurissamme, sitä on opiskelijaliikkeessä, korkeakoulupolitiikassa, jopa tieteessä ja tiedepolitiikassa. Turhan paljon.

Ellei tämä laumavaistoinen jäljittely vielä pysty tukahduttamaan omaehtoista harkintaa ja kekseliäisyyttä, sen tekee yhteiskunnan läpikotainen, luovaa ajattelua kahlitseva politisoituminen. Uskotellaan, että puoluejäsenyys ja -aate ikäänkuin armolahjana avaa silmät näkemään oikein yhteiskunnallisen todellisuuden ja sen, mikä on oikein ja hyvää kasvatuksessa, taiteessa ja tieteessä.

Filosofi, yliopistomme professori Reijo Wilenius rohkenee ajatella myös ääneen ja sanoa:

"Suomessa on kuljettu aatteellisen lokeroitumisen tietä niin pitkälle että hirvittää. Palomiehet, television keskustelijat, teatterien ohjaajat - kaikki punnitaan puolucpoliittisella vaa'alla. Eikä loppua näy: opettajien ja taiteilijoiden punnitseminen on vasta alussa. Suomi on kurkkua myöten politisoitunut. Kohta painuu pääkin pinnan alle. Sen jälkeen kuplii suonsilmäkkeestä vain kitkeriä kaasuja".

Poliittinen sidonnaisuus vahvistaa eturyhmäajattelua ja johtaa helposti yhteisen hyvän ja kokonaisuuden etujen

sivuuttamiseen yhteiskuntapoliittisessa päätöksenteossa ja muodostuu siten esteeksi koko yhteisön/yhteiskunnan yhteistunnon ja solidaarisuuden lujittumiselle.

4. Uudistumisen tarve

Olen viipynyt pitkään yhteiskuntamme tilan tarkastelussa: yhteiskuntamme asiat ovat yliopistomme asioita, sen ongelmat yliopistomme ongelmia, sen haasteet myös yliopistomme haasteita ja sen häiriöt voivat olla myös yliopistomme häiriöitä.

Kaikki organisaatiot ovat taipuvaisia virastoitumaan ja sääntelemään toimintojaan paremman ennustettavuuden, koordinoinnin ja toimintatehokkuuden aikaansaamiseksi. Tähän luonnolliseen byrokratisoitumiseen liittyy kuitenkin usein kielteisiä sivuilmiöitä. Toiminta voi esim. jäykistyä kaavoihin, mikä erityisesti koululaitoksen kohdalla voi johtaa kehityksen pysähtymiseen. Tämä vaara on tietysti uhkaamassa myös korkeakouluja, jos kohtakin niiden tieteellinen perustehtävä yhdessä tutkintovaatimusten määrävuoitusten tarkistusten kanssa huolehtii itsestäästelyn tavoin ainakin niiden tietovarantojen uusiutumisesta.

Tämä luonnollinen uudistuminen ei kuitenkaan näytä riittävältä. Tieteen ja tieteellisen koulutuksen yhteiskunnallinen merkitys on teollistuneessa yhteiskunnassa niin korostunut, että korkeakouluilta odotetaan tehostuvia palveluja yhteiskunnan moninaistuvien tehtävien suunnassa. Muuttuvassa yhteiskunnassa koululaitoksen ja erityisesti korkeakoulujen pitää pystyä jatkuvaan kehitykseen ja uudistumiseen, minkä varmistamiseksi niiden on kyettävä toimintansa kriittiseen itsearviointiin, korjaamaan itsepuutteitaan ja epäkohtiaan sekä valppaasti vastaamaan ympäristönsä ja tieteenalojensa uusiin haasteisiin. Tämä on mahdollista vain riittävän itsehallinnon avulla.

Itsehallinto voi jäädä kuitenkin nimelliseksi, jos sen toimivalta rajoittuu vain esitysten tekemiseen ilman keskushallinnon riittävää luottamusta esitysten asiiasältöön. Itsehallinto voi jäädä myös näennäiseksi, vaikka sen muodolliset edellytykset olisivatkin olemassa, jos poliittinen tahto puoluepyyteineen ja eturyhmineen Troijan hevosen lailla työntyy korkeakoulun sisälle sen itsehallintoalueen päätöksentekoa säätelemään.

Yliopisto on yhteiskunnan laitos. Itsehallinto on käsitettävä oikeudeksi, johon sisältyy myös vakava vastuu. Akateemikko von Wright totesi tältä paikalta Jyväskylän Kesässä v. 1976, että humanismin kannan mukaisesti valtan ainoaksi legitimaation periaatteeksi kelpaa ihmisen hyvä. Tämän pitäisi kelvata myös yliopiston itsehallinnon perusteeksi ja sen legitimiisyyden keskeiseksi kriteeriksi. Itsehallinnon oikeutus riippuu tietysti myös siitä, miten hyvin yliopisto itse kykenee uudistamaan itseään ja korjaamaan puutteitaan.

5. Tutkinnon- ja hallinnonuudistus

Yliopisto on tärkeitten hallintoratkaisujen edessä. Jo pitkään vireillä ollut mittava tutkinnonuudistustyö on lähestymässä ratkaisevia päätösvaiheitaan. Jyväskylän yliopisto on ollut tässä valtakunnallisessa kehittämistyössä muille tiennäyttäjänä yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan ryhtyessä v. 1975 kokeilutarkoituksessa suunnittelemaan uudentyyppistä tutkintojärjestelmää. On valitettavaa, että kokeilun tuloksista ei ole vielä lyhyen kestoajan vuoksi saatavissa sellaisia lopullisia arviointoja, joita voitaisiin tehokkaasti käyttää hyväksi muiden tiedekuntien suunnittelu- ja uudistustyössä. Nyt on jo kuitenkin ilmeistä, että tämän uudistuksen tärkeä aineellinen edellytys: korkeakoulujen toimintaresurssien vahvistaminen, jää vaikean taloudellisen tilanteen vuoksi toteutumatta. Nykyisellä tutkintojärjestelmällä on

puutteensa, mutta monet niistä johtuvat juuri laitosten riittämättömistä toimintaedellytyksistä. Vanha järjestelmä on kehittynyt korkeakoulujen resurssiehtojen mukaan ja osoittanut niukkuuden olosuhteissa toimivuutensa.

Tutkinnonuudistus tähtää myös tavoitteellisuuden edistämiseen koulutuksessa. Asetettujen yleisten tavoitteiden originaalisuus ei hätkähdytä, mutta kuitenkin niiden tutkiskelu korkeakoulujen toiminnassa on aina ajankoh- taista ja tärkeää. Tutkinnonuudistuksen mahtava suunnit- telukoneisto on pantu liikkeelle ja se runnoo "edistyk- sen" nimessä suunnitelmat käytäntöön hankalista pulmista ja epäilyistä huolimatta. On toivottavaa, että yliopis- tonne tiedekuntineen ja laitoksineen osallistuu ennako- luulottomasti tähän uudistustyöhön ja pyrkii varmistamaan siinä erityisesti koulutuksen joustavuuden ja tieteelli- syyden vaatimukset sekä monipuolisen jatko-opiskelun edellytykset. Kun yliopisto tiedekuntineen kantaa vastuun antamastaan koulutuksesta, se on oikeutettu odottamaan, että keskushallinto ottaa, lopullisia ratkaisuja tehdes- sään, vakavasti huomioon yliopiston ja sen tiedekuntien kritiikin ja perustellut korjausesitykset. Yliopiston kantaa ja asiantuntemusta ei tässääkään yliopiston toimi- alaan kuuluvassa asiassa saa perustelemattomasti sivuut- ta.

Yliopistossamme on vireillä myös toinen harkintaa ja malttia kysyvä suunnittelutyö, nimittäin hallintojärjes- telmän kehittäminen. Jyväskylän yliopiston nykyinen hal- lintomalli perustuu v. 1967 annettuun lakiin ja v. 1968 annettuun asetukseen. Uudet säädökset antoivat ensi ker- ran maassamme opiskelijoille ja professorien lisäksi muil- lekin opettajaryhmille suorat vaikutusmahdollisuudet yli- opiston keskushallinnon ja tiedekuntien päätöksenteossa. Käsittääkseni kokemukset tästä hallintovastuun laajenta- misesta ovat olleet yleisesti myönteiset ja edistäneet yliopiston kehitystä.

Yliopisto ja sen hallinto ei voi olla koskaan valmis. Hallinnon kehittämisessä on pyrittävä asiallisesti arvioimaan nykyisen hallintomallin edut ja haitat ja löytämään puutteisiin järkevät korjaukset. Mihinkään yliöpäisiin muutokskeiluihin ei ole perusteltua lähteä nykyvaiheessa, kun valtion uusien korkeakoulujen uusista hallintomalleistakaan ei ole vielä saatu riittäviä kokemuksia. Edellinen hallintokollegio suosittikin, että hallinnon kehittämisessä tukeudutaan Jyväskylän yliopistosta annettuun lakiin ja tyydytään tarkistamaan yksinomaan hallintoasetusta. Päätöksen perustelut ovat päteviä edelleenkin.

Yliopiston hallinnossa ei ole kysymys jonkin eturyhmän, ei edes jonkin hallinnollisen yksikön ensisijaisista eduista. Hallinto on väline, ja välineenä sen arvo määräytyy sen mukaan, miten hyvin se edistää yliopiston päätehtävien suoritusta. Yliopiston koulutus- ja tutkimustehtävä toteutuu tiedekunnissa ja laitoksissa. Näissä on myös yliopiston paras tehtäväasiantuntemus, minkä vuoksi hallinnon ja toimivallan painopistettä on pyrittävä suuntaamaan näihin yksikköihin - eikä keskushallintoon. Keskushallinnolla ei voi olla mitään tärkeämpää pyrkimystä kuin tukea yliopiston perusyksikköjen toimintaa ja samalla huolehtia kokonaisuuden eduista yliopiston sisäisessä mutta myös sen ulkoisessa yhteistyössä.

Yliopistohallinto voi onnistua tehtävässään vain pysymällä tiukasti asialinjalla. Jokainen ratkaisu vaatii harkintaa, jokaiseen ratkaisuun sisältyy vaihtoehtoja, joiden etuja ja haittoja on punnittava, jokainen ratkaisu vaatii a s i a n tuntemusta ja enentyvästi myös yhteiskunnallista kokemusta ja valveutuneisuutta. Jokin kiintiöperiaatteen mukainen rakenneratkaisu yliopistohallinnossa on perusteltu, jos se edistää päätösten asiallisuutta ja jos se turvaa periaatteessa kaikille yhteisön jäsenille vaikutusmahdollisuuden päätöksenteossa. Jos sitävastoin kiintiöratkaisu johtaisi yliopistohallinnossa

puoluepeliin ja sellaiseen eturyhmäpolitiikkaan, jossa äänivoima sanelee päätökset, jossa joukkomieli ja ryhmäpainostus estävät vapaan harkinnan ja kannanmuodostuksen ja jossa "oman miehen" valinta on tärkeämpää kuin se, miten pätevä kyseinen henkilö on tehtävään, tällainen kiintiöratkaisu ei voi olla tarkoituksellinen hallintoratkaisu yliopiston tehtävien ja sen kehityksen kannalta. Vain yksilöt pystyvät ajattelemaan ja vain vapaassa ilmapiirissä ja avoimessa keskustelussa voi syntyä hyviä päätöksiä - ei painostuksesta eikä painostuksen pelosta. Eturyhmät, kiintiöt, äänestysblokit ja koalitiot soveltuvat huonosti yliopistohallintoon. Hallinnon kehittämisessä on turvattava yliopiston luonteeseen ja 'perustuslailliseen' oikeuteen kuuluva rationaalinen, asiallinen päätöksenteko, josta nykyisessäkin järjestelmässä on saatu hyviä kokemuksia.

6. Henki tekee eläväksi

Yliopiston toiminnan - ja samalla sen hallinnon - tärkeimmät kriteerit määräytyvät sen mukaan, miten pystyviä ammatti-ihmisiä koulutamme yhteiskunnan eri tehtävälajoille, mitä virikkeitä voimme antaa opiskelijoille ihmisen hyvän toteutumiseksi heidän elämässään ja suhteessaan yhteiskuntaan ja miten tutkimustemme avulla kykenemme uudistamaan ja kartuttamaan yhteiskunnan kulttuuriperintöä sekä edistämään sen ongelmien ratkaisuja.

Jokainen yksilö yliopistossa on työpanoksellaan myötävaikuttamassa sen toiminnan tuloksellisuuteen. Laitosten toimintakyky riippuu osaltaan yliopiston monipuolisen huoltohenkilöstön ammattitaidosta ja utteruudesta. Hallinto- ja toimistohenkilöstö palvelee usein välittömästi koulutus- ja tutkimustyötä. Opiskelijakunta yliopistotoiminnan varsinaisena kohderyhmänä toteuttaa opintotyösäännön koulutuksen tarkoituksen. Yliopistotoiminnan päävastuu on kuitenkin opettajakunnalla. Sen pätevydestä ja

ammattivalmiudesta riippuu ratkaisevasti koulutuksen ja tutkimuksen taso, toiminnan tuloksellisuus ja yliopiston maine sekä kotimaassa että ulkomailla korkeimman opetuksen ja tieteellisen tutkimuksen keskuksena. Yliopiston kannalta onkin tärkeää, suorastaan elintärkeää, että se pystyy kiinnittämään eteviä opettajia ja tutkijoita riiveihinsä sekä rekrytoimaan lahjakkaita nuoria yliopistouralle. Onnistuakseen tässä yliopiston on kiinnitettävä erityistä huomiota ympäristöhygienian kysymyksiin: sen on tarjottava terveellinen, kannustava ja viihtyisä työympäristö opettajilleen ja opiskelijoilleen, itseasiassa koko henkilöstölleen.

Yliopiston toiminnassakin kaikki riippuu usein kaikesta ja tämä monisäikeinen riippuvuussuhde ikäänkuin tiivistyy yliopiston ilmatilassa, ilmapiirissä. Vasta henki tekee eläväksi. Tämä pätee myös yliopistoon. Ja jos tämä henki on tunkkainen, se ei innoita, ei viritä luovuutta eikä kannusta saavutuksiin, vaan passivoi, vieroittaa yhteistyöstä ja vääristää ihmissuhteet. Väärämielinen sana, väärässä tarkoituksessa, väärään kohteeseen väärässä viestimessä osoitettuna riittää tämän ilmapiirin myrkyttämiseen tavalla, jota voi olla vaikea puhdistaa. Yliopisto on yhteinen asia ja jokainen on vastuussa myös sen yhteisen ilmapiirin huollosta. Kokonaisuus on ainakin tässä suhteessa osiaan tärkeämpi. Yliopisto tarvitsee kehittyäkseen avointa ja asiallista kritiikkiä, mutta se tarvitsee yhteiskunnan tavoin myös elävää yhteisyyden tuntoa ja rehtiä pelinhenkeä.

Suuret ongelmat - vaikeat ratkaisut.
 Yliopiston kannettava osavastuunsa yhteisistä asioista. Yliopiston tehtäväpätevyys sama kuin sen opettajakunnan pätevyys.
 AVAJAISPUHE 1978

RISTIPAINAIDEN YHTEISKUNTA - HAASTE YLIOPISTOLLE

1. Ristipaineiden yhteiskunta

Elämme ristipaineitten keskellä. Ristipaineet kuuluvat avoimen, demokraattisen yhteiskunnan olemukseen: hyväksyessämme vapauden ja moniarvoisuuden, hyväksymme myös erilaisuuden ja samalla sen mahdollisuuden, että tämä erilaisuus voi kehittyä ristiriidaksi, jopa yhteiskunnalliseksi konfliktiksi. Pitkään jatkuneen taloudellisen laman aiheuttama häiriötila on omiaan kärjistämään yhteiskunnan ristipaineita ja pelkistämään ne jyrkkärajaisiksi vastakohta-asetelmiksi, esim.

kansallinen/kansainvälinen	yksilö/kollektiivi
teknologia/ekologia	nykyhetki/tulevaisuus
kilpailu/yhteistoiminta	tasa-arvoisuus/eriarvoisuus
vapaus/yhteisvastuu	oikeudet/velvollisuudet
autonomia/riippuvuus	työ/vapaa-aika

Kansainväliseen markkinatalouteen perustuvan teollistuneen yhteiskunnan toimintamekanismit ovat niin monisäikeiset, etteivät edes yhteiskunnan tutkijat näytä pystyvän tämän kokonaisuuden tiedolliseen hallintaan. Yhteiskunnan nykyinen häiriötila aiheuttaakin yleistä hämmennystä, johon hämmennykseen olemme taipuvaisia etsimään usein liian yksinkertaisia selityksiä ja ratkaisuja. Myös likinäköinen päivänpoliittinen keskustelu ja taktiointi voivat ruokkia tällaisia yksipuolisia näkemyksiä.

Häiriötilanteessa yhteiskuntamme näyttää tänäänkin - eikä vain, kuten on väitetty, vuosikymmenien takaisessa kriisitilanteessa - ajautuvan ajopuun tavoin karikkeisessa uomassaan virranpyörteestä toiseen itseään tarpeettoman paljon ja tarpeettoman moneen kivenmurikkaan kolhien. Nyt tarvitaan taitavia uittomiehiä. Taloudellisen kasvun vuolaitten virtojen aikana ei näitä tarvittu, tukkilautat löysivät tiensä ilman uittomiesten ohjaustakin: tarvittiin vain oikeuksien, etujen ja hyvinvoinnin jakajia. Vasta vaikeudet ja pulmatilanteet kysyvät todellista johtajuutta: maamme tarvitsee päättäjiä, jotka rohkenevat jakaa pikemminkin kasvun niukkuutta kuin sen runsautta, pikemminkin velvollisuuksia kuin oikeuksia tai jotka rohkenevat edistää pikemminkin kansamme yhteistoimintaa kuin eturyhmien ja luokkien vastakohtaisuuksia. Tämänkaltainen roolinvaihdos on luonnollisesti vaikea. Muuttunut tilanne edellyttää kuitenkin muutosta myös yhteiskunnan päätöksenteossa. - Nuorisotyöttömyyttä on luonnehdittu sattuvasti yhteiskunnan aikapommiiksi. Jos emme tänään pysty työllistämään työtä haluavia nuoriamme, meillä voi olla huomenna nuoriso ja samalla kansa, jolla ei näitä haluja enää olekaan, ja ilman näitä haluja ja ilman työtä ei ole myöskään suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuutta. Jos emme tänään pysty tinkimään omista eduistamme ja vaatimuksistamme omien nuortemme ja kansamme huomispäivän hyväksi, meissä ja meidän yhteiskuntajärjestyksessämme on jotain pahasti vialla. Nuorisotyöttömyys on yhteiskuntam-

me päättäjiä mutta samalla myös kansamme yhteiskunnallisen solidaarisuuden tosi koetinkivi.

2. Kilpailun maailma

Lamasta huolimatta maamme kuuluu edelleen maailman hyvinvointivaltioihin. Tämä hyvinvointimme on kuitenkin niin aineellisen hyvän kuin myös kulttuurin ja viihteen osalta enentyvästi riippuvainen kansainvälisistä markkinoista. Sitoutuessamme enmistäkin kiinteämmin näihin markkinoihin, me sitoudumme myös entistä tiukemmin niiden ehtoihin, niiden kiristyvään kilpailuun ja häiriöalttiuteen. Ehkä selvimmän tämän kansainvälisen sitoutumisen ja kilpailun ehdot ja vaikutukset näkyvät urheilussa: oltuaan aikaisemmin lähinnä yksityisten urheilijoiden ja urheilujoukkueiden paremmuudenkoetusta, kansainvälinen kilpaurheilu on muuttunut totaaliseksi, järjestelmien väliseksi kilpailuksi, jossa enentyvästi tarvitaan koko yhteiskunnan tukea ja jossa kilpailun kiristymisen epäterveet lieveilmiöt lisääntyvät ja uhkaavat mitätöidä urheilun mielekkyyden.

Kansainvälinen kilpailu tapahtuu talouselämässämmekin lisääntyvästi suurten ehdoilla, ja koveneva kilpailu muuttuu totaalisemmaksi, yhteiskunnan ehdoista ja voimavaroista entistä riippuvammaksi. Totaalistuvassa kilpailussa suuret ovat voittajia, suuret määräävät pelin säännöt ja suuret kehittyvät entistä suuremmiksi ja menestyksekkäimmiksi. Jos tämä kilpailun kehityskuva pitää paikkansa, yhteiskuntamme voi, sitoutuessaan liian laaja-alaisesti kansainvälisiin markkinoihin ja niiden ehtoihin, vaarantua merkittävästi itseohjautuvuuttaan eli kykyään itse säädellä kehitystä esim. kansainvälisen häiriön tilanteessa.

Kilpailun yhteiskunnallisena toimintamuotona on ns. kova järjestelmä, joka esiintyessään varsinkin päättymättömänä prosessina kannustaa yrittämään mutta samalla kuluttaa ja tuhlaa yhteisön resursseja. Suurvaltojen päättymätön ase-

varustelu on tästä mitä vakuuttavin osoitus. Yhteistoiminta ja työnjako ovat sitä vastoin voimavaroja säästäviä eli ns. pehmeitä toimintamalleja, joiden sovellutuksia kansainvälisessä talouspolitiikassa tarvittaisiin nykyistä enemmän kuin kilpailua. Tiedän, etten ole oikea mies puhumaan talouspolitiikasta, mutta oikeitten miesten ollessa vaiti, toisten on puhuttava. Tietämäni mukaan kilpailua toimintajärjestelmänä yleensä ja erityisesti suomalaisen yhteiskunnan kannalta on tutkittu riittämättömästi, eikä ole selvitetty sen etuja ja haittoja esim. muihin toimintamalleihin verrattuna. On muuten väitetty, että kilpailu talouselämän järjestelmänä johtaa säätämättömänä itsetuhoonsa; kilpailussahan olemme kiinnostuneita lähinnä vain omasta menestyksestämme, mikä taas yleensä on mahdollista vain toisten tappion kustannuksella.

Turvataksemme suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuden, kehittääksemme oman tahtomme mukaan kulttuuriamme ja elämänmuotoamme kaikkien kansalaistemme hyväksi, me emme saa millään elämänalalla l i i a k s i sitoutua kansainvälisiin markkinoihin, niiden määräämiin ehtoihin ja kove-nevan kilpailun vaatimuksiin, joiden vuoksi "jokaisen tulee juosta yhä nopeammin ja nopeammin että pysyisi edes paikoillaan", käyttäkseni tri Pertti Seiskarin osuvaa kuvausta nykypäivän teollisesta yhteisöstä.

Nykytilanteessa tarvitaan perustavanlaatuisia selvityksiä ja ratkaisuja yhteiskuntamme kehityksen opasteeksi. On tärkeää, että me oppisimme tuntemaan entistä paremmin kehityksentien eri vaihtoehdot, mutta tärkeintä on sitenkin, että itse haluamme päättää tulevaisuudestamme ja ettemme jätä sitä ajopuun tavoin toisten päätettäväksi tai kontrolloimme ulkopuolella olevien voimien armoille. Kehityksentien vaihtoehtoja on monia. Mikään yksipuolinen ratkaisu ei voi olla tarkoituksenmukainen, sillä vapaus tarvitsee rinnalleen myös yhteisvastuun ja itsekontrollin, teknologinen tehokkuus ekologisen talouskäsi-

tyksen, kilpailu yhteistoiminnan. Kansallinen kulttuuri tarvitsee vuorostaan myös kansainvälisiä virikkeitä ja uudisvaihtoa, kansalaisoikeudet tarvitsevat rinnalleen kansalaisvelvoitteet ja nykypäivän pyyteissä on muistettava myös huomispäivän ja tulevien sukupolvien tarpeet jne. Ensi vuonna vietetään maailmassa YK:n lasten vuotta. Lapsi edustaa uutta sukupolvea ja tulevaisuutta. Lapsi ja YK:n lapsen vuosi muistuttakoon meitä siitä, että me tänään taloudellisen kasvun ja hyvinvoinnin pyrkimyksissämme olemme vastuussa myös uusien sukupolvien elämisen mahdollisuuksista.

3. Yliopisto lässähtänyt?

Yhteiskunnan kehityksentien etsintä antaa myös yliopistolle ja tutkijoille tehtävähaasteita. Emme me voi jäädä sivusta seuraamaan mitä yhteiskunnassa tapahtuu tai mitä ei tapahdu, vaikka pitäisi tapahtua. Perustelumme ovat onttoja, jos esim. nykytilanteessa odotamme vain lisäresursseja, mutta emme pysty auttamaan yhteiskuntaa selviytymään pulmistaan. Missä ovat korkeakoulujen asiantuntijat etsittäessä ratkaisuja talous- ja työllisyyspolitiikan pulmiin nyt ja pitkällä tähtäyksellä? Miksi talouselämäläitä kysytään heidän käsityksiään tulevaisuudesta: eikö myös yliopiston pitäisi kertoa minne olemme menossa. Olemmeko asettaneet esim. yhteiskuntatieteissä perusotaksumat sillä tavoin, että niiden pohjalta ratkaisujen löytäminen on vaikeaa tai että löytyy vain ratkaisuja, joihin itse emme voi vaikuttaa? Olemmeko ehkä sitoutuneet sillä tavoin nykyisiin vastarakenteisiin - establishmenttiin - ettemme tohdikaan etsiä tai asettaa uusia lähtökohtia tai emme enää pysty itsenäiseen, kriittiseen harkintaan ja parempien ratkaisujen etsimiseen?

Tiede on parhaimmillaan osoitus ihmisen hengenvoimasta, mutta inhimillisenä toimintana se on myös altis osoittamaan tutkija-ihmisen vajavuutta. Tiedekin voi byrokrati-

soitua ja vieraantua käytännön ongelmista tai turhautua hedelmättömiin, tyhjäksi ammennettuihin uomiin, jossa se tuottaa vain toisten tutkimusten jäljitelmiä tai jää muuten luovuuden puutteessa tieteellisen sarjatyön tasolle.

Meidän on pyrittävä yliopistossa työmme kriittiseen itsearviointiin ja sen pohjalta tapahtuvaan kehittämiseen. Jyväskylän Kesän teollisuus ja yhteiskunta -kongressissa väitettiin, että suomalainen yliopistomaailma on "lässähtänyt" ja että sen äänen kaiku, sikäli kuin se on kuultavissa, on "läpikotaisin ontto". Onko todellla näin? Kyllä yliopiston äänen pitäisi kuulua nykypäivän yhteiskunnassa, sen pulmia ratkaistaessa ja kehityksentietä etsittäessä. Ja tämän äänen pitäisi herättää luottamusta kaikissa väestöryhmissä ja myös yhteiskuntamme päättäjissä. Tätä luottamusta yliopiston on rakennettava kehittämällä koulutus- ja tutkimustoimintaansa, osallistumalla yhteiskunnan kehitysongelmien selvitystyöhön ja tuottamalla uutta tietoa sekä uusia ratkaisuja näihin ongelmiin.

Jos olemme yliopistossa lässähtäneet, tähän on ollut syynä myös 1970-luvun korkeakoulupolitiikan "hullut vuodet", jotka ovat sitoneet ja kuluttaneet yliopistojen toimintakapsiteettia siinä määrin, ettei yksinkertaisesti ole ollut enää ylijäämävoimaa yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Jokainen organisaatio toimii omien rajallisten voimavarojensa rajoissa ja mitä enemmän esim. yliopisto joutuu sijoittamaan toimintakyvystään esim. organisaation uudelleenjärjestelyihin, toimintahäiriöiden torjuntaan, epätarkoituksenmukaisten uudistusohjelmien korjaamiseen tai radikalismien järkyttämien henkilö- ja luottamussuhteiden jälleenrakentamiseen, sitä vähemmän sillä on sijoittaa sitä varsinaiseen tehtäväänsä eli tutkimukseen ja opetukseen. Luulen, että monet meistä yliopisto-opettajista ovat viime vuosien aikana joutuneet käyttämään enemmän aikaa ja energiaa korkeakoulujen kehittämissuun-

nitelmien tasalla pysymiseen kuin oman tieteenalamme kehityksen seurantaan! Onko ihme, jos olemme yliopistossa vähän lässähtäneitä tai jopa jässähtäneitä. Yliopistot ja korkeakoulut ovat ajopuun tavoin olleet edistyksellisyiden vuolaassa virrassa usein kokemattomien mutta sitäkin innokkaampien uittomiesten tökkimiä.

Yliopistojen kehittämisessä on tehty suuria ja kalliita virheitä, mutta näistä on opittava eikä niitä saa enää toistaa. Saadut kokemukset osoittavat, että tämä kehittäminen onnistuu varminnin, jos se tapahtuu hyvässä yhteistyössä ja samalla siten, että yliopistojen asiantuntemus otetaan vakavasti huomioon. Yliopisto ei voi olla mikään poliittinen ajopuu tai peliväline, sillä sellaiseksi muuttuessaan se menettää yhteiskunnallisen merkityksensä eikä kykene huolehtimaan tehtävistään korkeimman hengenviljelyn alalla.

Jyväskylän yliopisto on jatkanut vaativan tutkinnonuudistuksen rinnalla samanaikaisesti myös hallintorakenteensa edelleenkehittämistä. On avoimesti myönnettävä, että viime vuosien kokemukset korkeakoulujen hallinnon ja tutkintojärjestelmän kehittämisestä ovat tässä valmistelutyössä olleet vähemmän kannustavia. Yliopisto on tehnyt ehdotuksensa hallintosäädösten muutoksiksi. Uudessa laki- ja asetusehdotuksessaan yliopisto on jälleen osoittanut valmiutaan jatkuvasti kehittää myös hallintoaan samalla kuitenkin korostaen, että tämän kehittämisen pitää olla hallittua, järkevästi asteittain etenevää ja saatuihin kokemuksiin tukeutuvaa. Hallinto ei ole itsetarkoitus, vaan pikemminkin väline, jonka kehittämisessä on pidettävä tärkeimpänä koetinkivenä toiminnan perustarkoitusta eli miten hallinto edistää yliopiston tieteellisen tehtävän toteutusta. Yliopisto on tieteellinen laitos ja se muuttuu muuksi, jos tieteellinen asiantuntemus ei säily sen keskeisenä toiminnan ja päätöksenteon perusteena. Hallintoehdotuksessa yliopisto on haluttu säilyttää y l i - o p i s t o n a .

4. Pätevyydestä ei saa tinkiä

Yliopisto on tieteellisenä oppilaitoksena ja koulutus- ja tutkimustehtävässään niin hyvä kuin on sen opettajakunta. Kysymys opettajakunnan pätevydestä on yliopiston kannalta ensiarvoinen. Tähän kysymykseen ei korkeakoulupolitiikassa ole muiden uudistuskiireiden vuoksi kiinnitetty riittävästi huomiota eikä esim. opettajien täydennyskoulutuksen ja tieteellisen uusiutumisen mahdollisuuksia ole järjestetty.

Viittasin alussa kilpailun ja yhteistoiminnan järjestelmävaihtoehtoihin. Yliopisto on tehtäväluonteensa vuoksi opettajakunnan osalta kilpailun ja samalla erivertaisuuden yhteisö. Tieteellinen pätevyys, luova lahjakkuus, aito kiinnostus tieteen haasteisiin ja valmius itsensä ja pätevyytensä jatkuvaan kehittämiseen ovat yliopisto-opettajan välttämättömiä avuja ja samalla keskeisimmät valintaperusteet. Yliopiston kehityksen ja tulevaisuuden kannalta on ehdottoman tärkeää, että uudet opettajat, assistentit ja tutkijat rekrytoidaan näiden perusteiden mukaan yliopistoon ja yliopistouralle. Korkeakouluopetus ja tieteen nykytaso asettavat yliopisto-opettajalle korkeat vaatimukset; yliopisto ei voi olla mediokraattien laitos, sillä mediokraateilla ei ole annettavaa tieteelle eikä korkeakouluopetukselle. - Jos mediokraatteja onkin 'onnistunut' pääsemään yliopistouralle - mikä tuskin tuottaa heillekään "onnea" - se ei ole ensisijassa meidän/heidän, vaan valitsijoiden ja yliopiston vika. - Sanon tämän tarkoituksella jokseenkin tyylysti, koska tässä suhteessa näytävät käsitteet yliopistojen politisoimisympyrkimysten mukaan hämärtyneen - yliopiston ja yhteiskunnan vahingoksi. Jokainen yhteiskunta kaikilla elämänoilla ja jokainen kulttuuri yhteiskuntajärjestelmästä riippumatta tarvitsee kehittyäkseen myös luovien kykyjen ja erityislahjakkaiden panosta. Yliopiston tehtävänä on kouluttaa näitä erityislahjakkaita yhteiskunnan eri tehtäväl-
loilla

le ja tähän se pystyy luonnollisesti vain, jos sen oma opettaja- ja tutkijakunta on omistautunut tehtävänsä ja täyttää korkeat pätevyysvaatimukset.

Vaikka yliopisto on opettajavalinnoissaan kilpailun yhteisö, toiminnassaan sen on tukeuduttava enemmän yhteistointaan ja työnjakoon. Tätä edellyttää jo yhteinen koulutustavoite ja nykypäivän, usein ryhmätyöhön perustuva tieteellinen tutkimustyö. Yhteistointa on myös yliopiston ja opiskelijoiden yhteisten koulutustavoitteiden saavuttamisen tärkeä edellytys. Tämä yhteistointa perustuu hyvään opettaja-opiskelija -suhteeseen. Jos tämä suhde häiriintyy, siitä kärsivät molemmat osapuolet ja koko yliopisto.

Päätöksenteon ongelmista yleisesti ja erityisesti yliopistossa. Kiintiömalliko ratkaisu ongelmaan? Lopulta tärkeintä on päätöksenteon moraalit. AVAJAISPUHE 1980

YLIOPISTON PÄÄTÖKSENTEKO

1. Demokraattinen vaihtoehto

Professori David Krechillä, kuululla amerikkalaisella sosiaalipsykologilla oli tapana toimeenpanna luennoillaan pikku kokeita esittämiensä väitteiden tueksi. Näitä suosittuja luentoja oli kuulemassa useita satoja opiskelijoita. Luennoissaan ryhmädynamiikasta ja ryhmän käyttäytymisestä päätöksenteon tilanteessa hän järjesti seuraavanlaisen kokeen. Aluksi prof. Krech esitteli opiskelijoille kuvitellun sosiaalisen pulmatilanteen antaen samalla runsaasti informaatiota ongelmaratkaisun perustaksi. Tuokion harkinta-ajan jälkeen opiskelijoiden oli suoritettava ratkaisunsa, jonka jälkeen eri ratkaisuvaihtoehtojen saama kannatusmäärä arvioitiin. Eri ratkaisuvaihtoehtoja oli useita. Kokeen tärkein tulos ja opetus oli se, että vain pieni opiskelijavähemmistö - heitä oli vain kymmenkunta - oli päättänyt harkinnassaan

oikeaan ratkaisuun, se näet edellytti annetun informaation kokonaishallintaa ja tärkeiden yksityiskohtien huomioinnista. Huomattava enemmistö asettui kannattamaan ilmeisintä, mutta yksioikoisuudessaan virheellistä ratkaisuvaihtoehtoa. Professori Krechin tyyli johtopäätös kuului: "Demokraattinen päätöksenteko ja enemmistökannatus eivät välttämättä johda oikeaan ja parhaaseen ratkaisuun."

Päätöksenteko on usein vaikea ja monisäikeinen prosessi. Erityisen vaikeaa se on sellaisten asiain ja ongelmien kohdalla, jotka ovat luonteeltaan arvostuskysymyksiä ja joiden suhteen ei ole mahdollista soveltaa mitään kiistattomia oikean ja totuuden kriteerejä. Näin on laita etenkin yhteiskunnallisessa ja poliittisessa päätöksenteossa, jossa hyvä ja ns. oikea ratkaisu on monasti erisuuntaisten ja jopa ristiriitaisten pyrkimysten yhteensovittamisen, eräänlaisen "jokaisella jotakin" -menettelyn tulos, eli poliittinen kompromissi. Konsensus, yksimielisyys, tällaisissa ratkaisuissa ei näin ollen välttämättä merkitse tosiasiallisesti parhaan tai asiallisimman, vaan poliittisesti tarkoituksenmukaisimman ratkaisun löytymistä. Yliopiston päätöksenteossa lähinnä budjettiesityksiä koskevat ratkaisut, perustuessaan "jokaisella jotakin" -periaatteeseen, edustavat näitä päätöksenteon kompromissityyppejä.

Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä todeta demokraattisen päätöksenteon puolesta se tosiasia, että hyvän ja asiallisen päätöksenteon välttämättömänä edellytyksenä on monipuolisen ja riittävän informaation hyväksikäyttö, joka perustuu, ei vain asianosaisten ja asiantuntijoiden kuulemiseen päätöksen valmistelun yhteydessä, vaan riittävän laajapohjaisen kollegiaalisen päätösmenettelyn soveltamiseen ainakin tärkeimmissä ratkaisuissa. Tämä informaation riittävyyden vaatimus hyvän ratkaisun ehtona pätee vain, jos päättäjät voivat ja heidän sallitaan

esittää keskustelussa näkökohtansa kaikkien arvioitaviksi ja keskenään punnittaviksi. Asiakeskustelu, vaihtoehtojen kriittinen arviointi ja niistä käytävä debatti kuuluvat olennaisena osana demokraattiseen päätöksentekoon ja edistävät usein hyvän ratkaisun löytämistä. Krechin toimeenpaneman kokeen tulos olisi muuten saattanut olla täysin toisenlainen, ja enemmistön mukainen demokraattinen ratkaisu olisi voinut olla oikeakin, jos opiskelijoille olisi sallittu keskustelu pulmatilanteen eri ratkaisuvaihtoehtoista ennen lopullista kannanmäärittelyä. Tietysti on muistettava, että lopulta oikeakin ratkaisu on lähtöisin, ei joukosta vaan yksilöstä, joka on kyennyt käyttämään hyväkseen kaiken olennaisen informaation ja samalla oivaltanut oikean ratkaisun. Siis "oikea" eli oivaltava henkilö on myös demokraattisen ja kollegiaalisen päätöksenteon avainhenkilö. Ryhmä ja ryhmäkeskustelu voi edistää yksilön oikean ratkaisun oivaltamista, mutta se voi sitä myös ehkäistä.

Informaation riittävyyden vaatimus puhuu kollegiaalisen menettelyn ja edustuksellisen demokratian puolesta yliopistonkin päätöksenteossa, kun taas keskustelun ja pohdiskelun vaatimus edellyttää päätöselinten pitämistä jäsenmääriltään suhteellisen suppeina. Ei eduskuntakaan yleisistunnoissaan pystyisi järkevään ja jäntevään lainsäädäntötyöhön ilman valiokuntiaan ja niissä käytävää perusteellista keskustelua. Suuressa joukossa hallitsee tunne ja turtuu harkinta, suuressa joukossa viihtyy demagogia ja unohtuu kriittisyys.

2. Yliopiston päätöksenteon erityisluonne

Korkeakoulujen sisäisen hallinnon kehittämiskomitea määritteli mietinnössään vuodelta 1969 korkeakoulujen yleis-tehtäväksi kansakunnan henkisestä ja aineellisesti kulttuurista huolehtimisen ja sen pitämisen kansallisesti

ja kansainvälisesti mahdollisimman korkealla tasolla. Voimassaolevassa Jyväskylän yliopiston laissa tämä tehtävä on tulkittu vapaan tutkimuksen ja tieteellisen sivistyksen edistämiseksi yliopistossa edustetuilla aloilla sekä pyrkimykseksi kehittää opiskelevaa nuorisoa kykeneväksi palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa.

Yliopistolle on siis annettu vaativa erityistehtävä yhteiskunnassa. Tästä korkeimman hengenviljelyn, tieteellisen sivistyksen ja kulttuurin edistämisen tehtävästä vuorostaan seuraa, että yliopiston päätösaasiat poikkeavat luonteeltaan yleisistä yhteiskunnallisista asioista ja varsinkin tiedettä, sen suuntautumisvaihtoehtoja, edellytyksiä ja tieteellistä koulutusta ja tutkintojärjestelmiä koskevat kysymykset ovat enemmän totuus- ja oikeellisuuskuin arvostuskriteerein lähestyttävissä ja sellaisina edellyttävät laaja-alaista ja syvää tieteellistä asiantuntemusta. Näyttää siltä, että viime vuosikymmenen aikana käyty raju väittely yliopistosta ja sen roolista yhteiskunnassa on tässä suhteessa selkeyttänyt käsityksiä myös yliopiston päätöksenteon luonteesta.

Niinpä äskettäin valtiovarainministeriön järjestelyosaston toimesta julkaistussa valtionhallinnon järjestelmävaihtoehtoja käsittelevässä kirjassa "Hallinnon rakenteet" korkeakouluja luonnehditaan asiantuntijaorganisaatioiksi, joiden "toimivuuden yhtenä keskeisenä edellytyksenä on henkilöstön korkea ammatillinen pätevyys ja ammatillinen asennoituminen työhön." Jos esim. hallintoratkaisussa vähätellään yliopiston varsinaisen tehtävän edellyttämän tieteellisen asiantuntemuksen ja tehtävävastuun panosta ja jos tämä vielä tapahtuu erilaisten ammatillisten tai poliittisten ryhmäintressien hyväksi ja niiden voimistamiseksi yliopiston toiminnassa, yliopisto ei voi säilyä "yliopistona" eikä vapaan hengenviljelyn keskuksena yhteiskunnassa. Meillä yliopiston opettajilla on puutteemme ja tehtävävastuumme hoidossa löytyy laiminlyöntejä,

jopa väärinkäytöksiä, mutta tämä ei ole riittävä peruste pätevimmän tieteellisen asiantuntemuksen syrjäyttämiseksi yliopiston päätöksenteossa. Muuten juuri vastuuaseman väärinkäytökset antavat yliopiston arvostelijoille parhaat aseet hallintorakenteen muuttamiseksi radikaalilla tavalla. Jos näin tapahtuisi, se olisi kohtalokasta yliopistolle ja sen kehitykselle. Virka-aseman väärinkäytökset ja laiminlyönnit yliopiston on kuitenkin pystyttävä hoitamaan muulla tavoin kuin hallintokumouksella niin vaikeaa ja piinallista kuin se käytännössä onkin.

3. Kiintiöratkaisun vaihtoehto

Yliopiston yleishallintoa - yliopiston kehittämistä, koulutus- ja tutkimuspolitiikkaa, taloushallintoa, henkilöstöpolitiikkaa ja yhteistoiminta- ja ympäristösuhteita - koskevat asiat ovat luonteeltaan yleensä harkinnanvaraisia eikä niitä koskevissa ratkaisuissa voida soveltaa ehdottomia totuus- ja oikeellisuuskriteerejä. Näissä ratkaisuissa ja etenkin niiden valmistelussa tarvitaan hallintohenkilöstön erityisasiantuntemusta, mutta näissäkin, tieteeseen vain välillisesti liittyvissä ratkaisuissa perimmäisenä kriteerinä on pidettävä yliopiston perustarkoitusta ja arvioitava sen mukaisesti, miten eri ratkaisuvaihtoehdot edistävät sen toteuttamista. Kaiken päättämisen ja yliopistohallinnon lähtökohta ja seurausten koetinkivi on yliopiston tieteellisen tehtävän edistäminen.

Yliopiston yleishallintoon kuuluvissa tärkeissä linjakysymyksissä ratkaisut on pystyttävä perustelemaan yliopiston tehtävätarkoituksen puitteissa myös yhteiskunnallisen tarkoituksenmukaisuuden, oikeudenmukaisuuden, laillisuuden, taloudellisuuden, kokonaisuusedun, inhimillisen hyvän ja muiden ns. yleisesti hyväksyttävien perusteiden avulla. Miten hyvin tässä onnistumme, siitä riippuu vuorostaan yliopistomme ja sen toiminnan arvostus, sen naut-

tima yhteiskunnallinen luottamus ja ympäristön tuki. Nyt on myös ilmeistä, että kestävät linjaratkaisut eivät voi syntyä minkäänlaisen voimapolitiikan tai kiintiöajattelun tuloksena. Yliopiston tehtävässä ja sen linjassa ei voi olla kysymys minkään henkilöryhmän tai jonkin ulkopuolisen eturyhmän tai "yhteiskunnan valtarakenteen" pyyteistä, ei kapitalismin tai sosialismin edistämisestä, vaan kriittisestä totuuden etsinnästä ja tiedon uudistamisesta, eikä niinkään tiedettä itseään, vaan elämää varten, kuten kansleri Tauno Nurmela Turun yliopiston 60-vuotisjuhlassa äskettäin korosti.

Eivät tutkijat eivätkä professorit edusta yliopiston hallinnossa henkilöryhmänsä etuja niinkuin varsinkin ulkopuoliset ovat taipuvaisia yliopiston professorivaltauuden tulkitsemaan. He edustavat tieteellisen asiantuntemuksensa perusteella yliopiston hallinnossa ja päätöksenteossa tieteen harjoittamisen ja korkeakoulutuksen etuja.

Jyväskylän yliopistolla on jo yli kymmenen vuoden kokemukset opiskelijoiden osallistumisesta hallintoon. Opiskelijat ovat antaneet rakentavan panoksen yliopistomme toiminnalle ja kehitykselle samalla tähdentien pikemminkin opiskelun kuin opiskelijakunnan intressejä päätöksenteossa ja tuoden uusia näkökulmia ja virikkeitä keskusteluun yliopiston uudistumiseksi sekä edustaen pätevintä asiantuntemusta sellaisissa tärkeissä kysymyksissä kuin mitä on olla nuori nyky-maailmassa, miten nuori näkee maailman, miten hän kokee yliopiston, mitä hän odottaa yliopiston opetukselta ja tieteeltä ja mitä vaikeuksia ja pulmia hänellä on. Opiskelija toteuttaa omasta puolestaan yliopiston olemassaolon tarkoitusta etsiessään vastausta kysymyksiinsä, rakentaessaan minuuttaan, elämäntähtäystään ja maailmankuvaansa ja suuntautuessaan tulevaisuuteen yhteiskunnan huomispäivän vaikuttajana.

5. Uusi hallintoratkaisu

Eduskunta päättää lähiaikoina Jyväskylän yliopiston uudesta hallintoratkaisusta. Käsittelyssä oleva lakiehdotus asetusluonnoksineen on mitä vaikeimman ja työläimmän sovittelun tulos, mikä sellaisena tuskin vastaa minkään yksityisen osapuolen tahtoa, mutta mikä kuitenkin kaikkien osapuolten kannalta katsoen - näin rohkenen sanoa - takaa yliopistolle työrauhan ja toimivuuden sekä antaa edellytykset toiminnan ja hallinnon edelleen kehittämiseksi. Uusi hallintoratkaisu ei ole tarkoitettu miksikään lopulliseksi ratkaisuksi. Yliopiston on oltava aina valmis korjaamaan hallintonsa puutteita ja uudistamaan toimintaansa. Tällä tiellä on kuitenkin edettävä harkiten, mullistuksia ja pahoja toimintahäiriöitä välttäen. Toivottavasti kaikki osapuolet ja myös poliittiset päättäjät ovat jo tämän vaikean ja kalliin läksyn oppineet.

Palaan vielä edellä luonnehtimaani päätöksenteon ihanne-malliin, jossa mallissa päättäjät ryhmäsidonnaisuuksista ja ulkopuolisista pyyteistä vapaina, riittävän informaation ja asiantuntemuksen pohjalta, avoimessa keskustelussa ja omaa harkintaansa käyttäen etsivät yliopiston tehtävän kannalta parasta, perustelluinta ratkaisua. Yliopiston koko toiminnan perusta on totuudellisuudessa, totuuden etsimisessä, ja jos näin on laita opetuksessa ja tutkimuksessa, toki tämän pitää olla johtotähtenä myös yliopiston hallinnossa ja päätöksenteossa. Yliopiston päätöksenteossa ei ratkaise - ei ainakaan saisi ratkaista - päättäjien määrä eikä heidän edustavuutensa, vaan henkinen kypsyytensä, tiedollinen pätevyytensä ja moraalinen kelpoisuutensa. Pelkkä hallintomalli mekanismina ei ratkaise mitään pulmia. Kaikki riippuu ihmisistä, päättäjistä ja lopulta näiden päättäjien valitsijoista. Uudessa ratkaisussa siirrytään itseoikeutettujen professoripäättäjien järjestelmästä vaaleilla valittavien päättäjien hallintomalliin. Siten koko yliopisto yhtei-

sönä joutuu tai pääsee osallistumaan vastuuseen yliopiston hallinnosta ja päätöksenteosta. Uusi hallintomalli on haaste ja kypsyyskoe koko yliopistolle.

6. Päätöksenteon puutteet

Jo yli 30 vuotta eri näkökulmista ja eri portaista suomalaisen yliopiston toimintaa - ja toimettomuutta - seuranneena tiedän, että ihmisen yrityksenä sillä laitoksena on omat ansionsa mutta myös puutteensa. Näin tulee aina olemaan. Ja kun päätöksenteossakin kaikki lopulta riippuu ihmisestä, se ei koskaan voi toimia jonkun teoreettisen ihannemallin mukaisesti ja moitteettomasti; parhaassakin tapauksessa päätöksenteko saattaa vain enemmän tai vähemmän lähentyä tuollaista ihannetta.

Usein jo yksin päätösasioiden paljous ja päättämisen aikarajoitukset estävät asioiden perusteellisen pohdinnan ja jättävät esittelijöille ja valmistelijoille suuren vastuun päätösten asiallisuudesta ja perusteltavuudesta. Mutta myös meissä päättäjissä voi olla syytä päätöksenteon puutteisiin kaikesta oppineisuudestamme ja pätevydestämme huolimatta. Me voimme esim. luoda kokouksiimme sellaisen ilmapiirin, joka ei salli, saati kannustaisi, avointa keskustelua ja parhaan ratkaisuvaihtoehdon asiallista etsintää tai joka perusteettomasti suosii vaikutusvaltaisimman päättäjän tahdon mukaisia ratkaisuja. Päätösten yksimielisyys voi olla oire tällaisesta autoritaarisesta asian käsittelystä ja samalla vapaan keskustelun ja harkinnan puutteesta, jos kohtakin päätösyksimielisyys voi olla merkki myös taktisesta laskelmoinnista: yksimielinen päätös on tahdon ilmaisuna vahvempi kuin erimielisyyttä osoittava enemmistöpäätös. Lopullisen päättäjän kannalta tällainen epäaito näennäisyksimielisyys alemman hallintoportaan päätösesityksessä, supistaa sitä informaatiota, jonka pohjalta lopullinen päätös on tehtävä eikä taktinen näennäisyksimielisyys päätöksissä ole

kiistatta perusteltua. Yksimielisyys on voimaa etenkin rakentuessaan todelliseen ja perusteltuun samanimielisyyteen, mutta on huomattava, että tosiasiallinen erimielisyys voi myös olla monissa asioissa perusteltua. Ainakin erimielisyys on hyvän asiakeskustelun ja vaihtoehtojen pohdinnan sekä siten myös hyvän päätösratkaisun etsinnän - jopa lopullisen yksimielisyyden - tärkeä edellytys.

Yhteisvastuukykyimme joutuu koetteelle erityisesti silloin, kun me päättäjinä joudumme jakamaan yhteisön niukkoja etuisuuksia ja resursseja. Yhteisvastuun heikkoutta osoittaa, jos me päätösvaltamme nojalla ja/tai vastapalvelujen toivossa suosimme vahvoja silloinkin, kun yliopiston kokonaisedun kannalta olisi perustellumpaa tukea heikompia yksiköitä.

Mutta me päättäjät voimme turmella ja vääristää asiallista päätöksentekoa monilla muillakin konsteilla, joista seuraavassa puhujan projisoituja näytteitä:

- Jos tässä tuet minua, tuen minäkin vastaisuudessa vuorostani Sinua
- Jos annat kannatuksesi minulle, lupaan hyvityksen Sinulle
- Jos et puutu minun/meidän asioihin, en minäkään puutu Sinun/teidän asioihin
- Oikein tai väärin, oman ryhmäni - veljespiirin, sisärenkaan, jäsenryhmän - etujen puolesta
- Valitsen aina enemmistökannan - se on turvallista
- Olen estynyt tekosyyän nojalla kokouksesta, jossa käsitellään hankalia, henkilö- ja ryhmäsuhteitani häiritseviä asioita
- Asiantuntijat ja auktoriteetit päättäkoot puolestani
- Valitaan sopivat asiantuntijat sopivan lausunnon saamiseksi
- Määrittelen kantani sen mukaan, mikä takaa hyvät suhteet
- Toimin siten, että taustaryhmäni tuki on taattu
- Valitsen kantani siten, että vältän painostuksen
- Valitsen kantani sen mukaan, mikä tuo menestystä, ystäviä ja vaikutusvaltaa

Näitä tällaisia päätöksentöön porsaanreikiä löytyy varmasti kaikkien korkeakoulujen tileiltä. Tuskin me täällä

Jyväskylän yliopistossa olemme tässä suhteessa sen parempia tai huonompia kuin virkaveljemme ja -siskomme muualla. Itsekriittisyyden puutteemme kuitenkin korostunee siinä, että meillä malka nähdään useammin vain toisten silmissä ja jopa niin pahanlaatuisena, että sen poistamiseksi tarvitaan ylimpien oikeusviranomaisten apua!

7. Moraali ratkaisee

Kaikki juonittelu, taktikointi ja oman edun tavoittelu kierouttaa päätöksentekoa eikä kestä asiallista saati moraalista arvostelua. Muutenkin päätöksenteon ja yleensä yhteisten asioiden hoidon kehittämisessä on loppujen lopuksi kysymys toimintaperiaatteiden moraalisesta pätevydestä eli meidän päättäjien ja meidän valitsijoiden moraalista tai - sen puutteista. Kollegiaalinen päätös-menettely antaa mahdollisuuden vastuun pakoiluun, toisten selän taakse suojautumiseen. Sitä se testaa myös päättäjien moraalista rohkeutta ja vastuuntuntoa. Jörn Donner luonnehti äskettäin Euroopan Neuvoston julkaisemassa FORUM-lehdessä hallintobyrokratian kasvottomuutta seuraavasti:

"Ei ole ketään, jonka puoleen voisi kääntyä, ei ketään, josta voisi valittaa, koska ryhmä tekee päätökset ja ryhmäpäätöksistä ei kukaan kannu vastuuta."

Yliopiston pitäisi kaikissa olosuhteissa, ja erityisesti tieteellisesti koulutettujen opettajien ja tutkijoiden kantaessa asioista päävastuun, vaalia päätöksenteon asiallisuutta. Puhutaan avoimesta yliopistosta. Siihen pyrkien avataan uusia linkkejä ympäristöön ja kaadetaan aitoja yliopistokoulutuksen tieltä. Yhtä tärkeää on kuitenkin kehittää yliopiston sisäistä ilmapiiriä, keskustelun ja päätöksenteon avoimuutta. Ei riitä, että tämä ilmapiiri s a l l i i vapaan keskustelun, sallii itseenäisen harkinnan päätöksenteossa tai sallii erilaiset lähtökohdat, paradigmot, tutkimuksessa ja opetuksessa.

Sallivuus ei riitä, sillä sallivuus merkitsee vain k i e l l o n kieltämistä. Yliopiston ilmapiirin r o h k a i s t a v a avoimuutta, kannustettava ilmai-sun ja ajattelun vapautta. Avoimuus, itsenäisen ajatte-lun ja itsetajunnan viljely, ei ole vain yliopiston luo-vuttamaton oikeus, vaan suoranainen velvollisuus. Vain tällaisessa ilmapiirissä me rohkenemme olla myös vääräs-sä, meillä on varaa erehtyäkin, mikä on luovan tieteen sekä ehto että riski. "Mahdollisuus erehtymiseen on vält-tämätön edellytys myös tiedostamiseen, tiedolliselle ja henkisel-le kasvulle", sanoo Toivo Salonen Genesis-lehdes-sä.

Kriittisyydestään kuulu liberaali taloustieteilijä Wilhelm Röpke lausuu erään kirjansa motossa: Miten mätä onkaan sellainen yhteiskunta, jossa vaaditaan rohkeutta sanoa, minkä katsoo oikeaksi. Vaaditaanko yliopistossamme täl-laista rohkeutta, vaaditaanko sitä laitoksissa, tiedekun-nissa, hallintokollegiossa, rehtorinvirastossa, päätös-tai opetustilanteissa? Vaaditaanko sitä ylioppilaskun-nassa, ylioppilaslehdessä? Onko meissäkin tällaista mätää?

Keskustelu yliopiston päätöksenteosta jatkuu. Puolueenjohtaja M.N. saa vastineen. KESKISUOMALAINEN 1980

VASTINE

M.N. löysi asenteellisuutta yliopiston päätöksenteon ongelmia käsittelevästä avajaisesityksestäni. Otin todella kantaa yliopistomme ajankohtaisessa hallinnonuudistusasiassa. Yritin valottaa yliopiston päätöksenteon erityisluonnetta ja samalla tähdentää sitä, että ratkaistaessa yhteiskunnan eri laitosten hallintokysymyksiä on tärkeää ottaa huomioon kyseisten laitosten tehtävä. Näin myös yliopiston osalta. Toisaalta muistutin myös siitä, että hallintomalli sinällään ei takaa asiallista päätöksentekoa. Se voi antaa siihen paremmat tai huonommat edellytykset ja lopulta kaikki riippuu päättäjistä ja heidän avuistaan. Yliopiston päätöksenteossa korostuu tieteellisen asiantuntemuksen tarve ja siksi tämä on hallintoratkaisussa varmistettava, mutta meidän professorien "oppineisuus ja tieteellinen pätevyys" ei suinkaan yksin takaa asiallista päätöksentekoa. M.N. ei omassa asenteellisuudessaan käsittänyt tätä esitykseni johtajasta.

Mitään patenttiratkaisua ei käsitykseni mukaan löydy yhteiskunnan eri laitosten hallinnon ongelmiin. Kaikissa laitoksissa on kuitenkin myös päätösjäseniä, joita ei voida ratkaista minkään oikeellisuus-kriteerin mukaan, ja näissä tarvitaan herkkyyttä kuulla ihmisen ääntä. Tätä herkkyyttä tarvitaan varmasti myös yliopistossa, mutta varsinkin kunnallisessa päätöksenteossa. Tiedemies ja tutkija ei välttämättä ole hyvä päätöksentekijä yleisissä yhteiskunnallisissa asioissa, joissa vaaditaan joustavuutta, sovittelua ja kompromissin taitoa. Nämä eivät juuri ole tutkijan, vaan pikemminkin poliitikon avuja.

Muuten M.N:lle, kuten monille muillekin jäsenkirjaimiehille, puoluepoliittinen sitoutumattomuus näyttää muodostuneen kunnajaiseksi. Se hämmentää ja ärsyttää. Johtuuko se siitä, että sitoutumattomuus edustaa jotain ennustamatonta ja sellaisena sisältää myös kontrolloimattoman riskitekijän - ainakin vaaleissa. Kuitenkin ja kaikkienkin juuri puolueuskollisuuteen ja -doktriineihin sitoutumaton väestönosa huolehtii merkittäväällä tavalla demokration toimivuudesta eli sen kontrollista. Tätä kontrollia tarvitaan puoluekeskeisyyden voimistuessa kaikessa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja varsin outoa kansanvallan puolustamista onkin puoluepoliittisen sitoutumattomuuden vähättely. Ja miten yksinkertaisesti jäsenkirjaimies ratkaisee puoluepoliittisen sitoutumattomuuden: "Hyvin usein sitoutumattomuus kuitenkin edustaa piilotettua poliittista aatetta". Sitoutuessaan yhden puolueen määrittelemään yhteiskuntakäsitykseen jäsenkirjaimies unohtaa, että voi olla ihmisiä, joille tuo yhteiskuntatodellisuus ja sen käsittäminen on jatkuva haaste ja niin moniulotteinen ilmiö, ettei mikään puolue voi sitä tyydyttävästi hänen puolestaan määritellä. Todellisuus voi olla muutenkin kuin mitä puolue sanoo tai uskoo.

Todellisuuden uusia vaihtoehtojakin tarvitaan. Tarvitaan myös niiden etsijöitä. Siinä kriittisen yliopiston haaste.

Puoluetotuus voi tietysti toisille olla "idylli". Vierastan myös M.N:n virkanimitysidylliä: "poliittisilla virkanimityksillä voidaan (juuri) turvata valmistelun suuntautuminen päätöksentekijöiden haluamalla tavalla". Olettaen, että johonkin "keskeiseen virkaan", esim. kunnanjohtajaksi, on hakeutunassa kaksi henkilöä, jotka eroavat 'johtamisavuiltaan' yksinomaan erilaisen poliittisen katsomuksen suhteen: toinen on sitoutunut puolueuskollisuuteen ja sen mukaiseen yhteiskuntakäsitykseen, mutta toinen on muuten vain ja yli puoluerajoitusten yhteiskunnallisesti valistunut. Millä perusteella jäsenkirjaimies on muka pätevämpi valmistelemaan päätösasioita kansanvaltaisessa järjestelmässä, jossa poliittiset voimasuhteet voivat vaaleissa muuttua? M.N:n suosittelema systeemi pelaa hyvin vain määräaikaisten, mutta ei vakinaisten virkojen kohdalla. Ehkäpä keskeiset kunnallisetkin virat olisi muutettava määräaikaisiksi?

Olisi muuten toivottavaa, että näin kunnallisvaalien edellä näistä asioista käytäisiin perusteellisempaa keskustelua kuin mitä tässä on mahdollista. M.N:n mukaista idylliä lienee sekkin, että puolueet ja puolueopistot rupeavat entistä enemmän kiinnostumaan kunnallisten viran- ja toimenhaltijoiden kouluttamisesta y h t e i s - t e n asioitten hoitajiksi. Onko siinä idylliä, jos kaupunkiliittokin muuttuu yhden asian liikkeeksi: ollako oikeistolainen vai vasemmistolainen!

Ikuinen ihmettelijä

Kalevi Heinilä

Itsehallinto tarkoituksenmukaisuuskysymyksenä. Itsehallinnon kaventamisen ja lauantamisen perustelut. 1977

ITSEHALLINNON SUHTEELLISUUS

Yhteiskunnallinen todellisuus on harvoin kaksijakoinen 'musta' tai 'valkea', vaikka näin politisoituneessa keskustelussa usein väitetäänkin. Korkeakoulujen hallintokysymys ei myöskään ole luonteeltaan niin yksinkertainen, että siihen löytyisi järkevä ratkaisu vain toisensa poisulkevista vaihtoehdoista: joko itsehallinto tai itsehallinnon puute. Lisensiaatti Juha Vuorisen ansiokkaat selvitykset osoittavat, että jo itsehallinnon asteessa on merkittävää vaihtelua esim. korkeakoulutoimintojen ja -toimintaehtoien eri alueilla. Itsehallinnon määrä ja laatu vaihtelevat luonnollisesti myös eri yhteiskuntajärjestelmissä, mutta tätä vaihtelua esiintyy myös yhden ja saman järjestelmän puitteissa aikaulottuvuudella ja eri yhteiskuntatilanteissa.

Itsehallinnossa on siis vaihtelua, mutta toistaiseksi ei ole ehkä riittävästi selvitetty, mitkä tekijät tätä vaihtelua aiheuttavat. Tällaisen selvityksen pohjalta

voitaisiin nykyistä järkipäisemmin lähestyä perustavanlaatuista kysymystä: minkäasteinen ja minkälaatuinen korkeakoulun itsehallinto olisi tarkoituksenmukainen nyky-päivän suomalaisessa yhteiskunnassa.

1. Keskusjohtoisuuden perusteluja

Korkeakoululaitoksen osalta keskitetyn hallinnon tarvetta voimistavat ja vastaavasti itsehallinnon ehtoja ka-ventavat mm. seuraavat tekijät:

1.1. Resurssien niukkuus

Mitä niukemmat tuotantoresurssit yhteiskunta osoittaa korkeakoululaitokselle, sitä todennäköisempää on niiden valtakunnallisen ohjauksen ja samalla keskitetyn hallinnon vahvistuminen. Runsauden tilanteessa resurssien valtakunnallista ohjausta ja niiden käytön kontrollia ei koeta yhtä lailla välttämättömäksi: on varaa ottaa sijoitusriskejä, on varaa kokeilla ja vaikka erehtyä, on varaa luottaa vapauden ja itsehallinnon tuottamiin hedelmiin. Runsauden tilanteessa perustettiin runsaasti uusia korkeakouluja vähän "joka kaupunkiin"-tyyliin, mikä nykytilanteessa kärjistää resurssien niukkuutta ja samalla korkeakoulujen keskushallinnon ohjauksen tarvetta. Edelleen, koulutettu työvoima on yhteiskunnan ensiarvoisin ja kallein tuotannontekijä. Tämän tuotantovoiman yhteiskunnallisesti tarkoituksenmukainen kouluttaminen esim. alueellisen sijoituksen, ammattialan valinnan ja yhteiskunnan koulutustarpeen suhteen edellyttää niinkään keskushallinnon lisääntyvää ohjausta.

1.2. Korkeakoulujen kilpailutilanne

Korkeakoulujen välinen kilpailu siitä, kuka on maassa kaunein ja komein - tai pikemminkin toiseksi kaunein ja komein - panee korkeakoulut laatimaan usein epärealisti-

sia ja toisinaan valtakunnallisesti epätarkoituksenmukaisia kehittämissohjelmia, mikä luonnollisesti lisää valtakunnallisen koordinoinnin ja keskusjohtoisen säätelyn välttämättömyyttä. Vuoden 1978 budjettiin korkeakoulut ovat arvattavasti esittäneet satamäärin perustettavaksi uusia virkoja ja toimia; hallituksen esityksessä eduskunnalle näistä oli nettolisäyksenä jäljellä enää tusinan verran. Miten tarkoituksenmukaista on esim. yhteisten niukkojen resurssien kannalta perustaa kolmeen korkeakouluun maassamme ydinfysiikan alalla kalliit laboratoriot huomattavine vuotuisine käyttö- ja huoltokustannuksineen?

Näin ollen korkeakoulujen resurssiniukkuuden oikeudenmukaisen ja tarkoituksenmukaisen jakamisen pulma yleisesti ja kalliitten laite- ja laitosinvestointien osalta erityisesti on omiaan lisäämään keskushallinnon ohjauksen tarvetta. Nykyinen säätely voi tässä suhteessa olla jopa liian löyhäkätistä!

1.3. Riittämätön palvelukyky

Tieteen ja tieteellisen koulutuksen yhteiskunnallinen merkitys on teollistuneessa maailmassa niin korostunut, että korkeakouluilta odotetaan tehostuvia palveluja moniulotteisen yhteiskunnan moninaistuvien tehtävien suunnassa. Yhteiskunnan ja elämisen ongelmat ovat komplisoituneet ja myös tästä syystä tutkimuksen, uuden tiedon ja asiantuntemuksen tarve on lisääntynyt yhteiskuntapolitiikan kaikilla aloilla. Korkeakouluihin kohdistuvat tehtäväodotukset ovat tämän kehityksen seurauksena sävyttyneet entistä voimakkaammin yhteiskuntapoliittisiin tarkoituksiin. Perinteisessä sulkeutuneessa korkeakoulussa tiedettä tehtiin tieteen vuoksi, tietämisen ilosta tai tuskasta, ja opiskelijoita kasvatettiin akateemiseen sivistykseen tuon sivistyksen itsensä vuoksi. Nykyajan avoin korkeakoulu suuntautuu tutkimuksissaan enentyvästi

ympäristönsä ongelmiin ja kasvatuksessaan enentyvästi kansalaisvastuun ja ammattitehtävien edellyttämiin valmiustavoitteisiin unohtamatta myöskään yleissivistävää, humanistista kasvatustehtäväänsä.

Yhteiskunnan korkeakouluihin kohdistamat lisääntyvät palveluodotukset ovat siten omiaan vahvistamaan keskushallinnon väliintuloa korkeakoulujen kehityksen ohjannassa ja sitä todennäköisemmin, mitä sulkeutuneemmin ja näistä odotuksista piittaamattomammin korkeakoulu/korkeakoululaitos toimii.

Esittämieni väitteiden mukaan siis korkeakoulujen tuotantoresurssien niukkuus, niiden välinen kasvukilpailu ja yhteiskunnallinen sulkeutuneisuus ovat omiaan herättämään kysymyksen korkeakoululaitoksen toiminnan ja kehityksen yhteiskunnallisesta tarkoituksenmukaisuudesta ja samalla vahvistamaan keskushallinnon väliintulon ja säätelyn tarvetta; vastavasti resurssien riittävyys, korkeakoulujen realistiset ja valtakunnallisesti tarkoituksenmukaiset kehittämistavoitteet sekä niiden avoimuus ja hyvä yhteiskunnallinen toimintavalmius ovat omiaan vahvistamaan niiden oikeutusta sisäiseen itsehallintoon. Olenko sinisilmäinen näin väittäessäni? Ajanmerkit suomalaisessa yhteiskunnassa viittaavat siihen, että valta etsii lisää valtaa ja näin tapahtuessa korkeakoulujen itsehallinto voi jatkuvasti kaventua riippumatta lainkaan niiden yhteiskunnallisesta tiedostus- ja toimintavalmiudesta ja samalla keskushallinnon väliintulon ja säätelyn tarkoituksenmukaisuudesta!

2. Itsehallinnon perusteluja

Jos keskushallinnon lisääntynyt väliintulo ja valtakunnallinen ohjaus ovatkin nykytilanteessa koko korkeakoululaitoksen osalta monessa suhteessa yhteiskunnallisesti perusteltuja ellei suorastaan välttämättömiä, myös sisäisen itsehallinnon riittävyys on tarpeen ja yksityisen korkeakoulun tuloksellisen toiminnan ja kehityksen kannalta perusteltua.

2.1. Uudistumisen ja kehittymisen ehto

Muuttuvassa yhteiskunnassa korkeakoulujen on turvattava jatkuva kehittymisensä ja uudistumisensa, missä tarkoituksessa niiden on kyettävä myös toimintansa kriittiseen itsearviointiin, korjaamaan itse puutteitaan ja epäkoh-tiaan sekä valppaasti vastaamaan ympäristönsä ja tieteen-alojensa uusiin haasteisiin. Tämä on mahdollista vain riittävän itsehallinnon avulla. Keskitetty korkeakoulu-hallinto voi sitä vastoin, pakottaessaan korkeakoulut yhdenmukaisuuden pakkopaitaan ja keskitettyyn resurssi- ja toimintakontrolliin, tukahduttaa niiden oma-aloittei-suuden ja tähän perustuvan luonnollisen kehityksen ja toimintavireyden.

2.2. Identiteetin ehto

Sosialisaatio samankaltaistaa meitä, personalisaatio taas erilaistaa vahvistaessaan yksilöllisiä luontumuk-siamme. Vastaavasti keskusjohtoisuus yhdenmukaistaa kor-keakouluja ja itsehallinto antaa niille vuorostaan edel-lytykset omaleimaisen, ympäristön ja korkeakoulun eri-tyisluonteen mukaisen identiteetin kehittymiseen. Tämän identiteetin rakennusaineokset sisältyvät korkeakoulun erityisympäristöön ja sen tieteenalojen sekä koulutus-tehtävien erityishaasteisiin. Riittävä ja oikein kohden-nettu itsehallinto, itsemääräämisoikeus, voi olla myös tärkeä edellytys ja taustatuki todella merkitykselliselle luovalle korkeakoulutyölle ja sitä se on antaessaan vapausasteita opettajien, tutkijoiden ja opiskelijoiden erityislahjakkuuden ja -pätevyden toteutumiselle ja tämän potentiaalin monitasoisille ja -ulotteisille kas-vatavoitteille.

2.5. Rationaalisen päätöksenteon ehto

Korkeakoululaitoksessa, jos missään, päätöksenteon pi-täisi tukeutua tietoon, asiantuntemukseen ja rationaali-

seen harkintaan. Tähän tukeutuessaan toimivalta olisi keskitettävä lähinnä siihen hallintoportaaseen, jossa on käytettävissä kyseisen tehtäväalueen paras asiantuntemus. Tämän säännön mukaisesti esim. opetuksen ja tutkimuksen tehtävääloilla operatiivisen päätöksenteon painosuunta on tiedekunnissa ja laitoksissa, yleishallinnon alueella taas korkeakoulun keskushallinnossa sekä yleisen korkeakoulu- ja tiedepolitiikan puitehallinnon kysymyksissä toimivallan painopiste on luonnollisesti valtion keskuhallinnossa.

Korkeakouluhallinnon päätöksenteon rationaalisuus ja samalla sen tarkoituksenmukaisuus eri tehtävääloilla edellyttävät täten toimivallan käyttöä korkeakoululaitoksen kaikilla hallintotasoilla ja samalla toimivallan järkevää jakoa erityisesti korkeakoulujen ja niiden keskushallinnon välille.

Johtopäätöksenä totean, että korkeakoululaitos tarvitsee keskushallinnon puitehajausta täyttääkseen toiminnoissaan ja kehityksessään yhteiskunnallisen tarkoituksenmukaisuuden vaatimukset. Kuitenkin pelkään, että nykypäivän suomalaisessa korkeakoulu- ja tiedepolitiikassa tämä yhteiskunnallinen tarkoituksenmukaisuus määritellään usein varsin ahtaasti ja likinäköisesti, lähinnä ajankohtaisten ja hyötykorosteisten tarpeitten mukaan, mikä johtuu korkeakoulu- ja tiedepolitiikan läheisestä kytkenästä maamme lyhytjänteiseen yhteiskuntapolitiitiseen suunnitteluun, tavoiteasetteluun ja päätöksentekoon. Ahtaasti ja likinäköisesti määritelty yhteiskunnallinen tarkoituksenmukaisuus, relevanssi, johtaa vuorostaan helposti korkeakoulutkin ahtaisiin ja likinäköisiin tutkinto-, koulutus- ja tutkimustavoitteisiin - yhteiskunnan vahingoksi. Edelleen totean johtopäätöksenä, että korkeakoulut vuorostaan tarvitsevat itsenäistä toimivaltaa kyetäkseen itsesäätelyn avulla tehokkaasti toteuttamaan toimintapotentiaaliaan erityistehtävissään ja erityisympäristössään sekä samalla kehittämään omaleimaista identiteettiään tuloksellisen toiminnan ja korkeakouluyhteisön kiinteyden tärkeänä ehtona.

Korkeakoululaitoksen hallinnon kehittäminen on erinomaisten vaikea ja vastuullinen tehtävä. Virheitte kustannuk-

set - enkä tarkoita vain rahassa mitattavia kustannuksia - nousevat helposti suuriksi ja virheet jäävät helposti peruuttamattomiksi. Tarkoituksenmukaisuuteen ja asiallisuuteen tähtäävä päätöksenteko voi korkeakoulujen itsehallinnonkin tilanteessa mitätöityä, jos esim. hallinnon-uudistuksen seurauksena ulkoajuttu poliittinen tarkoitus ja puolue-etu pääsevät säätelemään korkeakoulujen sisäistä päätöksentekoa. Tällöin tämä itsehallinto jää näennäiseksi, vaikka sen muodolliset edellytykset olisivatkin olemassa. Vaikka korkeakoulu on yhteiskunnan laitos yhteiskunnallisine tehtävineen "edistää vapaata tutkimusta ja tieteellistä sivistystä... sekä kehittää opiskelevaa nuorisoa kykeneväksi palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa" se tehtävässään käsitykseni mukaan voi parhaiten onnistua vain poliittisesti sitoutumattomana ja etsiessään avoimesta ihmisen ja hänen yhteiskuntansa hyvää minkään poliittisen sidosryhmän tai sidosaatteen rajoittamatta tätä etsintää.

Itsehallintokaan ei sellaisenaan ole mikään patenttiratkaisu korkeakoulujen hallinto-ongelmaan; silläkin on omat rajaehkonsa.

Ammattikoulutuksen ja sivistystehtävän
yhteenniveltäminen. Yhtenäiskorkeakoulu
sääätelyongelman seuraus. Itsesääätelyn
tarve. AVAJAISPUHE 1979

UUSI KORKEAKOULUMALLI

Nyt tutkinonuudistuksen toteutusvaiheessa erityisesti Jyväskylän yliopistossa on virinnyt tärkeä keskustelu yliopiston luonteesta ja sen perustehtävästä. Kysymys yliopistojen tehtävästä nykypäivän muuttuvassa yhteiskunnassa on yleismaailmallinen ja tämä identiteettiongelma kuuluu osana aikanne murrosilmiöihin ja on heijastuma yleisemmistä yhteiskunnan rakennemuutoksista.

1. Yliopiston tehtävä

Yliopistolla on yhteiskunnallinen palvelutehtävänsä.

Tämä on voimassa olevassa laissa määritelty lyhyesti:

"Jyväskylän yliopiston tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta ja tieteellistä sivistystä yliopistossa edustetuilla aloilla... Toiminnassaan yliopiston on pyrittävä kehittämään opiskelevaa nuorisoa kykeneväksi palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa."

Tämä määrittely antaa varsin vähän opastetta yliopiston käytäntöä, kehittämistä tai vaikkapa tutkinno uudistamista varten. Itse asiassa yliopistot ovat toimineet ja kehittyneet maassamme tämänkaltaisten niukkojen ja tulkinnanvaraisten tehtävämääritysten pohjalta. Avoin tehtävämäärittely antaa luonnollisesti joustavuutta toiminnalle, mutta saattaa samalla yliopistot entistä alttiimmiksi myös ulkopuolisille intresseille. Tutkinno uudistuksen yhteydessä korostunut työmarkkinatarpeiden huomioimattaminen opiskelijoiden sisänotossa ja koulutusohjelmien suunnittelussa edustaa tällaista ulkoista väliintuloa yliopiston tehtävälalla.

Ammattisuuntaisuuden korostuessa tutkinnoissa yliopisto on vaarassa muuttua ammatilliseksi korkeakouluksi, jossa opetuksen ja opiskelun sisällöt ohjautuvat ensisijassa yhteiskunnan eri ammattitehtävien asettamien valmiusvaatimusten ja niitä tukevien soveltavien tieteiden mukaan. Tämä kehityssuunta merkitsee - niin pelätään - yliopiston perinteisen sivistystehtävän, humanistisen hengen viljelyn ja vapaan tieteenharjoittamisen, rajoittamista. Nämä pelot ovat mielestäni osittain oikeutettuja. Eriytyisesti niukkojen resurssien tilanteessa ammatillisten koulutustarpeiden mukaan ohjautuva yliopiston opetus ja tutkimustyö kaventaa väistämättä yliopiston mahdollisuuksia yleiseen, kulttuuria luovaan toimintaan, opiskeluun oppimisen ja henkisen kasvun itsensä vuoksi, opetukseen, joka koetaan tärkeäksi riippumatta lainkaan sen suhteesta jonkin ammattialan tarpeisiin, ja tutkimiseen ilman välitöntä yhteiskunnallista soveltamistarkoitusta. Jos yliopisto tutkinno uudistuksen jälkeen ja sen sinänsä kannatettavien tarkoitusten vuoksi ei enää pysty suorittamaan sivistystehtäväänsä, tutkinno uudistuksen hinta on korkea.

Yliopiston identiteettiä koskevassa keskustelussa käsitukset ovat jyrkästi polarisoituneet. Yliopiston sivi-

tystehtävä on eräissä puheenvuoroissa nähty vastakkaisena tai ainakin ristiriitaisena yliopistokoulutuksen työelämään valmistamistehtävän kanssa. Yliopiston opintoväylän avautuminen yhä laajemmille nuorisojoukoille on merkinnyt ammattipätevyyskomponentin tärkeytymistä tutkinnoissa. Ammatillisen pätevyyden korostuminen tutkinnoissa ei kuitenkaan saa mitätöidä yliopiston ainutlaatuista erityistehtävää kulttuurin ja humanismin edistämisessä, vaan näiden tehtävätarkoitusten pitäisi kulkea käsi kädessä, toisiinsa yhdytyen ja toisiaan täydentäen. Käsitykseni mukaan erityisesti yleisopintoja olisi kehitettävä yliopiston sivistystehtävän suunnassa. Perustutkintoa opiskeleva nuori etsii yliopistosta virikkeitä elämäntarkoitukselleen suuntautuakseen elämässä ja yhteiskunnassa ja saadakseen opastetta valintoihinsa ihmisenä ja kansalaisena. Näitä ihmisyyden ja kulttuurin, luonnon ja yhteiskunnan olemusta, kehitystä ja vuorovaikutussuhteita koskevien kysymysten tarkastelu ja pohdinta luontuvat hyvin yleisopintoihin ja yliopiston sivistystehtävään tarjoten hyviä aineksia myös kriittisen ajattelutavan harjoittamiseen ja opiskelumotivaation virittämiseen.

2. Tulevaisuuden tähtäys

Koko yhteiskunta elää ja toimii tyypillisesti ajankohtaisten "tässä ja nyt" -tehtävä- ja tilannevaatimusten mukaan. Poliittinen toiminta ja päätöksenteko ovat taipuvaisia lyhytjänteisiin, väestön ja kannattajaryhmien välittömien tarpeiden, puolueitten valtakilpailun ja ajankohtaisten etunäkökohtien ohjaamiin ratkaisuihin yhteisten asioiden hoidossa. Jos vanha yliopistolaitos oli perinteinen ja ajastaan jäljessä, uusi "edistykseellinen" yliopistolaitos ja koko julkinen korkeakoulu- ja tiedepolitiikka ovat taipuvaisia toimimaan lyhyen poltovälin viitekehyksen ja lyhytjänteisesti tulkittujen yhteiskunnallisten tarpeitten varassa. Elämme tietysti

tässä ja nyt, mutta vastuumme hyvän elämisen mahdollisuuksista, humanismin ja kulttuurin kehittämisestä ulottuu yli monien sukupolvien tulevaisuuteen. Luonnonvarojen ja energian kulutus, ympäristön saastumisongelmat, ylikansoittuminen, joukkotuloaseiden tuotanto ja asekehitysavun mielettömyys ovat omiaan korostamaan tulevaisuuden ongelmien tärkeyttä ja niiden ratkaisujen etsimisen välttämättömyyttä jo tänään.

Vastuu elämisen ja kulttuurikehityksen tulevaisuudesta on erinomaisen vakava asia - jo tänään. Kuitenkin poliittisen ja myös taloudellisen päätöksenteon on vaikea kummankin alan lyhytjänteisten markkinavoimien vuoksi asettaa kehitystavoitteitaan riittävän pitkälle tulevaisuuteen. Sitävastoin tämä tulevaisuuden tehtävä: kasvatusta varten, kulttuurin kehittäminen ja hyvän elämisen mahdollisuuksien turvaaminen, sopii hyvin yliopiston tehtäväluonteeseen. Ellei näin toimita tänään, huomenna se voi olla jo liian myöhäistä tai ainakin ongelmat voivat silloin olla moninverroin vaikeammat.

Meidän olisi yliopiston toiminnassa pyrittävä pitämään tämä tulevaisuuden näkökulma elävänä viitekehyksenä. Se tavallaan jo kuuluu tieteen luonteeseen: tiede ei tumus- ta mitään lopullista totuutta, se on alati uudistuvaa, kehittyvää, etsivää ja siten tulevaisuuteen projisoituvaa. Samalla on tällä tieteellä ja myös tieteellisellä koulutuksella yhteiskunnallinen vastuunsa tulevaisuuden elämisen mahdollisuuksista, ihmisen hyvän toteutumisesta, luonnon tasapainon, rikkauksien ja kauncusarvojen säilyttämisestä sekä kulttuurin rikastuttamisesta. Tämä vastuu ja tämä haaste takaa yliopistolle tärkeän yhteiskunnallisen tehtävän samalla turvaten oman tulevaisuuden "yhteiskunnan luovana ja eteenpäinvievänä voimana".

3. Yhtenäiskorkeakoulu

Opiskelijamäärän suuri kasvu on siis osaltaan vaikuttanut yliopistotehtävän luonteen muutokseen. Tämä massoituminen on painanut leimansa myös yliopisto-organisaatioon: yliopisto on laitostunut. Tähän kysymykseen on syytä kiinnittää niinikään vakavaa huomiota ja erityisesti tässä yliopistossa, jossa tutkinonuudistuksen lisäksi tullaan myös hallintorakennetta uudistamaan.

Yliopisto on kasvanut. Mitä suurempi organisaatio, sitä enemmän tarvitaan säätelyä, hallintoa ja hallintotoimenpiteitä. Maamme korkeakoulujen hallinto- ja tutkintorakenteen uudistamispyrkimyksen tavoitteena tai niiden odottamattomana seurauksena on ollut yhtenäiskoulun kaltainen korkeakoulumalli, 'yhtenäiskorkeakoulu', jonka toteuttamisen ehtona on ollut ja on edelleen korkeakoulujen keskushallinnon ja opetusministeriön vahvistuva säätely ja kontrolli. Maamme 18 korkeakoulun muodostama yhtenäiskorkeakoululaitos edustaa todellista suurorganisaatiota, joka sellaisena edellyttää lisääntyvää säätelyä ja hallintoa. Kun yhteiskuntatieteellinen tiedekunta sääteli tutkintojensa suorittamista vanhan järjestelmän vallitessa 5 §:n avulla, uusi valtakunnallinen yhtenäisjärjestelmä tarvitsee 150 §:ää samaan tarkoitukseen.

Mitä laajempi on korkeakoulujen keskushallinnon toimintakapasiteetti, sitä enemmän se pystyy tuottamaan säätelyn ja kontrollin paineita yksityisissä korkeakouluissa. Nämä paineet koetaan vuorostaan sitä hankalampina, mitä vähäisempi on yksikön hallinnollinen toimintakapasiteetti. Pienimmillään tämä kapasiteetti on yleensä yliopiston laitostasolla ja siellä myös paineet tuntuvat häiritsevimmän. Juuri laitostasolla yliopisto toteuttaa perustettäväänsä ja -tarkoitustaan, ja mikä laitosten varsin rajoitetusta toimintakapasiteetista kuluu hallintoasioihin, sitä vähemmän niiltä liikenee voimavaroja opetukseen ja

tutkimukseen. Tähän häiritsevään vinokuormitukseen on osasyynä myös korkeakoulujen resurssiniukkuus. Miten paljon halvempaa ja siten myös helpompaa on lisätä yhden keskushallinnon kuin yliopiston 32 ainelaitoksen henkilöresursseja vaikka näiden tarve esim. amanuenssityövoimasta olisi erinomaisesti perusteltu.

4. Säätelyn pulma

Kuitenkin on syytä muistaa, että yliopistossamme erityisesti hallinto-, toimisto- ja huoltohenkilöstön määrällinen kehitys oli yliopistomme nopean kasvun vuosina huomattava. Yliopiston kasvu yhdessä jo todetun yhtenäiskorkeakoulukehityksen kanssa on lisännyt ns. hallintoasioiden määrää, mikä hallinnon demokratisoitumisen myötä on moninkertaistanut kokoustoimintaa. Turun yliopistossa Hillevi Kiviluoto on tehnyt tästä kehityksestä paljon puhuvan yhteenvedon: hallintoyksikköjen määrä on nelinkertaistunut, kokousten määrä seitsenkertaistunut ja kokouskutsujen määrä esityslistoineen kasvanut "vyörynomaisesti" 19000:sta 253000:een. Tämä kasvu tapahtui 2 vuoden aikavälillä Turun yliopiston valtiollistamisen yhteydessä v. 1974 ja sama trendi on havaittavissa myös Jyväskylän yliopistossa, jossa kuitenkin yksinkertaisemmasta hallintomallista johtuen kokousten määrä on pysynyt kohtuuden rajoissa. Tällainen kokousbyrokratia tulee erinomaisen kalliiksi ainakin aikakustannusten osalta ja siinä pätee myös nollasummasääntö: aika ja energia, joka kuluu kokouksiin, on poissa jostain muusta ja jos se on poissa opiskelusta, opetuksesta tai tutkimuksesta, sitä pahempi. Jokin kustannus-hyöty -analyysi tarvittaisiin sen seikan selvittämiseksi, korvaavatko mahdollisesti pätevyityneet päätökset kokousistumisten vaivat ja kulut. Mutta byrokratialla on monet kasvonsa. Arvo Jäppinen kirjoittaa opetusministeriön näköalapaikalta terävästi:

"Se, mikä on haitallista byrokratiaa toiselle onkin osallistumisoikeuden takaamista toiselle... Valitaan pitkiä kokouksia, mutta samalla korostetaan laajan keskustelun tärkeyttä. Katsotaan, että liian moni joutuu käyttämään liian paljon aikaa hallintoon, mutta samalla vaaditaan laajaa edustuksellisuutta. Säännökset koetaan liian yksityiskohtaisiksi, mutta vaikeuksien ilmaannuttua esitetään, että myös siitä ja siitä asiasta tulisi säätää asetuksessa".

Rajoitettujen korkeakoulujen valtakunnallisten voimavarojen asianmukaisen käytön ja aluepoliittisten tarkoitusten toteuttamiseksi tarvitaan keskitettyä valtakunnallista korkeakoulupoliittista säätelyä, mutta mitä kattavammin korkeakoulutehtävän ja yksityisen korkeakoulun toimintavastuun alucelle se ulotetaan, eli mitä täydellisemmin yhtenäiskorkeakoululaitos halutaan toteuttaa, sitä enemmän tarvitaan myös säätelyä yksityisenkin korkeakoulun ja yliopiston sisässä.

Säätely merkitsee yleensä toiminnan ja samalla tietysti toimivan subjektin, henkilön tai ryhmän, käyttäytymisen kaavoittumista ennakkomallien ja organisaation tavoitteiden suunnassa. Yliopiston koulutustehtävän alucella tutkinnonuudistus tähtää osaltaan tähän eli opiskelijan opintoväylän jäsentämiseen tavoitteiltaan ja opintokomponenteiltaan entistä täsmällisemmin, jotta ennakkomallin mukaisesti 160 opintoviikon jälkeen opiskelija entistä todennäköisemmin saavuttaisi opintotavoitteensa, yliopistollisen perustutkinnon, ja entisiä opiskelijapolvia pätevämpänä siirtyisi hyödyntämään yhteiskuntaa sen työmarkkinoilla tai - vastoin tutkinnonuudistuksen ennakkoodotuksia - siirtyy työttömyyskortistoon hyödyntämään yhteiskunnan kasvavaa työllisyysbyrokratiaa ja kriittiseen yhteiskunnalliseen tietoisuuteen koulutettuna vaatimaan rajuja yhteiskunnan rakennemuutoksia työnsaantinsa turvaamiseksi! Tätä tutkinnonuudistuksen mukaista opintoväylän mallia on karrikoiden luonnehdittu putkistoksi, johon opiskelija-raaka-aine painuu tullakseen 160 opintoviikon jälkeen ennakoiduin valmiuksin yliopiston jalos-

tamana tuotteena putkesta ulos työmarkkinoiden kulutukseen.

Yleisesti on todettava, että kaavoittuminen ja kaavamaisuus sopivat huonosti yliopiston tehtäväluonteeseen. Kaavoittuminen jäykistää toimintaa ja ajattelua, kaavoittuminen vähentää valintamahdollisuuksia ja joustavuutta. Kaavoittuminen supistaa näkökulmia ja kaventaa originaalisuuden ja luovuuden ilmaisumahdollisuuksia yliopistotyössä. Kaavoittuminen suosii lyhytjänteisyyttä, 'tässä ja nyt' -tyyppisten ongelmien etusijaisuutta, mutta soveltuu huonosti yliopiston tulevaisuudentehtävän antamiin haasteisiin.

Kuitenkin ja kaikitenkin yliopistotoiminta ja -organisaatio tarvitsee säätelyä. Jyväskylän yliopiston osalta tämä säätelyn tarve ei ole mitenkään poikkeuksellista ja sen toteuttaminen on yleensä kaikissa yliopistoissa pulmallista. Yliopiston toiminta on vahvasti tiede- ja ainekeskeistä ja sellaisena eritahoista ja hajakeskeistä. Yhdistävien intressien vähäisyydestä ja kilpailevien intressien paljoudesta johtuen yliopiston organisatorinen kiinteys on yleensä heikko, mikä tekee pulmalliseksi sellaisenkin säätelyn, joka yliopiston yhteisen edun ja yhteistoiminnan kannalta olisi välttämätöntä. Toisaalta on niinkin, että ollakseen aito ja elävä tieteellinen yhteisö yliopiston on organisaationa ja byrokraattisen säätelyn kohteena pysyttäväkin vaikeana ja pulmallisena. Ja näitä pulmia läytyy myös Jyväskylän yliopistosta, mutta ne eivät ole kaikki osoitusta vain yliopistomme elävyydestä, vaan osittain myös meidän kyvyttömyydestämme ratkaista vaikeita, häiriintyneiden henkilö- ja luottamussuhteiden aiheuttamia ongelmia.

Keskeisimmät yliopistotoiminnan säätelykeinot ovat toimivallan jako ja hallimollinen kontrolli säädöksineen, ohjeineen ja virkavastuuvälvoitteineen. Näitä kaikkia keinoja käytetään yliopiston säätelyssä joskohtakin viime-

aikaisessa yhtenäiskorkeakoulumallin ja eturyhmätoiminnan vauhdittamassa kehityksessä painopiste on siirtynyt selvästi lisääntyvien säädösten, määräysten, sääntöjen ja ohjesääntöjen eli yleisten ja yhteisten pelisääntöjen avulla tapahtuvaan säätelyyn. Yliopistomme ylin hallintolinja, hallintokollegio, on parin viime vuoden aikana tehnyt pääasiassa 'lainsäädöntötyötä' hyväksyessään yliopistolle satoja tutkinto- ja muita sääntöjä ja tehdessään opetusministeriön tahdosta uusia, yliopistoa koskevia hallintosäädösesityksiä. Näistä pykälistä tuskin löytyy mitään lopullista ratkaisua yliopiston säätelyn pulmiin, nehan eivät voi koskaan kattaa kaikkia tilanteita, ja mitä lopulta yliopisto parhaimmillaan onkaan kuin 'poikkeustilaa', alati uudistuvaa, kehittyvää ja kokeilevaa. Jos säännöt kahlitsevat tämän luovuuden, silloin "laki ja järjestys" jarruttavat yliopiston kehitystä ja sen tarkoituksen toteutumista.

5. Ratkaisun linja

Mitään ehdotonta ratkaisua yliopiston säätelyn ongelmaan ei liene. Käsitykseni mukaan tässä säätelyssä olisi tukeuduttava ehkä nykyistä enemmän yliopiston sisäiseen yhteisvastuuseen ja siirrettävä samalle keskushallinnolle säädöksissä määrättyä valvontavastuuta enemmän yliopisto-toiminnan perustasolle, erityisesti tiedekuntiin, joille jo perinteisesti kuuluu päävastuu opetus- ja tutkintohallinnon asioissa. Tehtävien paljouden vuoksi tämän kollegiaalisen, tiedekunnan ja laitosten kokouksissaan käyttämän säätelyn rinnalla tarvitaan myös työsuhteiden tapaan hallinnon luottamusmiesten - rehtorikunnan, dekaanien ja esimiesten - harjoittamaa säätelyä ja kontrollia. Tämä kuuluu näiden luottamustoimien velvoitteisiin. Esimies on ainakin moraalisesti, joskaan ei välttämättä aina juridisesti, vastuussa siitä, mitä hänen yksikössään tehdään tai jätetään tekemättä, ja tätä vastuuta ei saa sivuuttaa tai siirtää toiselle niin houkuttele-

vaa kuin se usein olisikin. Mutta myös näihin luottamustehtäviin on yliopiston kontrollin ulotettava ja kollegiaalisen yhteisvastuun mukaisesti yliopiston on valvottava sitä, ettei luottamustehtäviä laiminlyödä, käytetä väärin tai yliopiston edun vastaisesti esim. henkilökoh- taisten valtopyrkimysten tai yliopiston ulkopuolisten eturyhmien ja poliittisten pyyteitten hyväksi. On varsin todennäköistä, että suunnitteilla olevien uusien hallin- tosäädösten mukaan yliopiston kaikki hallinnolliset luot- tamushenkilöt valitaan vaalein määräajaksi. Tämä järjes- tely parantaa yliopistoyhteisön mahdollisuuksia valvoa luottamushenkilöittensä toimintaa mutta vain siinä tapauk- sessa, jos vaaleissa valitsijat todella käyttävät kontrol- limahdollisuuttaan ja antavat reilusti luottamuksensa henkilöille, joiden uskovat toimivan parhaiten yliopiston, tiedekunnan tai laitosten yhteisen edun mukaisesti. Vas- taavasti, yliopistoedun sitä vaatiessa valitsijoiden on oltava valmiit äänestämään henkilövaihdoksia. Tampereen teknillisen korkeakoulun rehtori on tutkijanmoraalista puhuessaan sanonut, että tutkijan on pystyttävä toimi- maan puolueettomasti ja tasapuolisesti ja ettei korkea- kouluista saa tulla sitoutuneiden tutkijoiden suojatyö- paikkoja. Soveltaen voidaan sanoa, että yliopiston esi- miesasema ei ole minkään koulukunnan, saati jonkin etu- ryhmän, suojatyöpaikka, vaan yhteisvastuuseen perustuva luottamustehtävä.

Muuten olen sitä mieltä, että yliopistossa pitäisi olla mahdollisimman vähän ulkopuolisten etu- ja intressiryhmien väliintuloa ja mahdollisimman vähän myös säädösten, valtaoikeuksien ja sanktioiden avulla aikaansaatua ulkoista säätelyä mutta sitä vas- toin mahdollisimman paljon jokaisen yliopistoyhteisön jäsenen - opiskelijoiden, opettajien ja toimihenkilöiden - omaehtoista käyttäytymisen itsesäätelyä yliopiston tarkoituksen ja sen yhteisedun mukaisesti. Jos yliopistossa tämä yhteinen hyvä ja myös yhteisvastuu

ovat elävästi tiedostetut, itsesäätely huolehtisi pääasiassa säätelyn ja järjestyksen tehtävistä, mutta jos tämä syystä tai toisesta pettää, silloin yliopiston yleinen etu vaatii ulkoisen säätelyn käyttöä.

Yliopiston byrokraatisoitumisen ongelma on tärkeä ja ajankohtainen. Yliopiston on pystyttävä kriittisyyteen - eikä vain ympäristöään, vaan myös itseään kohtaan. On erinomaisen tärkeää, että yliopiston kaikessa hallinnossa ja tietysti myös korkeakoulujen keskushallinnossa tieteellinen asiantuntemus on riittävästi edustettuna ja että ensi sijassa yliopiston tieteellisen tehtävän näkökulmasta arvioidaan tarpeellisen byrokratian määrää ja laatua. Byrokratia voi olla hyvä palvelija, mutta se on aina huono isäntä.

Asiakirjatulvan räjähdysmäinen kasvu on ollut lisääntyvän byrokratian ehkä näkyvin seuraus. Nykyisin julkisen hallinnon piirissä tuotetaan joka vuosi 40 hkm uusia asiakirjoja. Valtionarkistonhoitajan professori Toivo J. Paloposken mukaan enää ei olekaan ihanteellinen arkistonhoitaja sellainen henkilö, joka säilyttää eniten, vaan paradoksaalisesti henkilö, joka hävittää eniten! Vastavasti on sanottava Ylioppilaslehden Toivo Salosen tapaan, että idea on se, että yliopistossa olisi hallintoa mahdollisimman vähän ja sitä enemmän - jatkaisin - laadukasta tutkimusta, tasokasta opetusta ja opiskeluponnistamista ja henkisen kasvamisen riemua!

Yliopisto ja ympäristösuhteet. Hallinnon-
uudistus. Kansainvälinen kulttuurivaihto.
Yliopiston kasvatustehtävä. Kriittinen
ja avoin yliopisto. AVAJAISPUHE 1981

UUDISTUVA YLIOPISTO JA YMPÄRISTÖHAASTEET

Jyväskylän yliopisto lähtee aloittamaan uutta lukuvuottaan uusituin tutkinto- ja hallintojärjestelmin. Raskas ja monessa suhteessa ongelmallinen tutkinnonuudistus on lähes kaikilla koulutusaloilla pitkällä toteuttamisvaiheessa. On luonnollista, että näin mittavan uudistuksen toimeenpanossa syntyy pulmia, joita ei suunnitteluvaiheessa ole pystytty ennakoimaan. Meidän on yritettävä selviytyä niistä sovittelemalla, pienin mahdollisin häiriöin. Uudessa tutkintojärjestelmässä on väitetty olevan myös sellaisia rakenteellisia heikkouksia, jotka vaativat korjauksia ja muutoksia itse järjestelmään. Tämän vuoksi tiedekuntien ja laitosten olisi huolehdittava tutkinnonuudistuksen valppaasta seurannasta.

1. Resurssipulma

Tutkinnonuudistuksen toimeenpanon pahin pullonkaula lienee lopulta yliopiston henkilöstön ja erityisesti sen opettajakunnan vajalukuisuudessa. Hyvien taloudellisten vuosien aikana toteutettiin mittavat korkeakoululaitoksen alueellista laajentamista koskevat suunnitelmat ja tähän liittyen myös Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun laajentaminen monitieteiseksi yliopistoksi. Korkeakoululaitoksen perustointakyvyn turvaamiseksi lähinnä opettajavoimien osalta kasvavan opiskelijamäärän koulutustarvetta vastaavasti säädettiin ns. korkeakoulujen kehittämislaki. Tähän lakiin vedoten ja siihen luottaen korkeakoulut ovat tehneet toimintasuunnitelmansa ja budjettiesityksensä. Tuli kuitenkin lama. Taloudellinen kasvu taantui, ja kehittämislain mukainen resurssikehitys vitkaantui: toteuttamisaikataulua oli jatkettava vuodesta 1981 vuoteen 1986. Viime vuoden henkilöstölisäykset ainakin Jyväskylän yliopiston osalta panevat epäilemään tämänkään aikataulun paikkansapitävyyttä. Vuoteen 1986 mennessä yliopistomme henkilöstövaje, kehittämislain vähimmäisnormien mukaan määriteltynä, on noin 100 virkaa ja tointa, mikä edellyttäisi keskimäärin 20 henkilön vuotuista lisäystä. Tosiasiassa yliopisto on viime vuosien aikana saanut vajaan kolmanneksen tästä laskennallisesta osuudestaan!

Uusi tutkintojärjestelmä uusine koulutusohjelmineen merkitsee yliopisto-opetuksen laajentamista ja monipuolistamista. Samanaikaisesti korkeakoululaitoksen valtakunnallisissa kehittämishojelmissa tähdennetään myös tieteellisen jatko- ja ammatillisen täydennyskoulutuksen tehostamisen tarvetta. Syystä yliopistossa ollaan huolestuneita ja kysytään, ovatko nämä mittavat tehtävälajennukset enää järkevässä suhteessa yliopiston henkilöstöresursseihin ja muihin toteuttamismahdollisuuksiin. Eräillä aloilla lisääntyneet opetus-, tutkinto- ja hallintotehtävät ovat jo niin ylikuormittaneet

henkilökuntaa, että on vaadittu mm. opiskelijamäärän tuntuva supistamista ja/tai uuden tutkintojärjestelmän purkamista ainakin osittain. Laaja-alaiset uudistamissuunnitelmat ovat jo vuosikymmenen ajan lisäkuormittaneet yliopistoamme. Olisi oikein ja kohtuullista, että yliopisto, toteutettuaan nyt toimintasuunnitelmissaan keskushallintonsa vaatimat, laajat uudistukset, saisi lähivuosien aikana myös kohtuulliset voimavarat näiden kunnolliseen toteuttamiseen. On myös oikein ja kohtuullista, että lisääntyvät tehtävät jaetaan yliopiston sisällä entistä tasapuolisemmin ja kohtuuttomia tehtäväkuormituksia välttäen. Tähän olisi kiinnitettävä yliopiston kaikissa hallintoyksiköissä huomiota, ei vain hallintovirastossa ja rehtorin 'paimenkirjeissä'. Yliopistokin on yhteisvastuun asia.

Vaikeassa resurssitilanteessa yliopisto on etsinyt myös uusia ratkaisuja kehittämispulmiinsa. Niinpä yliopiston aloitteesta perustettiin viime vuoden vaihteessa Jyväskylän kesäyliopisto, joka hallinnollisesti itsenäisenä yliopistoyhdistyksen toimialana täydentää ja laajentaa yliopiston koulutuspalveluja avoimen yliopiston tapaan kaikille aikuisryhmille. Kesäyliopiston tuloksellinen ensimmäinen lukukausi osoitti, että maakunnan ja Jyväskylän kaupungin tuella ja yhteistyöllä kesäyliopistosta on kehittymässä Keski-Suomeen nopeasti merkittävä uusi kulttuurikeskus vaalimaan Jyväskylän kesäyliopistotoiminnan vanhaa perinnettä. Kesäyliopisto antaa myös yliopistolle uusia toimintavirikkeita ja avaa kanavia yliopiston ja ympäristön hedelmälliselle vuorovaikutukselle. Yliopisto voi hyvällä syyllä toivottaa tälle käenpoikaselleen parasta menestystä. Käenpoikanen näyttää kehittyvän ravinnerikkaassa ympäristössään nopeasti täysmittaiseksi käksi, jonka kukunta alkaa kantautua jo yli maakuntarajojenkin.

Kun on kysymys yliopiston vaikeasta resurssitilanteesta en voi tässäkin yhteydessä olla hämmästelemättä sitä, et-

tä yliopistomme liikuntatieteellisen tiedekunnan kehittämisen eduskunnan tahdon mukaisesti alansa korkeakoulutuksen ja tieteellisen tutkimuksen keskuiseksi maahamme, on jätetty pahasti kesken ja kuitenkin samanaikaisesti ja vastoin arvovaltaisen valtion tiedenevoston yleistä suositusta on lähdetty perustamaan alalle uutta, tehtävälaltaan laajaa ja päällekkäistä tutkimuslaitosta neuvottelematta asianmukaisesti esim. tarkoituksenmukaisesta yhteistyöstä ja työnjaosta yliopistomme kanssa. Tämähkö on järkevää yhteisten asioiden hoitoa ja julkisten varojen käyttöä nykyisessä niukuuden ja resurssivajeen tilanteessa? Kenen olisi pitänyt panna jäitä hattuun? Yliopisto oikeutetusti odottaa, että ennenkuin julkisia varoja liiemmältä sijoitetaan tämän uuden tutkimuslaitoksen perustamiseen ja toiminnan käynnistämiseen, liikuntatieteellisen tiedekunnan kehittäminen varmistetaan ja sen toimintaedellytykset turvataan. Yliopisto onkin esittänyt, että yhteisymmärryksessä Jyväskylän kaupungin kanssa laadittu suunnitelma tiedekunnan II rakennusvaiheen toteuttamiseksi Hippoksen urheilupuiston rakennusohjelman yhteydessä käsiteltäisiin kiireisenä valtakunnallisena erityishankeena.

2. Hallinnonuudistus

Jyväskylän yliopisto on uuden aikakauden kynnyksellä myös vasta toteutetun hallinnonuudistuksen osalta. Eduskunta antoi 19.12.1980 yliopistosta lain, joka säätää yliopiston tehtävät ja uuden hallintomallin kehykset, ja valtioneuvosto antoi puolestaan 26.6.1981 asetuksen hallinnon järjestelyn yksityiskohdista. Tämä vaikea ja monivaiheinen hallinnonuudistus käynnistyi jo v. 1976, mutta vauhdittui varsinaisesti seuraavana vuonna opetusministeriön pyytäessä yliopistolta "selvitystä mihin toimenpiteisiin yliopisto on sisäisen hallintonsa uudistamiseksi ryhtynyt ja mihin ajankohtaan mennessä uudistusesityksen arvioidaan valmistuvan.." (28.4.77). Ehkäpä tehtävän hankaluudesta johtuen

yliopisto totesi vastauksessaan turhankin ähräkkäästi, etteivät ministeriön "vauhditustarpeen" perustelut sovel- lu Jyväskylän yliopiston tilanteeseen (25.5.1977). Jämäk- kään kielenkäyttöön lienee vaikuttanut sekin, että yli- opiston aikaisemmasta perusteellisesta hallinnonuudistuk- sesta, jonka seurauksena ensi kerran opiskelijat maamme korkeakoululaitoksen historiassa pääsivät täysivaltaisina jäseninä osallistumaan yliopiston keskushallinnon ja tiede- kuntien päätöksentekoon, oli ennättänyt kulua vasta vajaa kymmenen vuotta, kun eräissä vanhemmissa korkeakouluissa hallinnon viive ja uudistamisen tarve oli ilmeisempi. Huo- limatta epäilyistään yliopisto teki varsin lyhyen valmis- teluajan puitteissa 15.6.1978 esityksensä hallintoasetuk- sen tarkistamiseksi niiden kokemusten pohjalta, jotka sen toimivuudesta oli saatu. Peruslähtökohtanaan yliopisto pi- ti sitä, että hallinnon kehittämisessä edetään toiminta- häiriöitä välttämättä asteettain ja harkiten. Asian valmis- telun siirryttyä opetusministeriöön yliopistolle jäi edelleen mahdollisuus neuvotella yksityiskohdista minis- teriön neuvottelijoiden osoittaessa hyvää valmiutta pe- rusteltujen näkökohtien huomioonottamiseen.

Lopullinen hallintoratkaisu oli laaja-alaisempi kuin yli- opisto tahtoi. Jotkut ratkaisut poikkesivat varsin selvästi yliopiston esityksestä. Esimerkkinä mainittakoon muutoksen- hakumenettely. Yliopiston esittämä menettely toteutui, mut- ta vieraassa korkeakoulussa, Åbo Akademiassa, jonka hal- linto uudistettiin samanaikaisesti. Jo yliopiston sisällä eri henkilöiden ja henkilöryhmien käsitykset hallintorat- kaisusta vaihtelivat, ja edelleenkin vaihtelevat, suuresti toisistaan. Mikään henkilöryhmä ei voi sanoa saaneensa tää- toaan läpi uudessa hallintomallissa. Jokainen joutui tin- kimään vaatimuksistaan, mutta suhteellisesti eniten kui- tenkin professorikunta, joka menetti määränestimensä kaikissa hallintoelimissä joutuen vieläpä uhraamaan pe- rinteen kokousforuminsa, konsistorin, yliopistodemokra-

tian alttarille. Näistä leikkauksista huolimatta on käsitykseni mukaan ehdottoman tärkeää yliopiston kehityksen kannalta, että sen päätöksenteossa tieteelliselle asiantuntemukselle annetaan riittävä paino. Olkoon uusi hallintoratkaisu myös tässä suhteessa meille haaste. Se oli vaikean ja raskaan sovittelun tulos, kompromissi, monisuuntaisista vaateista. Sellaisenakin se voi taata yliopiston myönteisen kehityksen korkeimman hengen-
viljelyn alalla ja turvata työrauhan säilymisen. Näin uskon, koska mitään patenttiratkaisua ei ole, ja kaikki lopulta riippuu kuitenkin niistä henkilöistä, heidän kyvykkydestään ja moraalistaan, jotka hallintoon ja sen luottamustehtäviin valittuina kantavat viime kädessä vastuun yliopiston päätöksenteosta. Yliopistomme on näiden tärkeiden valintojen ja vaalien edessä.

3. Yliopiston ympäristösuhteet

Viime vuosien aikana korkeakoululaitoksen suhde ympäristöönsä, yhteiskuntaan, on ollut vilkkaan pohdinnan kohteena. On etsitty keinoja korkeakoulujen lähentämiseksi muuhun yhteiskuntaan. Kehityksen suunta viittaa siihen, että yhteiskunta ja me sen jäseninä olemme elämänehtojen ja elämisen ongelmien ratkaisuisissa entistäkin riippuvampia toisistamme, kyvystämme elää ja toimia yhdessä. Yliopistokaan ei voi jäädä ulkopuoliseksi, kun yhteiskunta kamppailee kasvavien ongelmien kanssa. Yliopisto ei voi jäädä ulkopuoliseksi rauhan ja turvallisuuden, nälänhädän ja kehitysavun, energian ja luonnonvarojen riittävyuden, ympäristönsuojelun tai ihmisoikeuksien suurissa kysymyksissä. Uusi laki velvoittaa yliopistoa kehittämään opiskelevaa nuorisoa "kykeneväksi palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa". Jotta tähän pystyisimme, meidän on opettajinakin kasvatettava yhteisvastuuseen, eikä vain yliopistomme, lähiympäristömme tai maamme asioissa, vaan myös ylikansallisissa kysymyksissä. Viisas filosofimme, akateemikko G.H. von Wright lausui äskettäin huolestumisensa tämän solidaarisuuden heikkoudesta. Sitä todella tarvitaan etsittäessä ratkaisuja nykypäivän moniin maailmanrauhaa ja hyvinvointia uhkaaviin globaaliin ongelmiin.

Tämä kasvat- ja tehtävävastuu kuuluu myös yliopistolle, ja sitä me voimme toteuttaa mm. tunnustamalla yhteiskunnan ongelmat myös yliopiston ongelmiksi ja nykypäivän elämäntaustat myös yliopiston haasteiksi ja myötäelämällä yliopistossa herkästi ihmisen ja yhteiskunnan arkea ja sen pulmia. Maailmankuulu Nobel-taloustieteilijä professori J. Tinbergen varoittaa yliopistoja kouluttamasta yhteiskunnan tehtäviin väestön arkiongelmista vieraantunutta eliittiä ja tämän vaaran torjumiseksi hän suosittelee yliopistoille elävää yhteyttä yhteiskunnan todellisuuteen ja kansan elintapoihin. Suomalainen korkeakoululaitos on kehittynyt hieman vitkaisesti tähän yhteisvastuuseen. Yliopiston ääni on kuulunut usein turhan vaimeasti, kun yhteiskunnassa on ratkottu vaikeita suuntakysymyksiä.

Yliopiston monissa ja erityisesti luonnontieteen alan laitoksissa on tehty jo pitkään arvokasta ympäristön ja luonnontalouden tutkimusta. Tätä ajankohtaista tutkimustarvetta ja -palvelua yliopisto pyrkii määrätietoisesti kehittämään ja tässä tarkoituksessa yliopisto teki keväällä periaatepäätöksen monitieteisen ympäristöntutkimuskeskuksen perustamisesta. Tällä järjestelyllä yliopisto pyrkii koordinoimaan sen eri laitoksilla tehtävää ympäristöntutkimusta, laajentamaan tutkimuksen tiedepohjaa ja kehittämään sen tutkimusmenetelmiä. Ympäristöntutkimus on aina kuulunut yliopistomme tieteelliseen ominaiskuvaan, ja yliopisto on valmis tätä entisestään vahvistamaan. Korkeakoulupoliittisesti pitäisi myös olla perustellumpaa tukea jo olemassa olevia elinvoimaisia tutkimuskeskuksia kuin lähteä jatkuvasti perustamaan uusia, toimintaedellytyksiltään helposti vajeatehoisiksi ja rajoittuneiksi jääviä laitoksia.

4. Kansainvälinen kulttuurivaihto

Vaikka yliopiston alueellisen lähiympäristön ja oman kotimaan tarpeilla on yliopiston toiminnassa kasvava painoarvon-

sa, emme saa unohtaa kuitenkaan sitä, että kansainvälisillä yhteyksillä on yliopiston koulutuksen ja tieteellisen tason kannalta ensiarvoinen merkityksensä. Kiinteät ja hyvät kansainväliset yhteydet ovat yliopistolle välttämättömät pyritäessä tieteessä tasokkuuteen ja kansalliseen tai peräti kansainväliseen merkittävyyteen. Tästä on yliopistommekin piirissä selvää näyttöä. On valittaan todettava, että yliopistomme taloudelliset mahdollisuudet näiden elintärkeiden yhteyksien kehittämiseksi ovat varsin rajoitetut ja selvästi heikommat kuin niillä korkeakouluilla, joilla on tukeaan varakkaat säätiöt ja suurlahjoittajat. Tutkijakoulutukseen pitäisi kuulua välttämättömänä osana osallistuminen kansainväliseen tutkimustyöhön ja/tai harjoittelu jossakin alan tutkimuskeskuksessa ulkomailla. Vastaavasti olisi tärkeää virikkeiden kannalta, että yliopisto pystyisi nykyistä paremmin kiinnittämään kyvykkäitä ulkolaisia tutkijoita määräaikaaisesti eri laitosten opetus- ja tutkimustehtäviin. Opetusministeriö on kehittämissuunnitelmissaan kiinnittänyt näihin tarpeisiin perustellusti huomiota, mutta toistaiseksi käytännön toimenpiteet ovat jääneet määrällisesti vielä vaatimattomiksi erityisesti maaseutukorkeakoulujen kannalta.

Tässä yhteydessä on syytä todeta, että yliopistossamme opiskelee enentyvästi myös vierasmaalaisia opiskelijoita tuoden kansainvälisyyttä yliopistokuvaan ja edistäen tärkeää kansainvälistä vuorovaikutusta opiskelijakunnankin keskuudessa. Oudossa ympäristössä ja opiskelun kansainvälisyyteen vielä heikosti suuntautuneessa järjestelmässämme ulkolaiset opiskelijat kohtaavat opintiellään monia ylimääräisiä vaikeuksia. Yleensä suomalainen korkeakoululaitos on nykyisellään varsin puutteellisesti valmistautunut kohtaamaan lisääntyvän kansainvälisen opiskelija- mutta myös opettajavaihdon. Tähän meidän olisi kuitenkin kiireisesti varauduttava. Jo yksin vastavuoroisuus velvoittaa meitä olemmehan me suomalaiset opiskelijoina ja opettajina saaneet nauttia tähän mennessä moninkertaisesti enemmän muiden maiden korkeakoulujen palveluista ja edelleenkin saamme nauttia. Opettaja- ja opiskelijavaihdon

kehittämiseen ja sen nykyistä tasapuolisempaan virtaukseen on äskettäin mm. Euroopan Neuvostossa kiinnitetty vakavaa huomiota.

Myös yliopiston laitosten toimesta järjestetyt kansainväliset tapaamiset edistävät arvokkaalla tavalla kyseistä kansainvälistä vaihtoa ja antavat yliopistomme opettajille ja tutkijoille tilaisuuden esitellä tutkimussaavutuksiaan kansainvälisille asiantuntijoille. Näillä tapaamisilla on suuri merkitys myös henkilökohtaisten kontaktien solmimisessa ja merkityksensä etenkin nuorten tutkijain kannalta on silläkin, että näissä tilaisuuksissa saa nähdä ja kuulla tutkimuksistaan ja kirjoistaan tunnettuja tutkijoita ja kokea fyysisesti ja henkisesti heidän läsnäolonsa. On ollut muuten ilahduttavaa todeta, että yliopistomme laitokset ovat vaivojaan säästämättä järjestäneet enentyvästi kansainvälisiä tapaamisia. Kiitoksin on todettava myös Jyväskylän kaupungin, maakunnan ja yliopistoyhdistyksen antama sivustatuki kongressijärjestelyissä ja niiden rahoittamisessa. Kaunis näyttö yliopistomme kyvystä järjestää yhteistyössä mittaviakin kansainvälisiä tapahtumia ja Jyväskylän sopivuudesta kongressikaupungiksi antoi elokuussa toimeenpantu pohjoismainen historiantutkijoiden kongressi, johon osallistui lähes 400 tutkijaa ja jonka käytännön järjestelyistä vastasi lähinnä historian laitoksen professori Mauno Jokipiin johdolla. Laitos hoiti vaativan järjestelytehtävän suuritöisine kongressijulkaisuineen tavalla, joka tuotti yliopistolle ja ennen muuta historian laitokselle paljon myönteistä palautetta.

5. Kasvatusvastuu

Yliopiston yhteiskuntaa uudistava tehtävä ei toteudu vain tutkijain työssä, vaan lopulta ehkä sitäkin merkityksellisemmin yliopiston koulutus- ja kasvatustehtävässä. Tutkinnonuudistuksen eräänä keskeisenä lähtökohtana oli luoda yliopistolle entistä paremmat edellytykset tehtävän onnistumiselle. Toisaalta

on ilmeistä, että nykypäivän massoittuvassa yliopistossa opettajien ja opiskelijoiden vuorovaikutus jää usein liian kapea-alaiseksi ja vaikutuksiltaan pintapuoliseksi. Yliopistokasvatuksessa tarvitaan enemmän pienryhmätyyppistä toimintaa ja enemmän muutakin opettajien ja opiskelijoiden todellista vuorovaikutusta. Tähän tähtää osaltaan tutkinnon-uudistus, mutta sen toteuttaminen on jäänyt puolitiehen riittämättömien opettajavoimien vuoksi.

Elämäkäsitystään etsivää ja maailmankuvaansa jäsentävää nuorta askarruttavat myös sellaiset kysymykset, joihin emme edes tutkijoina voi antaa yksiselitteisiä vastauksia. Münchenin yliopiston rehtori, professori N. Lobkowicz kertoi Helsingin konferenssissa vuonna 1979, että yliopistokriisin aikoihin eräs opiskelija kysyi häneltä kantaa sellaisessa elämänkatsomuksellisessa asiassa, johon hänellä ei ollut antaa tieteenalansa, filosofian, perustelua. Tästä syystä hän kieltäytyi vastaamasta, mutta katui jälkeensä menettelyään. Tutkijoina, hänen mukaansa, me voimme tällä tavoin liian helposti väistää hankalat mutta usein juuri tämän päivän nuorisoa askarruttavat kysymykset. Näin tehdessämme pitäydymme tiukasti tutkijan roolissa ja kieltäydymme kasvattajan vastuusta. On tietysti helpompaa huolehtia opetusvelvollisuudesta kuin kantaa vastuuta kasvatuksesta. On usein helpompaa opettaa tosiasioita kuin opettaa tekemään tärkeitä kysymyksiä; on helpompaa antaa valmiita vastauksia kuin hyviä virikkeitä ajatteluun. Kerrotaan jonkun englantilaisen maineikkaan yliopisto-opettajan arvostaneen älyllistä uteliaisuutta muistitietoa ja pähänpönttämistä jopa siinä määrin enemmän, että hän antoi parhaat arvosanat, ei suinkaan parhaista muistivastauksista, vaan luentovirikkeiden pohjalta esitetyistä parhaista, s.o. tärkeistä, kysymyksistä. Eikö juuri ajatteluun harjaantuminen ole yliopistokasvatuksen ja koko yliopistotarkoituksen kulmakivi?

6. Kriittinen, uudistava yliopisto

Olen edellä käsitellyt yliopiston monitahoisia, tärkeitä ympäristökysymyksiä. Elävä ja läheinen vuorovaikutus ympäristönsä kanssa on yliopiston jatkuvan kehittymisen edellytys. Tämä suhde ei kuitenkaan voi olla mikään alistus- tai valtasuhde. Yliopiston on valppaasti seurattava yhteiskunnan tapahtumia ja valppaasti vastattava ajan haasteisiin. Toisaalta sen tulee säilyttää suhteissaan kriittisyytensä eikä se voi toiminnassaan sitoutua minkään ulkopuolisen etu- tai valtapiiriin ehtoihin. Tieteellisen autonomiansa varassa yliopisto voi itseasiassa parhaalla mahdollisella tavalla palvella yhteiskuntaansa ja toimia sen korkeimman hengenviljelyn tehtävässä. Yliopiston autonomiaan sisältyy kuitenkin myös vastuu. Autonomiansa suojassa yliopisto ei saa vieraantua ympäristöstään ja sen elämisen ongelmista. Tiedekään ei ole tässä suhteessa immuuni, vaan sekin voi etäännyä tutkimaan toisarvoisia asioita tai käpristyä "tempujen tekemiseksi", kun samaan aikaan suuret ja todella tärkeät kysymykset joutuvat odottamaan tutkijoitaan. Vieraantumisen estämiseksi yliopiston on pystyttävä aina kriittisyyteen myös omaa toimintaansa kohtaan. Olisi kohtalokasta koko yliopistolaitoksen kehitykselle, ellei se tähän pysty.

Yliopiston on suhteessaan ympäristöön ja itseensä oltava avoin. Avoimuus on ankara haaste. Onko meillä rohkeutta, onko meillä edes voimaa vastata näihin haasteisiin ja odotuksiin? Yliopiston kriittinen, uudistava tehtävä yhteiskunnassa ei ole helppo eikä vailla riskejä nykyisessä lukkiutuneessa yhteiskuntatilanteessa, jolle on tunnusomaista jäykät, polarisoituneet yhteiskuntakäsitykset ja keskitetyt kehityksen ohjausjärjestelmät. Professori Lawrence R. Freemanin mukaan yliopiston vapaus toteuttaa tärkeintä tehtäväänsä: tuottaa uusia ideoita ja kokeilla entisiä uusissa olosuhteissa, mittaa vallitsevan yhteiskuntamoraalin voimaa. Uudet ajatukset eivät uutuutensa vuoksi miellytä koskaan kaikkia, ja siksi Freemanin mukaan kriittisessä, uudistavassa tehtävässään

yliopisto joutuu usein enemmän tai vähemmän avoimen hyökkäyksen ja arvostelun kohteeksi.

Yliopiston tehtävä nyky-yhteiskunnassa on täynnä haasteita, mutta tämä tehtävä on samalla vaikea ja kritiikille altis. Kritiikissämme meidän sekä yliopistossa että sen ulkopuolella olisi syytä muistaa cambridgelainen sanonta:

"Yliopiston hyvän maineen rakentamiseen tarvitaan vuosia, mutta sen tuhoamiseen riittää lyhyt aika".

UKK vihki v. 1971 liikuntatieteellisen tiedekunnan uudisrakennuksen. 'Perässä-hiihtäjät' perustavat UKK-instituutin pääleikkäisin tehtävin ja käyttörahoituksin.
SUOMEN KUVALEHTI 1980

UKK-INSTITUUTTI JA LIITERI

Kaksi vuosikymmentä sitten käytiin ankara korkeakoulupoliittinen kiista "Jumpan" sijaintipaikkakunnasta: pidetäänkö se Helsingissä ja Helsingin yliopiston yhteydessä vai siirretäänkö Jyväskylään, kasvatusopillisen korkeakoulun opettajankoulutuksen yhteyteen. Jyväskylä voitti eduskunnassa ja liikuntakasvatuksen uusi opintosuunta aloitti vuonna 1963 toimintansa ja itsenäistyi v. 1968, korkeakoulun laajennuttua yliopistoksi, liikuntatieteelliseksi tiedekunnaksi.

Tähän aikaan käynnistyi myös tiedekunnan "ensimmäinen rakennusvaihe" ja uusi ajanmukainen rakennus vihittiin v. 1971 käyttönsä. Tiedekunnan ja samalla nuoren yliopiston juhlatapahtuman kohokohta oli, kun itse tasavallan presidentti piti rakennuksen vihkiäispuheen. Tämä UKK:n "sporttipuhe" palkittiin sittemmin vuoden puheena! Siinä on edelleen paljon ajankohtaista sisältöä:

"Valtiovallan ja viime kädessä eduskunnan tehtävänä on huolehtia siitä, että tiedekunnan toimintaedellytykset alan valtakunnallisena tutkimuksen ja korkeimman koulutuksen keskuksena tulevat lähivuosien aikana asianmukaiseen kuntoon. Ollisi onnetonta, jos tämä tiedekunnan kehittämistyö jäisi nyt puolittiehen esim. Helsingin yliopiston voimistelulaitoksen uudistamisaloitteen vuoksi. Tämä Helsinki-keskeisyydestä lähtevä pyrkimys osoittaa jälleen varkuuttavasti urheilun jäykkien uskomusten ja vanhoilisten perinteitten voimaa. Kukaan ei ole asiaperustein pystynyt osoittamaan, että maassamme tarvittaisiin tällä alalla useampia yliopistollisia oppilaitoksia. Tuskin meillä myöskään on tuhlaukseen saakka voimavaroja korkeakoululaitoksemme kehittämiseksi. Parempi pyrkiä yhteen ajanmukaiseen ja toimintakyvyn laitoon kuin tyytyä kahteen vajaatehoiseen ja toimintaedellytyksiltään puutteelliseen".

Puhe tehosikin osittain ja järki voitti kiistassa: Helsingin yliopiston kunnianarvoisa vanhus, voimistelulaitos, lopetti toimintansa. Sitä vastoin puheen kehittämistavoite: uuden tiedekunnan ajanmukaisuuden ja toimintakyvyn turvaaminen, unohdettiin nopeasti - arvattavasti kustannussyistä. Tiedekunnalle kävi "onnettomasti", ja sen kehittäminen jätettiin "puolittiehen". Julkilausumassaan tiedekunta totesikin 14.8.1980 mm. seuraavaa:

"Liikuntatieteellisen tiedekunnan kehittämishjelma on (kuitenkin) jäänyt toteutumatta. Vuoden 1974 jälkeen tiedekunta ei ole saanut yhtään uutta virkaa. Myöskään toista rakennusvaihetta, joka olisi tarpeellinen sekä opetuksen että tutkimustyön kannalta, ei ole päästy toteuttamaan. Maamme ainoan liikunta-alan korkeakoulutasoisen koulutus- ja tutkimusyksikön kehittäminen on täten pysähtynyt".

Erityisen kipeästi voimavarojen puute on koettu tutkimuksen alalla kuuluuhan tiedekunnan tehtävävastuuseen juuri tieteellisen tutkimuksen käynnistäminen ja sen jälkeensä jääneisyyden korjaaminen, joka oli syntynyt vuosikymmenien aikana voimistelulaitoksen kehojen tutkimusedellytysten seurauksena. Uusi opintosuunta kiinnitti jo vuonna 1965 huomiota tutkimustoiminnan vaatimiin erityistoimintapiteisiin ja ehdotti liikuntatieteellisen tutkimusinsti-

tuutin perustamista Jyväskylään opintosuunnan yhteyteen.
Asiaa koskevassa muistiossa todetaan mm.:

"Maassamme ei nykyisin ole lainkaan liikuntatieteelliseen tutkimukseen erikoistunutta tutkimuslaitosta. Tutkimusten tarve on kuitenkin voimakkaasti lisääntynyt ja tutkimustyön tarpeellisuus on jo yleisesti tunnustettu...

Laajojen tutkimusohjelmien ja selvitystehtävien toteuttamiseksi, mutta myös liikuntatieteellisen perustutkimuksen suorittamiseksi tarvitaan liikuntakasvatuksen opintosuunnan kanssa kiinteässä yhteistoiminnassa oleva, hallinnollisesti itsenäinen tutkimusinstituutti. ... Tutkimusinstituutin perustamista puoltaa vielä se tärkeä näkökohta, että se edistäisi samalla tutkijakoulutusta liikuntatieteiden eri aloilla, koska laitoksen puitteissa voitaisiin tehokkaasti järjestää tutkijakoulutuksessa välttämätön tutkimusharjoittelu. Tähän harjoitteluun ei nykyisin, alan tutkimuslaitoksen puuttuessa, ole riittäviä mahdollisuuksia".

Tämän tutkimustarpeen pohjalle perustettiin v. 1970 Liikunnan ja kansanterveyden edistämisseitien tutkimuslaitos päätehtäväänään liikuntatieteellisen tutkimuksen harjoittaminen. Lisäksi tutkimuslaitos ohjelmansa mukaisesti osallistuu tutkijakoulutukseen, harjoittaa tiedonvälitystä ja ylläpitää urheilu- ja kuntotutkimusasemaa. Näitä tehtäviään tutkimuslaitos on toteuttanut läheisessä yhteistoiminnassa erityisesti Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan kanssa.

Periaateohjelman (25.4.1974) mukaan tutkimuslaitoksen toiminta suuntautuu laaja-alaisesti liikunnan ja urheilun eri ilmenemismuotojen tutkimiseen ja tähtää niitä koskevan tiedon edistämiseen ja merkityksen selvittämiseen yksilön ja yhteiskunnan kannalta erityisesti terveydenhuollossa, kasvatuksessa ja sosialisatiossa, työssä ja työsuojelussa, vapaa-ajan käytössä, yhteiskuntasuunnittelussa ja kansainvälisessä vuorovaikutuksessa. L i i k u n n a n j a t e r v e y d e n välisten yhteyksien tutkimus kohdistuu liikunnan vaikutusten selvittämiseen ja pyrkii edistämään tietoa elämisen laadun (esim. terveyden, hyvinvoinnin ja

viihtymyksen) ehdoista sekä sairauksien, tapaturmien ja elimistön ennenaikaisen rappeutumisen ehkäisystä.

Tutkimuslaitos on tehnyt - pääasiassa Suomen Akatemian ja OPM:n rahoittamana - merkityksellistä tutkimustyötään kuitenkin varsin puutteellisissa vuokratiloissa ja ilman vakinaista tutkijakuntaa. Säätiön tutkimuslaitoksen rakkemushankkeet yksityiskohtaisine suunnitelmineen eivät ole aikaisemmin saaneet opetusministeriössä myönteistä ratkaisua vakuuttavista ohjelmaselvityksistä ja tuloksellisista tutkimusnäytöistä huolimatta. Nyttömmän kuitenkin laitostilat saataneen uuden jäähallin yhteydestä.

Kaiken kaikkiaan Jyväskylässä on ollut tahtoa ja yritystä toimia liikuntatieteiden alan valtakunnallisena keskuksena, vaikka täällä erityisesti taloudellisissa toimintadellytyksissä on ollut suuria vaikeuksia. Parannusta tilanteeseen ei ole saatu. Korkeakoulujen kehittämisesursit on tarvittu uusien korkeakoulujen tarpeisiin, ja taloudellisen kasvun pysähtyminen ja lama ovat myös huolehtineet siitä, että jo perustettujen vaikka keskentekeisten laitosten on ollut pakko tulla toimeen entisillään. Näin "onnettomasti" on käynyt myös liikuntatieteellisen tiedekunnan. Samanaikaisesti maamme liikuntakulttuurin tehtäväalue on laajentunut mm. kuntoutuksen, terveydenhuollon ja erityisryhmien liikunnan aloille. Tiedekuntaan kohdistuvat odotukset ovat lisääntyneet, mutta sen toimintakyky on pysynyt entisellään. Seurauksena on ollut henkilöstön huormittuminen - turhautuminen.

Tiedekunnan toiminnan vaikeutuessa 1970-luvulla opetusministeriön korkeakouluneuvosto kiinnitti asiaan huomiota ja esitti OPM:lle erityisen toimikunnan asettamista näiden pulmien selvittämiseksi. Myös yliopisto kävi esittämissä OPM:lle samansuuntaisen toivomuksen. Lukkiutunut tilanne tiedekunnan kehittämiseksi näyttikin avautuvan, kun opetusministerit Ulf Sundqvist ja Marjatta Väinänen

v. 1975 päättivät yliopiston edustajien länsäollessa asettaa laajajohjaisen toimikunnan selvittämään tiedekunnan pulmia ja laatimaan sille kehittämishjelman. Toimikunnan asettamista ja sen tehtävämäärittelyä varten ministerit nimittivät työryhmän, johon tulivat OPM:n urheilu- ja nuoriso-osaston osastopäällikkö H.K., korkeakoulu- ja tiedeosaston osastopäällikkö M.N., rehtori I.S.L. ja dekaani K.H. Huolimatta ministerien tahdosta työryhmä ei koskaan saanut kiireiseksi tarkoitettua tehtävää valmiiksi; korkeakoulu- ja tiedeosaston osastopäällikön tahto oli kahden ministerin tahtoa voimakkaampi tässä asiassa!

Valtion tiedeneuvosto on tiedepoliittisessa ohjelmassaan suntautunut kielteisin varauksin uusien erillisten tutkimuslaitosten perustamiseen. Yleisesti onkin korostettu sitä, että tutkimuksen ja korkeimman opetuksen pitää olla läheisessä vuorovaikutuksessa keskenään. Tämä takaa tutkimustulosten välittömän tehokkaan hyödyntämisen ja opetus-työn hedelmöittävän vaikutuksen tutkimustyöhön. Suomen kaltaisessa tutkimusresursseiltaan pienessä maassa onkin syytä kiinnittää erityistä huomiota tutkimuksen ja opetuksen sekä edelleen tiedon soveltamisen eli ns. kehitystyön luontevaan ja tarkoituksenmukaiseen niveltämiseen toisiinsa. Tämä on liikunta-alalla parhaiten ja taloudellisimmin toteutettavissa juuri Jyväskylän yliopiston yhteydessä. Muut ratkaisut merkitsevät voimavarojen hajoitusta ja niiden vähemmän tarkoituksenmukaista käyttöä.

Ilmeisesti kovassa kiireessä ja samalla julkisuutta välttämien laadittu suunnitelma uuden liikuntatieteellisen tutkimustyön perustamiseksi on herättänyt erityisesti Jyväskylässä voimakasta ihmetystä.

1. Miten on mahdollista, että näin suuri tutkimuslaitoshanke näin suurpiirteisesti valmisteltuna ja ilman virallisia neuvotteluja esim. Jyväskylän yliopiston ja tehtäväalueella uraauurtavasti toimineen Liikunnan ja kansanterveyden edis-

tämissäitiön tutkimuslaitoksen kanssa, saati ilman perusteellisia selvityksiä ohjelmasta ja tutkimuslaitoksen käyttökustannuksista voidaan noin vain "lopullisesti lukoonlötynä" toteuttaa. Jos hanke rahoitettaisiin yksinomaan yksityisin lahjoitusvaroin, asia olisi toisin, mutta on ilmeistä, että tutkimuslaitoksen toiminta tulee vaatimaan huomattavaa tukea myös julkisista varoista.

2. Miten on mahdollista, että tutkimuslaitoksen sijoituspaikkaa ratkaistaessa ei ole ilmeisesti vakavasti harkittu Jyväskylän tarjoamia mahdollisuuksia. Myös Peurunگان kuntoutumis- ja liikuntakeskus mahdollisena sijoituspaikkana on ilmeisesti sivuutettu, vaikka tutkimuslaitoksen toiminta-ajatus liittyy läheisesti liikuntakuntoutukseen ja Peurunka sijoituspaikkana takaisi myös hyvän yhteistoiminnan sekä Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan että myös Kuopion korkeakoulun lääketieteellisten laitosten kanssa. Kuten tunnettua UKK on ansiokkaasti myötävaikuttanut Peurunگان keskuksen perustamiseen ja kehitykseen.

3. Miten on mahdollista, että julkisten varojen käytössä voidaan soveltaa niin erilaisia suunnitelmallisuuden, taloudellisuuden ja tiedepoliittisen tarkoituksenmukaisuuden perusteita. Eikö olisi perustellumpaa ainakin julkisten varojen käytön osalta ja riippumatta niiden lähteestä huolehtia siitä, että jo olemassa olevat mutta kesken-eräiset alan laitokset saataisiin riittävään toimintavalmiuteen?

Maallamme on ollut vaurautta rakentaa toinen toistaan komeampia urheilupyhättöjä, alueellisesti kattava ja tasokas urheilukeskusten ja -opistojen verkosto, mutta ei -ainakaan toistaiseksi - riittävän toimintakykyistä alan yliopistollista keskusta huolehtimaan liikuntakulttuurimme korkeimman opetuksen ja tiedon uusintamisen tarpeista. Helsingin yliopiston voimistelulaitos unohdettiin ja an-

nettiin rappeutua ja Jyväskylän yliopiston toiveikkaasti käynnistynyt uusi keskus on jätetty keskentekeiseksi. Muka vaurauden puutteessa. Vaurautta näyttää löytyvän, mutta löytyykö tolkkua sen käytössä?

Jyväskylän yliopistossa ollaan vakaasti huolestuneita sen omien, samaa tarkoitusta palvelevien tutkimuksen ja koulutuksen kehittämissuunnitelmien toteutuksesta. Tässä tarkoituksessa Jyväskylän yliopisto pitää tärkeänä, että UKK-instituutin toimintasuunnitelmista voidaan vielä keskustella ja samalla varmistua siitä, etteivät nämä suunnitelmat vaaranna yliopiston kehittämistä sen vastuualueella. Jyväskylän yliopisto on hallintokollegiossa 24.9.80 hyväksymässä toiminta- ja taloussuunnitelmassa vuosiksi 1982-86 todennut, että

"Suunnitteilla oleva ja varsin suureksi kaavailtu liikunnan ja terveyden yhteyksiä tutkiva laitos tulisi joko sijoittaa Jyväskylään, jolloin jo olevat tutkimus- ja opetusvälineet sekä kirjastopalvelut voitaisiin taloudellisimmalla tavalla hyödyntää yhdessä uusien hankintojen kanssa sekä tarvittavat uudisrakennukset yhdistää, tai perustaa kerätyillä varoilla tutkimusta tukeva rahasto".

Tasavallan presidentti, Jyväskylän yliopiston liikuntatieteiden ensimmäinen kunniatohtori vihki v. 1971 liikuntatieteellisen tiedekunnan laitosrakennuksen LIITERIKSI eli LIIKUNNAN JA TERVEYDEN INSTITUUTIKSI. Löytyykö malttia rakentaa tämä UKK:n arvokasta elämäntyötä kunnioittava instituutti täyteen toimintavalmiuteen UKK:n tahdon mukaisesti:

"Olisi onnetonta, jos tämä tiedekunnan kehittämistyö jäisi nyt puolitiehen..."

YLIOPISTON TIEDOTUSLEHTI 1981

'MALTTI ON VALTTIA'

Yliopistoväki kokoontuu tänä syksynä aloittamaan uutta lukuvuotta varsin poikkeuksellisissa oloissa. Kesän aikana annettu uusi asetus Jyväskylän yliopistosta on astunut elokuun alusta voimaan. Ihmetellään, miten nyt yliopistoa hallitaan.

On luonnollista, että uusi hallintomalli ei vastaa minäkään henkilöryhmän käsitystä hyvästä hallintomallista. Yhtä luonnollista on, että korkeakoulujen keskushallinto ja poliittiset päättäjät ovat halunneet myös painaa puumerkkinsä tehtyyn ratkaisuun. Siten se on monitasoisen sovittelun tulos. Tyytymättöminäkin meidän on syytä muistaa, että tehty ratkaisu avaa uusia kanavia yliopiston päätöksenteossa ja lisää valintamahdollisuuksia luottamustehtäviin. Mikään malli ei sinällään ratkaise yliopiston päätöksenteon onnistuneisuutta. Lopulta riippuu meistä ihmisistä, miten me luottamustehtäviin valittuina toimimme ja kuuntelemme toistenkin ääntä eikä vain omaamme.

Erityisen hankala työ lankesi hallintokollegiolle, jonka piti vielä elokuun aikana "väliaikaisena hallituksena" järjestää yliopiston tehtävän toteuttamisportaan, laitosten, hallinto eduskuunan tahdon mukaisesti uudelle pohjalle. Hallitus päätyi kokeilemaan erilaisia malleja.

Tiedän, että yliopistomme selviytyy syyslukukauden vaikean siirtymävaiheen yli vuodenvaihteeseen, jolloin vastuu yliopistomme toiminnasta ja sen kehittämisestä siirtyy uusille hallintoelimille. Yliopisto on yhteinen asia ja sitä monet hallinnonuudistuksen ratkaisut korostavat. Se on haaste yhteisvastuuseen. Toivotan yliopistomme opettajille, opiskelijoille ja koko henkilökunnalle rakentavaa yhteistoimintaa yliopistomme ja inhimillisen kasvun hyväksi.

16.9.1981

Rehtorikauden päättyessä: Viimeinen tervehdys. YLIOPISTON TIEDOTUSLEHTI 1982

ELÄKÖN YLIOPISTO !

Kymmenen vuotta "Alman" tähden - edistyksellisuuden puhureissa ja mainingeissa. Viisi vuotta keisarin määräyksestä keisarin uusia vaatteita räätälöimässä: satoja uusia pykälää tutkinnon- ja hallinnonuudistuksesta. Sääntöjen karttuessa epäily vahvistuu: Pyhä Byrokrati korjaa jälleen parhaan sadon. Kokeilu ei ollutkaan kokeilua. Aitoja piti kaataa, mutta miten kävikään: nousivat entistäkin korkeammiksi. Reviirejä piti lientää ja monitieteisyyttä vahvistaa, mutta miten käykään?

Tämä on ollut yliopistoa - murroksessaan. Myötäjuoksua suhdanteissa, ajan virrassa - vaan ei akanvirrassa - vielä. Yliopistollakin on omat perässähiihtäjänsä, tuulen haistajansa. Monet uskoivat löytäneensä jo totuuden ja järjestäytyivät killoiksi varjellakseen aarrettaan joukon voimalla. Tämä oli edistyksellisyyttä, taistelua yliopistosta, valasta ja valtajan alistamisesta vaikka - valtauksen avulla. Mikä rieha! Mikä tutkimuksen aihe!

Toinen edistyskellisyden aalto tavoitti yliopiston. Samaa juurta kuin ensimmäinenkin, mutta nyt täyskääntyneenä etsimässä totuutta yliopistosta ja yliopistossa. Vaila järjittelyn makua ja kauko-ohjausta. Aitoo itsetutkiskelua ja yliopistokritiikkiä, aitoo pyrkimystä kehittää yliopistoa perustarkoituksensa hengessä ja suunnassa - inhimillisen kasvun ja humanismin hyväksi. Sitä pyrkimystä on ollut mieluista myötäelää. Siinä on lupausta yliopiston vapautumisesta ja sen uudistavasta tehtävästä yhteiskunnassa.

Sain kokea yliopiston hallinnossa kaikki nämä vuoksen ja luoteen vaihtelut. Sain kokea yliopistomurroksen monet vaikeudet ja harvat riemut. Muistot palautuvat omaan assistenttikauteen Helsingin yliopiston sosiologian laitoksessa: aitoo yliopistotyötä - vuorotta. Vaikeinta ja vieraannuttavinta oli rehtorikausi - työvuoroineenkin. Nuorena koettelemattomana uskoo kykyihinsä, koeteltuaan oppii tuntemaan niiden armottomat rajat.

Yhteiskunnan laitoksena yliopisto edustaa julki- ja juhlasuussa korkeinta oppineisuutta ja hengen viljelyä, teellistä objektiivisuutta ja totuuden etsintää. Mutta julkiasunsa alla sillä on myös muhruinen arkiasunsa. Kuinkas muuten, sillä onhan sekin "vain" ihmisestä ja ihmisen laitos. Sellaisena vaikea kuin mikä, ehkä vaikeampi kuin mikään muu? Ehkä sen pitääkin olla juuri sellainen täyttääkseen tehtävänsä ja pysyäkseen elävänä ja uudistusvoimaisena: "anarkistinen", jännitteinen, ristivetoinen, hankala hallinnoltaan. Rajaheitojaan ei se saa tässäkään ylittää, muuten u n i v e r s i t a s hajoaa ja sen mukana koko yliopiston perusidea.

Kun entinen Manu koki pankinjohtajana saaneensa pysyvän vamman sieluunsa, itse luulen selvinneeni traumaista. Toteutin periaatteitani ja yliopistokäsitystäni, omaa totuuttani yliopistosta mahdollisuuksien mukaan. Tiesin ja sain myös tuta, että muillakin on näitä käsityksiä ja

totuuksia, jopa killoissa vaalittuja ja valvottuja. Pyrkyyttä vierastan, tuulen haistajaksi en rupea - siispä parasta pysyä lestissään ja sovussa itsensä kanssa.

Asettaa alttiiksi - ilman tukijoukkoja, uskonveljiä ja ismejä - yhden asian - yliopiston luovuttamattoman ajattelunvapauden ja totuuden etsinnän - puolesta. Eikö tämäkin ole yliopistoa. Suhdanteet vaihtelevat, mutta totuuden etsintä pysyy. Tämä on yliopiston kulmakivi ja sen tulevaisuuden taie. "Olinjan siellä minäkin". Tästä ole kiitolinen. Se oli huolineen ja murheineenkin rikas kokemus. Uskon sen opettaneen ihmistä minussa ja ihmisestä muissa.

Kiitän kaikkia opiskelijoita, yliopiston hallinnon myllynkiven pyörittäjiä ja sen rattaiston huoltajia hyvästä yhteistyöstä. Kiitän lukuisia yliopiston opettajia ja tutkijoita hyvästä rinnantyöstä ja monia toisinajatteliijoita reilusta ja avoimesta kritiikistä. Kun tavataan, niin hymyillään. Yliopistohan on iloinen asia. Kiitän oivallista aisapariani, vararehtoreita Mikko Raatikaista ja Timo Mä-kistä rehdistä yhteistyöstä ja lojaalista tuesta.

Yliopiston uusi hallintoratkaisu avaa yliopiston kehitykselle uusia mahdollisuuksia. Se on haaste uusille hallintoelimille ja luottamushenkilöille. Toivotan uudelle rehtorille ja hänen aisaparilleen parasta menestystä. Valitsijoiden laaja luottamus on hyvä kannuste tärkeässä tehtävässäanne hyvän Jyväskylän yliopiston kehittämiseksi vielä paremmaksi.

III KILPAILUN YHTEISKUNTA -KENEN YHTEISIINVA?

Kilpailun hallitsema yhteiskunta: urheilu, talouselämä, politiikka. Totaalistuva kilpailu ja sen nousevat kustannukset. JYVASKYLÄN KESA/HELSINGIN SANOMAT 1981

KILPAILUN YHTEISKUNTA

"Koko kulttuurimme - ja niinpä myös sielunelämäämme - leimaa miltei kaikkialle ulottuva ja syvästi asioihin vaikuttava kilpailuhenki. Olemme siihen niin tottuneet hamasta lapsuudestamme saakka ja sitä ovat sekä maalliset että hengelliset arvovallat niin tuhansin tavoin meissä vahvistaneet, että meidän on erittäin vaikeata edes tiedostaa sitä. Tarkoitan, että on perin vaikea herätä tajuamaan ja näkemään se eräänä perinteenä, eräänä tottumuksena, eräänä uskona, eräänä asiantilana ja ymmärtää, että elämä saattaisi - ja saattaa - olla eheämpää, terveempää, harmoonisempaa ilman tuota perinnettä, tuota uskomusta, ja että voi olla asiantila sellainenkin, josta kilpailu sanan varsinaisessa merkityksessä on eliminoitu .....

.. kilpailu sanan varsinaisessa merkityksessä, siis tahona voittaa, saada toinen häviämään, päästä toisen niskapäälle, kuuluu siihen kokonaispahaan, siihen kiroukseen, siihen synnillisyyteen, joka kylvää ihmiselämään kärsimystä, joka kollektivisoituu eturyhmien kamppailuksi, kasaantuu sodan syiksi ja sodaksi.."

Näin kirjoitti arvostettu ajattelija ja ihmisen hyvää etsivä Yrjö Kallinen kilpailusta ja kilpailemisesta vuonna 1961. Varsin kerettiläisiä ajatuksia nykypäivän maailmassa, joka arvostaa yli kaiken kilpailemista ja kilpailun voittajia. On vaikeaa löytää sellaista elämänalaa, johon kilpailu ei olisi tunkeutunut ja jossa ei noteerattaisi voittajia ja myös - häviäjiä.

Koska kilpailu on kaikille tuttu, nykypäivän elämäkuvaan kuuluva ilmiö, me emme juuri tule ihmetelleeksi sen olemassaoloa saati sen mielekkyyttä/epämielekkyyttä tai sen kaikkialle tunkeutumisen perustetta. Kilpailu on ikäänkuin meille annettu tai periytynyt. Usein puhutaankin ihmisen lajityypillisestä kilpailuvietistä, ja kilpailun levinneisyyttä pidetään tämän vietin ilmauksena.

1. Kilpailun toimintamalli

Sosiobiologinen selitys kilpailun levinneisyydestä ei tyydyttänyt Margaret Meadiä, kun hän 1930-luvulla laajan kulttuuriantropologisen aineiston pohjalta lähti selvittämään, minkätyyppisten toimintajärjestelmien avulla primitiiviset yhteisöt pyrkivät ratkaisemaan toimeentulonsa perusongelmat. Havaintojensa perusteella hän luokitteli yhteisöt kilpailullisiin, yhteistoiminnallisiin ja yksilökeskeisiin yhteisöihin. Yhteisöt olivat aikojen kuluessa päätyneet näihin erityyppisiin ratkaisuihin, ja toimintajärjestelmän valinta on siten ensisijassa kulttuuriehtoinen asia. Biologinen perimä ei sitä säädä, vaan antaa mahdollisuuden erilaisiin valintoihin. Meistä itsestämme periaatteessa riippuu haluammeko kilpailla vai pyrimmekö pääasiassa esim. yhteistoiminnan avulla ratkaisemaan toimeentulomme pulmat.

Yhteiskunnallinen käytäntö, sen hallitseva toimintamalli, voi kuitenkin vahvasti rajoittaa valintamahdollisuuksiamme. Niinpä yhteiskunnan eri toiminta-alueet voivat olla niin kilpailujärjestelmän kyllästävät, ettemme pysty edes tiedostamaan muita toimintavaihtoehtoja. Näin oli asianlaita yleisesti vielä pari vuosikymmentä sitten esim. maamme liikuntakulttuurin alalla. Askettäin edesmennyt liikuntakulttuurimme suuri kehittäjä professori Lauri Pihkala kirjoitti vuonna 1951 kuulun pamflettinsa kansanurheilun käynnistämiseksi "kiireimmiten ennen Helsingin olympiakisoja", koska Tahko pelkäsi, että Suomen kansa humaltuu olympiakisamenestyksestä eikä siinä tilassa jaksaisi kiinnostua enää kansanurheilusta. Kerrotaan, että Ja-

panissa kilpailu yliopistoon pääsystä on tavattoman kovaa ja että epäonnistuminen pääsykokeissa voi viedä nuoret äärimmääseen epätoivoon ja elämänuskon lopulliseen romahdukseen. Kilpailu on siten kärjistynyt darwinistiseksi olemassaolon kamppailuksi. Massoittuvassa maailmassa kilpailu on omiaan kiristymään ja voi kärjistyä yleisemminkin tällaiseksi epätoivoiseksi taisteluksi olemassaolosta.

2. Kilpailu ja faustinen kulttuuri

Ihmisen keksimänä ja kehittämänä ilmiönä kilpailu voi esiintyä mitä monimuotoisimpana. Pelkistyneimpänä se näkyy urheilussa, mutta siinäkin sen "aatteet ja vaatteet" voivat suuresti vaihdella. Urheilussa voimme ehkä helpoimmin tutkia kilpailun ilmiöitä, mutta toistaiseksi tutkimuksia on tehty yllättävän vähän. Konfliktin ja rauhan tutkijatkaan eivät syystä tai toisesta ole olleet kiinnostuneita kilpailuilmioiden tutkimisesta urheilussa, vaikka juuri siinä rauhan ja riidan aiheet ovat vahvasti mukana.

Sosiologisessa kirjallisuudessa kilpailu käsitetään usein konflikti-ilmiöksi, koska kilpailussa on kysymys eturistirdasta eli sellaisen edun tavoittelusta, jota ei riitä yhtäläillä kaikille halukkaille. Kilpailu on toimintamalli ja prosessi, jonka avulla jokin haluttu yhteinen etu jaetaan suorituskyvyn perusteella menestyksekkäimpien osanottajien kesken. Tällainen haluttu etu voi periaatteessa olla mikä tahansa sellainen aineellinen tai aineeton arvostuskohde, josta on luonnostaan tai keinotekoisesti aikaansaatua niukkuutta. Siten voidaan kilpailulla "julkisuudesta", sosiaalisesta asemasta, virka-asemasta, vallasta tai vaikkapa ulkonäöstä, lihasvoimasta tai -komeudesta, mutta myös taidoista, vaikkapa soitto- ja lypsytaidosta. Yhteisöt voivat hyvinkin omaperäisesti määritellä kilpailun kohteensa ja niinuodoin nämä kohteet ja niiden arvostukset voivat eri yhteisöissä ja kulttuureissa paljonkin vaihdella. Kun joku Yrjö Kallinen ihmettelee sitä, mitä arvokasta on siinä, että juoksee silmänräpäyksen nopeammin kuin toinen tai

hyppää pari milliiä pidemmälle, monet urheilijat ovat valmiit "uhraamaan" tällaisiin pyrkimyksiin parhaat kehitysvuotensa, jotkut vieläpä terveytensä. Kun yleensä länsimaisen kulttuurin piirissä menestyminen statuskilpailussa määräytyy usein maallisen mammoman paljouden perusteella, kwakiutlien kovan kilpailun yhteisössä statuskilpailun voittaa se, joka pystyy lahjoittamaan muille eniten "kuparia" ja muuta kwakiutlien arvostamaa tavaraa. Heillä korkea status saavutetaan siis a n t a m a l l a, meillä taas pikemminkin o t t a m a l l a. Mielenkiintoista poikkeusta kwakiutlien suuntaan edustavat kuitenkin suurlahjoitukset ja -hyväntekeväisyys nehän tuottavat arvostuslisää myös länsimaisessa statuskilpailussa.

Kilpailu näyttää luontuvan hyvin juuri länsimaiseen faustiseen kulttuuriin, joka korostaa enemmän suorituksia ja saavutuksia kuin elämisen harmoniaa, enemmän erilaisuutta kuin yhtäläisyyttä, enemmän eri- kuin tasa-arvoisuutta, enemmän oma- kuin yhteisvastuuta ja samalla enemmän itsekkyyttä kuin epäitsekkyyttä. Sanomalehtien palstat yli osastorajojen peilaavat sattuvasti tätä kulttuurimme eetosta, ja kilpailu sointuu hyvin kuvaan ja toteuttaa osaltaan kulttuurimme faustista mieltä.

Yrjö Kallinen kirjoittaa:

"Tavallista normaalia elämää ei noteerata. Se ei näy lehdissä. Jos mies tekee työtä rakennuksella, kaivaa ojaa tai kuorii pöllejä, on tehtaassa tai konttorissa tai opettajana tai minä tahansa, hänen kuvansa ei tule lehteen, häntä ei kukaan huomaa. Hänen työllään ei ole julkisuusarvoa. Mutta annapas, kun lyö toisen tainnoksiin tai hyp-pää hyvin korkean riman yli joustavalla seipäällä tai pääsee elokuvaan tai kummittelee mitä tahansa erikoista, siten koko maailma on läpäällään! Aina pitää voittaa toinen, päästä ensimmäiseksi, olla parempi kuin toinen - noteera-taan! Ja mikä on seuraus? Nuoren sieluun painautuu elämän-taju, joka on täynnä kilpailuvelvoitusta. Näytä, että pys-tyt! Ellet pysty, se on häpeä! Sinä olet epäonnistunut!..."

3. Kilpailu paremmuudesta

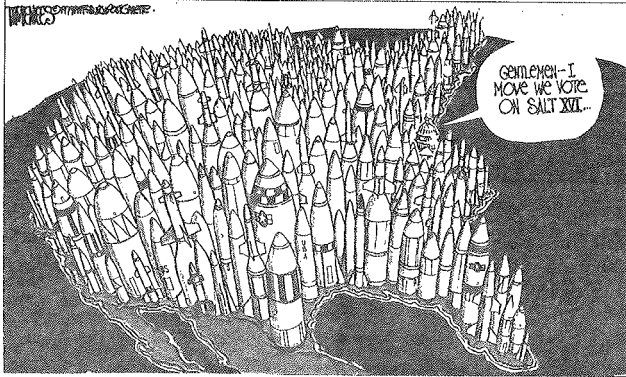
Kilpailuyhteiskunnassa ihmisen minuuksien identiteettiä, määrittäytyä ratkaisevasti sen mukaan, minkälaisiin suorituksiin ja saavutuksiin henkilö pystyy. Kilpailun yhteiskunta on aina myös suoritusten yhteiskunta, the Achieving Society. Suoritukset eivät kuitenkaan sinällään ja absoluuttisina tekoina ole tässä ratkaisevia, vaan niiden suhteellinen arvo toisten suorituksiin verrattuna. Koululaitoksessakin oppilaan suoritus ei välttämättä sellaisenaan anna minä-tyydytystä, vaan vasta jos se on parempi kuin toisten tai ainakin joidenkin toisten. Kilpailuyhteisössä saavutettu arvostus perustuu juuri suhteelliseen paremmuuteen. Sosiologi James Coleman, laajoihin koulu-yhteisötutkimuksiinsa viitaten, väittääkin, että nuorten yhteisössä urheilussakin kilpaillaan enemmän asemasta ja arvostuksesta kuin voitosta. Hän suosittelee muuten kilpailun soveltamista urheilun tapaan myös lukuaineisiin koulujen vaatimustason kohottamiseksi. Tämä tapahtui siihen aikaan, kun Sputnikin tuottama häviö avaruuden valloittamiskilpailussa aikaansai Yhdysvalloissa voimakkaan kritiikin maan koululaitosta kohtaan.

Kilpailu korostaa suorituksia, saavutuksia ja ennätyksiä. Kilpailu kannustaa yrittämään, kehittämään ja kasvamaan. Tieteen saavutuksetkin voivat osaltaan perustua kilpailuun tutkijoiden ja tutkimuslaitosten välillä. Yliopiston maine tieteen ajona voi riippua ratkaisevasti tutkijoiden pätevydestä ja siksi yliopistot esim. Yhdysvalloissa kilpailevat huippututkijoista ja Nobel-palkintojen määristä.

Asevarustelukilpailun 'ansioista' suurvallat kykenevät tähän entistä pienemmällä asemäärällä tuhoamaan entistä enemmän elämää ja koko arsenaalillaan tosiasiasa jo moninverroin enemmän kuin sitä maapallolla löytyykään! Tämä kilpailu jatkuu, koska tuhoamisen ylärajaa ei ole vielä keksitty ja koska kauhun tasapainolla on taipumus aina järkkyä uusien asekeksintöjen seurauksena. Asevarustelu on hyvä esimerkki ns. päättymättömästä

kilpailusta. Kilpailu jatkuu eikä sitä näytä pysähdyttävän mitkään SALT-sopimukset. Ne ehkä pysähdyttävät kilpailun tietyyntyyppisten aseiden osalta, mutta ovat omiaan kiihdyttämään kilpailua uusien, sopimuksen ulkopuolella olevien aseiden suhteen.

"Hyvät herrat. Ehdotan, että äänestämme SALT XVI:sta".

Kun tuhoaseiden kehittäminen ja tuottaminen edustaa päätymätöntä kilpailua, niiden käytäntöön soveltaminen - ydinasesota - todennäköisesti johtaa kaiken tuhoavaan ja samalla lopullisesti päättyvään kilpailuun.

4. Totaalistuva kilpailu

Inhimilliseen toimintaan sisältyy mahdollisuus hyvään ja pahaan. Tämä aksiooma pitää hyvin paikkansa myös urheilussa, jota perinteisesti on totuttu pitämään erityisen hyvänä ja suositeltavana harrastuksena. Vaikea on keksiä mitään sellaista hyvää, jota ei löytyisi urheilun puolestapuhujien julistuksista. Päätymätön kilpailu on kohottanut kuitenkin urheilussa vaatimustason sellaiseksi, että urheilijat joutuvat kilpailemaan voitosta kestävykynsä rajoilla. Suurkilpailuja ei enää voida järjestää luottamalla vain urheilijoiden ja urheilujohtajien juhlallisiin reilun pelin ja sääntö-

jen kunnioittamisen valoihin, vaan kilpailijat on alistettava lääketieteellisiin valheenpaljastuskokeisiin. Tämäkään sairaan urheilun jälkihoito ei pysty takaamaan sitä, että voitto kilpailuissa määräytyisi ehdottomasti urheilullisin perustein. Urheilun päättymätön asevarustelu lääketieteen ja farmakologian alalla etsii uusia pillereitä ja tehoruiskeita uusien sankaritekojen pontimiksi.

Suorituskyky ja tehokkuus ovat kilpailumenestyksen tärkeimmät ehdot. Kilpailu on voiman ja tehon järjestelmä ja sellaisena suosii suuria yksiköitä. Tutkiessaan suomalaisen yhteiskunnan kehitystä pidemmän aikavälin puitteissa professori Paavo Seppänen on todennut, että tunnusomaisin piirre on ollut organisaatioiden kasvu. Suuruus merkitsee suorituskykyä ja voimavaroja, joita tarvitaan tehokkuuden kaikkien osatekijöiden hyväksikäyttöön. Suuruus takaa parhaiten menestyksen kiristyvissä kilpailuissa. Talouselämän yrityskuvaa hallitsevat suuryritykset ja kansainvälisiä kovan kilpailun markkinoita ylittävät superyritykset. Urheilu on ollut joskus lähinnä vain yksilöiden ja joukkueiden välistä paremmuuden koetusta. Nykypäivän huippu-urheilun tasolla se on enemmän järjestelmien välistä, totaalistuvaa kilpailua, jossa menestyminen riippuu enentistä ratkaisevammin siitä, miten tehokkaasti jokin kansallinen järjestelmä pystyy mobilisoimaan kansalliset voimavarat - urheilijalahjakkuudet, urheilutieteen ja urheilu-know-how'n - edustusurheilun menestyspyrkimyksiä palvelemaan. Kilpailun totaalistuessa järjestelmien väliseksi kilpailuksi sosialististen maiden keskitetty voimavarojen mobilisointikyky näyttää takaavan parhaat menestymisen mahdollisuudet ja parhaan iskuvoiman, kuten juuri äskettäin Tampereella nyrkkeilyn EM-kilpailuissa voitiin todeta. Kilpailun kiristyessä tehokkaammat suurorganisaatiot ja -yritykset syrjäyttävät pienet, jotka ovat tuomitut häviöön tai tyytymään tilastollisiin satumavoittoihin ja pistesijamenestyksiin.

Suuryritys ja jokainen muukin kompleksien organisaatio voi olla tehokas vain, jos se pystyy yhdensuuntaistamaan toimintapotentiaalinsa menestystavoitteen hyväksi, ja tämä edellyttää usein keskitettyä vallankäyttöä ja tiukkaa linjaorganisaatiota. Voidaankin sanoa, että johtajistaan nykypäivän menestyvä yritys tunnetaan. Kovenevan kilpailun markkinoille kansanvalta, työpaikka- tai järjestödemokratia, soveltuu huonosti. Totaalistuva kilpailu muistuttaa sotaa ilman aseita ja verenvuodatusta, ja tehokkuus on siinäkin kansanvaltaa tärkeämpi menestymisen ja säilymisen ehto. Raadet, mattilat, suomalaiset, saariset, reinit, somertot ja uunilat eivät ole kansanvallan esitaistelijoita, vaan kovan kilpailun vastuullisia yritysjohtajia. Vaikka puolueet vaativat ohjelmissaan kansanvallan laajentamista yhteiskunnassa, mikään puolue ei ole vielä kutsunut tutkijoita selvittämään kansanvallan pulmia ja jäsenten vaikutusmahdollisuuksia niiden omassa järjestöissä.

5. Kilpailun hinta

Kilpailu ruokkii yrittämistä ja kehitystä. Samalla se nostaa jatkuvasti vaatimustasoa, mikä edellyttää lisääntyviä panostuksia menestyksen turvaamiseksi. Ilman tätä jatkuvaa panostuslisää tämänpäivän menestyvä kilpailija voi olla jo huomenna häviöjä. Tämänkaltaisen kehityksen seurauksena esim. olympiamitalin hinta on kohonnut miljoonaluokkaan puhumattakaan siitä, että sen hintana voi olla myös rahassa korvaamaton terveyden menetys ja elinikäinen psyykinen ja/ tai fyysinen vammautuminen.

Kovenevan kilpailun ja nousevan vaatimustason aiheuttama olympiamitalin maailmanmarkkinahintojen nousu on lisännyt urheilujärjestöjen riippuvuutta valtiovallasta. Ilman kasvavaa valtion taloudellista tukea, ilman valtion kustantamaa urheilutiedettä ja -teknologiaa, ilman tieteellistä valmentajakoulutusta ja urheilun erityisluokkia koululaitoksessa ja erityiskompanioita puolustusvoimissa edustusurheilusta

huolehtivien järjestöjen ja olympiakomitean mahdollisuudet turvata kilpailumenestys olisivat varsin heikot. Subventioiden varaan näyttävät myös politiikan ja talouselämän yrittäjät rakentavan entistä enemmän kilpailumenestyksensä.

Kiristyvässä kilpailussa urheilija sijoittaa parhaiten kehitysvuosien aikana lähes totaalisesti voimavaransa valmentautumiseen kohottaakseen suorituskykynsä menestyksen takaavalle tasolle. Käyttökustannuksista piittaamatta yhteiskunta rakentaa enentyvästi kalliita urheilulaitoksia varmistaakseen urheilijoilleen mahdollisimman edulliset harjoittelumahdollisuudet. Koveneva kilpailu kaikilla elämänaloilla kuluttaa yhteiskunnan ja luonnon pääomia kiihtyvällä vauhdilla. Kilpailun ehtojen mukaan bensakauppiat sijoittavat myyntipisteensä vierekkäin, pankit konttorinsa lähemmäksi ja supermarketit kasautuvat yhteen. Onko parempaa näyttöä kansallisten pääomien tuhlauksesta ja samalla kansallisen yhteisvastuun ja -suunnittelun puutteista? Kilpailun markkinat houkuttelevat voiton tavoitteluun myös yrittäjiä, jotka luonnonvarojen tuhlauksesta piittaamatta täyttävät kaupan "kirpputorit" kamalla ja kerskatavaralla. Turhuuden markkinoilla, kilpailun kirpputorilla, vallitsee Greshamin laki: huono raha voittaa hyvän rahan eli arvoton voittaa arvokkaan.

Kilpailun markkinat tuottaa enemmän kuin mikään muu järjestelmä, mutta myös kuluttaa enemmän, tuhlaa enemmän muotioikujen ja mainonnan kierteessä ja jättää jälkeensä enemmän kuonaa ja ongelmajätteitä. Kilpailu voi olla paremmuuden näyttö niin hyvässä kuin pahassakin. Se voi olla tehokas tuotoksissaan, mutta samalla ahne kulutuksessaan ja pulmallinen jäämissään. Kilpailu kuuluu kovaan teknologiaan. Teknokraatit ovat syrjäyttäneet aatejohtajat kilpailun markkinoilta - myös urheilussa.

6. Kilpailun rappeutuminen

Ranskalainen tutkija Roger Caillois käsittelee kuulussa kirjassaan *Man, Play and Games* (1961) mm. eri leikkimuotojen rappeutumista. Urheilussa kilpailu voi rappeutua mm. sääntöjen kierte-

lyn, välinekeinottelun, väkivallan ja farmakologisten keinojen yleistyessä ja paremmuuden määräytyessä pikemminkin tällaisten anomaalien kuin varsinaisten urheilullisten avujen perusteella. Kilpailun kiristyessä ja vaatimustason noustessa pelipanokset kasvavat, ja sellainen tilanne edistää laittomien ja usein myös vaarallisten keinojen käyttöä menestyksen turvaamiseksi. Urheilun kaupallistuessa itse urheilija muuttuu kauppatavaraksi, jota ostetaan ja myydään "siirtomarkkinoilla".

Tekee mieli lainata Yrjö Kallista tässäkin:

"..se sinänsä todella jalo harrastus, jonka oli määrä kohoittaa kansakunnan fyysisistä, psyykkistä ja moraalista kuntoa, avata ja avartaa elämänlähteitä, tervehdyttää ihmiselämää, käpristyy ja tulee yhä enemmän ja enemmän käpristymään ammattigladiattorien sirkusteluksi, hyväksi tai huonoksi bisnekseksi joillekuille, välillisesti monille ja ulvontailoksi penkinpainajille. Koko touhu hersyttää atavistisia, alkeellisia ja kauniille yhteiselämälle vieraita viettymyksiä ihmissielussa. Tuossa touhussa isketään, nujerretaan, murskataan, aiheutetaan katkeria tappioita. Ja, jotta tappio tulisi noille eikä meille, on varustauduttava peräänantamattomalla taistelutahdolla, voitontahdolla, on kehitettävä yhteenotto, jossa ei armaa pyydetä eikä anneta (Kaikki plagiaatteja reportterien kielistä). Eipä ihme, että rahvas - niin jätkä- kuin herrasrahvaskin - ulvoo, raivoaa ja sadattelee. Monissa maissa tappelee sekä keskenään että tuomarien ja poliisien kanssa".

Demokraattiseen yhteiskuntajärjestykseen kuuluu erottamattomana osana kilpailu vallasta. Vaikka vaaleissa tämä tapahtuu pääasiassa ehdokkaiden välillä henkilökohtaisena kilpailuna, se on muuttumassa kovenevassa valtakilpailussa entistä selvemmin 'joukkueiden' eli puolueiden väliseksi. Jo yksin ehdokasasettelussa puolue vaikuttaa ratkaisevasti siihen, että vain "oikeat" ihmiset ja "oikeat" ääniharavat osallistuvat tähän valtakilpailuun.

Päättymätön valtakilpailu on kaiketi osasyynä siihen, että puoluekeskeisyys on korostunut poliittisessa päätöksenteossa ja aikaansaanut päättäjien vieraantumista kansalaisten tahdosta. Sama ilmiö on havaittavissa kaikissa keskitettyä valtakäyttöä korostavissa kilpailun järjestelmissä. Kilpailun

kiristyessä erityisesti tasaväkisten voimasuhteiden tilanteessa poliittinen päätöksenteko on omiaan keskittymään puoluetoimistoon, puolueet ovat taipuvaisia vaatimaan edustajiltaan yhdenmukaisuutta ja solidaarisuutta kannanotoissaan sekä tinkimään asiallisuudesta päätöksenteossa puolueen valtaetujen hyväksi. Näin tapahtuessa poliittinen päätöksenteko on valtakilpailun seurauksena vieraantunut alkuperäisestä tarkoituksestaan, ja yhteisten asioiden hoitaminen on muuttunut valtakilpailuksi vallan itsensä vuoksi. Vetäytymisen politiikasta mutta osaltaan myös lisääntyvät puoluevaihdokset voivat olla oireita tästä politiikan vieraantuneisuudesta tai rappeutumisesta päättymättömän, kovenevan kilpailun seurauksena.

Poliittinen valtakilpailu korruptoituu myös, jos kaikki kansalaistoiminta ja yhteisten asioiden hoito puoluepolitisoidaan sitoutumattomien kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen syrjinnän ja sitoutuneiden suosimisen muodossa ja jos kilpailumenestystä vaaleissa tavoitellaan suuren rahan, mainonnan ja "julkisten" avulla.

Taloudellisen kilpailun epäterveitä muotoja puolestaan edustavat mm. harhaanjohtava mainonta ja virheellinen tuoteinformaatio, lahjonta tarjouskilpailussa, teollisuusvakoilu ja tuotejäljittely sekä veronkierto. Merkit viittaavat siihen, että tällaiset sairausilmiöt ovat yleistymässä talouselämässä. Kovenevan kilpailun seurausilmiöinäkö?

7. Kilpailun säätelyongelma

On sanottu, että kilpailu säätelättömänä johtaa itsetuhoonsa. On myös sanottu, että yritysten kilpailu markkinatalousjärjestelmässä luo pohjan koko yhteiskunnan taloudelliselle ja muulle hyvinvoinnille kilpailuhan suosii niitä yrittäjiä, jotka osaa-
vat parhaiten ja edullisimmin hankkia, käyttää ja suunnata voimavaroja ja huolehtia siten korkea-asteisesta tuottavuudesta. Tämä markkinatalousjärjestelmän perusidea ei näytä kuitenkaan

toteutuvan itsestään, vaan kilpailun edistämiseksi on tarvittu ja tarvitaan myös yhteiskunnan toimenpiteitä, jopa lainsäädännön (kilpailunedistämislaki 1958) ja kilpailuasiamiesinstituutin apua. Kokemuksesta kilpailuasiamies Olavi Väyrynen sanookin hiljan Kauppalehden haastattelussa:

"..en ole vielä koskaan tavannut yrittäjää, joka väittäisi ryhtyvänsä kilpailuun sen itsensä vuoksi, pelkän aatteen takia... Kilpailu on rasittavaa ja repivää eikä sitä koskaan tiedä, kuinka siinä lopuksi käy. Mukavampaahan olisi mesoa monopolistina, olla osallinen oligopolissa tai kaverina kartellissa..."

Kilpailuun sisältyy riskejä, jonka vuoksi yritykset saattavat pöytäytyä yhteisedun nimissä kilpailusta ja sopia sen rajoittamisesta sellaisella tavalla, joka ei uhkaa niiden olemassaoloa. Tällaista säätelyä harjoittavat ilmeisesti mm. pankit, vakuutusyhtiöt ja öljy-yhtiöt, jotka tyytyvät kilpailemaan keskenään lähinnä vain asiakaspalvelun hymyistä. Itsesäätelyyn perustuva kilpailun rajoittaminen ja tappion riskin välttäminen onkin tyypillistä sellaisilla talouselämän aloilla, joilla markkinoita hallitsevat suhteellisen harvat, reviiireiltään jo vakiintuneet yritykset. Tällainen oligopoli on taipuvainen yhteisedun nimissä ja yhteisvoimin torjumaan ainakin sellaiset uudet kilpailijat, jotka voisivat uhata niiden "saavutettuja etuja" ja perinteisiä markkinaosuuksia.

Kilpailun markkinoilla tarvitaan varsinkin talouselämässä näin ollen sellaisia institutionaalisia järjestelyjä, jotka huolehtivat tavallaan yleisen edun nimissä kilpailun elvyttämisestä ja sen säilyttämisestä sekä torjuvat oligopolisen ja monopolisen markkinakehityksen. Ja kun kilpailua syntyy, tarvitaan puolestaan toimenpiteitä kilpailun pitämiseksi terveenä ja oikeudenmukaisena. Voittoon pyritäessä unohdetaan helposti oikeudenmukaisuus ja pidetään kilpailua keinona heikompien hyväksikäyttöön ja pienempien sortamiseen. Kilpailussa tarvitaan turvatoimia, ei vain

itse kilpailijoiden suojaamiseksi vääraltä kilpailulta ja "väärilta otteilta", vaan myös "penkkiurheilijoiden", markkinoiden kuluttajaväestön, etujen vaalimiseksi kovan kilpailun haitoilta. Näitä turvajärjestelyjä on viime vuosina tunnustavasti vahvistettu ja tässä tarkoituksessa on perustettu mm. kuluttaja-neuvosto ja kuluttaja-asiamiesverkosto huolehtimaan kuluttajavalistuksesta ja kuluttajien suojasta.

Olavi Väyrynen kirjoitti jo v. 1967 kuluttajavalistuksen ja -suojan tarpeellisuudesta mm. seuraavaa:

"Yksityisen kansalaisen on vaikeaa välttyä tekemästä epätauloudellisia hankintoja (tässä) hyödyketulvassa, varsinkin kun tuon runsauden pulan edessä epäroivän kuluttajan kimp-puun käy tehokas myyntikoneisto koko voimallaan. Se turvau-tuu tietoisesti keinotekoiseen tuotteiden erilaistamiseen, jatkuviin laadun muutoksiin, vaikeasti tarkistettaviin hin-nanalennuksiin sekä tunteisiin vetoavaan mainontaan, joka monasti vain vähäisessä määrin sisältää ostajalle merkitse-viä asiatietoja. Kuluttajalla on niinikään vaara joutua si-toumuksiin, jotka liian yksipuolisesti suojaavat myyjän etua ja jotka jättävät ostajan vaille riittävää turvaa ta-varan virheitä, viivästyksiä, vahinkoja jne. vastaan".

Turvajärjestelyyn kuuluvista tehtävistä huolehtii osaltaan myös Kauppakamari ja pankkitarkastusvirasto. On vaikea sanoa, ovatko nämä yhteiskunnan lisääntyvät kilpailun ohjaustoimet osoituksia vapaan ja kiristyvän kilpailun kasvavista häiriövaikutuksista vai yhteiskunnallisen tiedostuneisuuden heräämisestä ko. asiassa.

8. Kilpailun monet kasvot

Kilpailun yhteiskunnalla on monet kasvonsa. Me tunnemme ehkä par-haiten sen aineellista hyvinvointia peilaavat kasvot, kilpailun markkinoiden runsauden sarven. Me tunnemme sen demokraattisen yh-teiskuntajärjestyksen perustana, poliittisena kilpailuna kansa-laisten luottamuksesta ja toimivaltuuksista. Me tunnemme kilpailun yrittämisen ja itsensä kehittämisen oivana kannusteena. Mutta kil-pailulla on toisetkin kasvot, jotka kilpailun kiristyessä ja sen vaatimustason noustessa entistä selvemmin paljastuvat. Kilpailu päättymättömänä prosessina, esim. suurvaltojen asevarustelussa ja kansainvälisessä huippu-urheilussa, näyttää vievän mielettömyy-

teen. Ja tämä voi olla pääosaltaan seurausta kilpailun luonteesta, päättymättömän kilpailukierteen paineesta!

Kilpailun järjestelmä perustuu tehokkuuteen ja se luo tehokkuutta; se tuottaa tehokkaasti mutta myöskin kuluttaa ahneesti yhteiskunnan, luonnon ja ihmisen voimavaroja. Kilpailu ei säästä työmiestä eikä johtajaa. Ihminenkin pelkistyy kove-nevassa kilpailussa helposti tuotantoväliseksi. Kilpailu lisää työtahtia, stressiä ja epäviihtymystä. Kilpailukyvyn säilyttämiseksi on sopeuduttava kiihtyvän teknologian vaatimuksiin. Tarvitaan mm. työvoiman uudelleen kouluttamista ja -sijoittamista, mikä aiheuttaa vanhemmille työntekijöille helposti stressiä ja turvattomuutta sekä ennen aikaiselle eläkkeelle siirrettyinä turhautumia ja hyödyttömyyden kokemuksia.

Laajeneva ja kiristynyt kilpailu kuluttaa myös yhteiskunnan ja luonnon voimavaroja kiihtyvässä määrässä. Kilpailun markkinoilla kilpaillaan menestyksestä ja voitoista tänään; tiede pitääköön huolen huomisesta ja tieteen uudet saavutukset turvatkoon luonnonvarojen ja toimeentulon riittävyyden huomispäivänä, tulevien sukupolvien osalta. Tiede voi pystyä tähän, mutta pystyykö se palauttamaan raiskatun ja riistetyin luonnon takaisin e l ä m ä l l e ? Siinäpä pulma.

Kilpailu perustuu usein itsekkäisiin etuihin:

"Kilpailussa huolehditaan pääasiassa omasta olemisesta; päämääränä on lisätä oman olemassaolon arvoa jonkun toisen kustannuksella" (William A Sadler)

Gloobaalisten ongelmien kärjistymisen edellyttää yhteisvastuun, solidaarisuuden, ja siihen tukeutuvan ylikansallisen yhteistoiminnan vahvistumista. Itsekkydestä ja yksin kansallisista eduista voimansa ammentava kilpailun järjestelmä on pikemminkin antiteesi solidaarisuuden ja globaalisen yhteistoiminnan vaatimukselle.

Kilpailu tuottaa harvoja voittajia mutta monia häviäjiä:

"Enemmistö ei menesty kilpailussa tai on kykenemätön kilpailemaan ja turhautuu. Jokainen haluaisi kuitenkin olla ensimmäinen ja kaikilla on tähän myös oikeus. Kuitenkin kaikki tietävät tai epäilevät, ettei se ole mahdollista siitä yksinkertaisesta syystä, että jo määritelmän mukaan vain yksi voi olla ensimmäinen. Tällainen henkilö voi voittaa vain epäsuorasti - samaistumalla voittajan kanssa. Tämä on ainoa keino, jonka avulla kaikki voivat menestyä samanaikaisesti vieläpä ilman omaa yrittämistä tai epäonnistumisen riskiä" (Roger Caillois)

Kilpailun nostama vaatimustaso aikaansaa sen, että yhä harvemmillä on mahdollisuus päästä menestyksen makuun. Kilpailu erottelee entistä jyrkemmin voittajat häviäjistä, väkevät heikoista, parempiosaiset huonompiosaisista. Hyvinvoinnissaan kilpailun yhteiskunta on myös sivustaseuraajien, eristäytyneiden, vetäytyjien ja turvattomien yhteiskunta. Markkinatalouden saavutuksiltaan kilpailun yhteiskunta on kuitenkin pystynyt rakentamaan kattavan sosiaalipoliittisen turvajärjestelmän huolehtimaan niistä, jotka eivät siihen omin voimin pysty tai jotka hävinneinä ovat joutuneet siirtymään yhteiskunnan "keräilyeriin" tai peräti sen "katsomoon".

Sitoutuessamme entistä laajemmin ja entistä tiukemmin kilpailun kansainvälisiin markkinoihin, joissa suurten yksikköjen suurempi kilpailukyky usein ratkaisee menestymisen mahdollisuudet, yhteiskuntamme altistuu entistä enemmän myös kansainvälisen kilpailun riskeille ja häiriöille. Kilpailukykyimme säilyttäminen näillä kiristyvillä markkinoilla vaatii voimavarojemme entistä totaalisempaa suuntaamista yritystemme menestyksen turvaamiseksi, mikä väistämättä merkitsee talous- ja kulttuurielämän aloilla kansallisen omavaraisuuden ja omaileimaisuuden supistamista kansainvälisyyden hyväksi. Olympiamenestyksen turvaamiseksi on jo vaadittu luopumista kansallisista liikuntalajeista, mm. pesäpallosta, ja keskittymistä yksinomaan kansainvälisiin lajeihin. Kilpailun yhteiskunta, sitoutuessaan kansainvälisen kilpailun koveneviin ja riskiherkkiin markkinoihin, on entistä haavoittuvampi ja häiriöalttiimpi. Onko tämä suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuden tie? Totaalistuvassa suurten panosten kilpailussa takaa vain voitto ja menestys säilymisen, ei pelkkä coubertiniläinen osanotto.